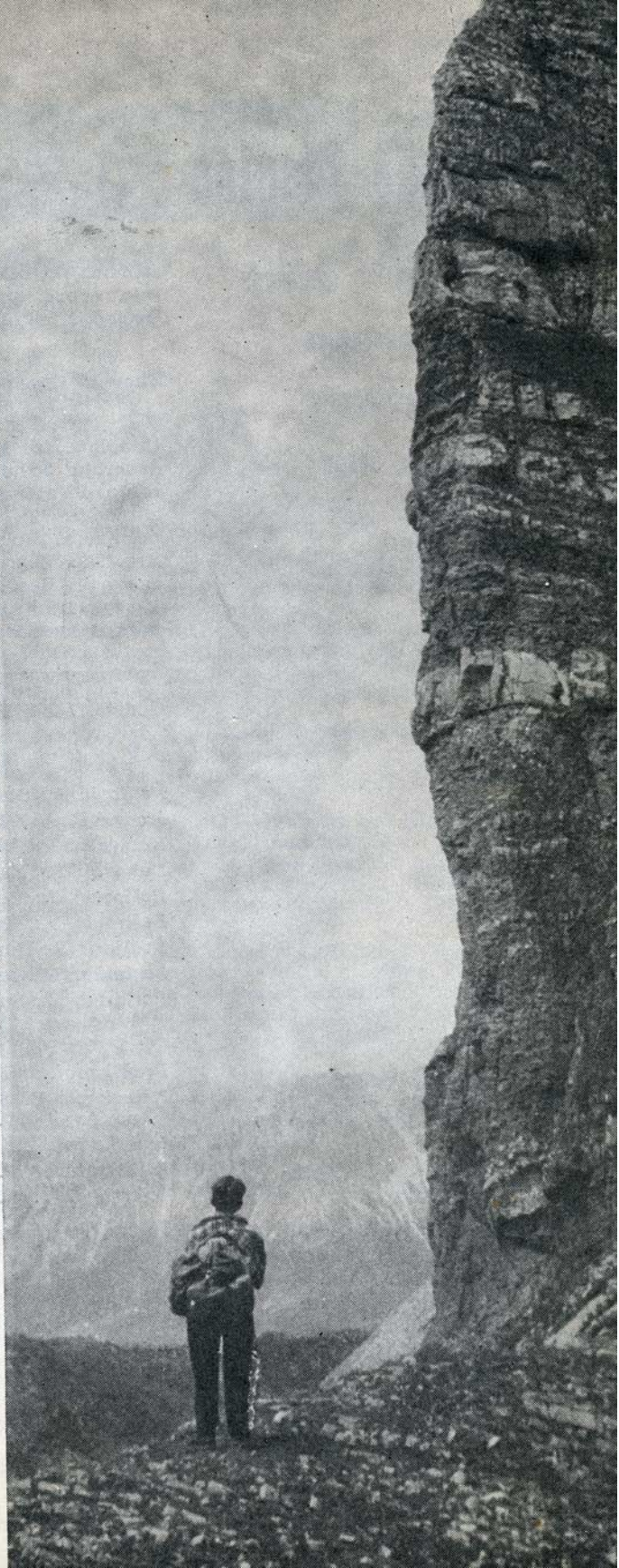

9 - 10
1968

naše planine

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

REVIIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor i Verić Ljerka, profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb, Cesarčeva 5/II

Pretplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojedinom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak »Vjesnik« — Zagreb

Godina XX SEPTEMBAR—OKTOBAR 1968. Br. 9—10

SADRŽAJ

Petković A.: Stazama Psunja	139
Modrić B.: Vrh Budima i njegova pećina	199
Korjenić E. i Škaljić N.: Na dubini od 207 metara	203
Donadini F.: Kamešnica, snijeg i Sličani	207
Beširović U.: Bosanski Kolorado	209
Beširović U.: Kozja ćuprija	210
Špoljarić B.: Humor u planini	211
Seniorka: Mi seniori	215
Poljak dr Ž.: Snowdon — »najviši vrh Engleske i Walesa«	217
Oštrić V.: Planinarske marginalije	221
Pražić prof. dr M.: Dušan S. Krivokapić	225
Krivokapić D. S.: Spomenik Neznamom junaku na Avali	227
Smerke ing. Z.: Strah i hrabrost u stijeni	231
Iz literature	234
Vijesti	237

naše planine

GODINA XX SEPTEMBAR - OKTOBAR 1968 BROJ 9-10

ANTUN PETKOVIĆ, Slavonska Požega

Stazama Psunja

Ako li vas kadgod povuče želja koračati planinskim stazama zemlje Slavonije, iza Krndije i sunčanog Papuka, najjače će vas osvojiti i zadiviti visine i doline mrkoga Psunja.

Ta planina, u kolu slavonskog gorja najviša, protekla se kojih 30 km uz zapadni dio Požeške kotline pružajući iz svoje jezgre i najvišeg vrha Brezova Polja (989 m) zavijene i isprepletene gorske kose na sve četiri strane.

Pokriven raznovrsnim biljem i gustim šumama bjelogorice i crnogorice Psunj je svojim raslinstvom roditelj i čuvar mnogih izvora, brzica i potocića koji donose dah svježine brojnim naseljima i gradovima njegova podnožja — Lipiku i Pakracu na sjeveru, a Novoj Gradiški i Okučanima na jugu, odakle se ujedno uz slazove potoka penju ptetovi i staze u ovu gorsku tvrđavu.

Sagrađen prije tisuću i više stotina milijuna godina pokazat će vam svoje prastaro lice iz arhaika i paleozoika u gromadama granita te raznim vrstama kristalinih stijena gnajsa, škriljavaca i filita uz koje se prostiru naslage drugog mlađeg kamenja.

Topla mineralna vrela na podnožju svjedoci su procesa stvaranja ove planine, a plinsko polje u Bujavici, ugalj i nafta kod Paklenice, grafit kod Brusnika i Brezova Polja, milovka na jugoistočnim padinama kod sela Koprivne, kremene naslage i kvarcni pijesak kod Zavlake i Grahovljana uz eksploataciju građevnog kamenja popunjavaju bogatstva njegove drvne industrije u Pakracu, Okučanima i Novoj Gradiški.

Nije čudo stoga da je ovuda već u stara vremena prolazio carski put između Rima i Bizanta povezujući Istok i Zapad kao što i danas na Brezovu Polju, najvišem vrhu istočnog dijela Hrvatske, televizijski toranj povezuje Evropu s Balkanom. Starac Psunj vrši tako i u naše vrijeme svoju ulogu iz pradaune geološke prošlosti kada je kao otok Istočnog kopna stršio iz Panonskog mora zajedno sa vrhovima Papuka, Požeške gore, Dilja i Krndije.

Thermae Jasorenses, rimsko kupalište, gdje voda topline 60°C dolazi tektonskom pukotinom iz dubine 234 metra donoseći iz tinjčevih škriljavaca i granita ljekoviti klor, natrij, brom i jod, vidjelo je mnoge vojske i migracije puka prije nego što je postao slavenski Lipnik (Lipik).

I mnogi drugi nazivi naselja i predjela čuvaju u sebi od zaborava zapretanu prošlost ovoga kraja, pa ako im odgonetamo smisao, mogu nam oživjeti starinu i nešto reći o životu i vjerovanjima naših predaka.

Proplanak Perunika (Perunica) iznad Kamenske podsjeća na boga Peruna ili Gromovnika komu je možda bio posvećen cio Psunj. Vrijedan kulta i divljenja ukazivao bi se njegov tamnoplavi gorski masiv, ozaren sjajnim kolutom sunca koje silazi između vrhova na počinak, dok se rumenilo raspaljenog neba prelijeva u smiraju dana nizom spektralnih boja horizontom nagovještavajući lijep i vedar sutrašnji dan. Strah i zebnja obuhvatila bi pak čovjeka Požeškog polja kad bi pogledao na zapad, odakle uvijek dolazi nevrijeme, i spazio kako se od planine nadimlju tmašte mješine oblaka, munje paraju nebo, gromovi tutnje dolinom, a mlazovi se kiše i oluje ruše niz padine u Orljavu, koja nabujala razara i nosi sve pred sobom.

Tada se u srcu čovjeka pojavio bijes, a na usnama kletva i psovka, jer to više nije bila dobra planina Perunova, nego mrki Psujnik ili Psunj.

Vrhovima Patorovice vjerojatno su se šetali patri iz Rudinske opatije diveći se ljepotama ovalne blago zatalasane Požeške doline, okružene zelenim gorama, na koju je oдавде pogled najljepši. Na ispupčenom brežuljku dolje stajao je njihov benediktinski samostan u čijim se ruševinama sačuvala najstarija i najbogatija skupina ostvarenja romantičke plastike u kontinentalnoj Hrvatskoj, a potječe iz 12. stoljeća.

Pored staroga grada u Pakracu gdje je, kako pišu historičari, bila već u 13. vijeku kovnica novca hrvatskih banova, ostaci grada Čaklovca, Bijele Stijene, Cernika i drugih utvrda, odakle su vitezovi jahali u lov na kune, lisice, medvjede, risove i vukove u neprohodne hrastove i bukove šume golemog Psunja, svjedoče o slavnoj prošlosti koju su Turci razorili. Poslije Turaka miješaju se sa starosjediocima Hrvatima doseljenici u ove krajeve Srbi iz Bosne, a kasnije Česi i nešto Talijani.

I u novijoj povijesti partizanska groblja i spomenici govore o historijskoj ulozi planine Psunja na čijem je tlu nikao u selu Brusniku prvi narodnooslobodilački odbor u Slavoniji.

Imena sela kao što su Kraguj (soko), Tisovac, Vučjak, Vrbovac, Borovac, Kosovac, Medari, Cerovac, Orašje te potoka Rakovac i proplanaka Kestenjak, Brezik, Jastrebac, Golubovac, Srnolov, Jazavčije brdo, Smrečik i druga podsjećaju pored ljepote narodnog jezika (štokavci -jekavci) na bogatu floru i faunu ovog područja. Nazivi ovi potvrđuju također još jednu osobinu žitelja, a to je dar zapažanja, intuicija i ljubav prema prirodi koja »umije baš kao veliki pjesnik i najmanjim sredstvima ostvariti najveće efekte« (H. Heine: Put po Harzu).

Prirodno je, dakle, što su — nasljeđujući stari narodni običaj stanovnika sela oko Psunja, da se jednom godišnje uz svirku i pjesmu sastanu i provedu dan na Brezovu Polju — i slavonski planinari svoje izlete i zborove uz proslavu Dana planinara održavali povremeno na području Psunja gdje misao ljubitelja prirode šire i pronose već pola stoljeća planinarska društva iz Pakraca, Daruvara i Požege.

U planinarskoj literaturi ova je planina i njena divljina, tada još nedirnuta od ljutog sjecača oštре sjekire i zujanja motorne pile što nagriza drvo, već spominjana i nazivana planinskim rajem Slavonije, a ona je to i danas kao završetak Slavonskog planinarskog puta koji počinje u Krndiji i vodi preko Papuka da nađe svoj konačni privlačni dio u stazama Psunja gdje još uvijek uz dvosložnu tugovanku kugavice život žubori, a pjev grlice, kosa i sjenice zvoní i romoni.

Odlučismo zato i mi da završimo našu slavonsku magistralu* hodom preko Psunja, da obnovimo i osjetimo miris travnate zemlje i zelenog lišća, da zakoračimo u njegove stoljetne šume, pregazimo proplanke i brze vode ukliještene vrletnim stijenama čudesnih oblika.

Odlučismo da se osvježimo cvjetnom i lisatom ljepotom širokih prostranstava i visina gdje je duh poletan, a misli krilate, tko će ih zaustaviti! Poželjesmo da se nademo u prirodi. U njoj je čovjek lišen godina, slobodan i sretan — nad njim sunce sja. U gorskoj prirodi, obasutoj mirisom cvijeća ljeti, a pahuljicama snijega zimi, čovjek će naći makar i kratkotrajnu sigurnost pred teškoćama koje je život za svakoga pripremio. U njoj je izvorna ljepota i radost doživljavanja, u igri boja i pokreta ljudi nisu više siva bezlična bića ulica i radionica, oni su svoji, odnos je među njima ljudski, vedar.

Za pohod smo odabrali mjesec kolovoz, u ovom kraju umjerene kontinentalne klime najugodniji. Pošli smo iz Pakraca, slikovitog gradića, ispruženog podno Psunja na nadmorskoj visini od 178 m, u prigorju njegove kose Omanovca i Pakračke gore.

Na prilazu Psunju pod Omanovcem, kamo vode dvije markirane staze kroz voćnjake i vinograde, okružene šumom i poljima, livadama i utrinama, raste uporedo najraznovrsnije bilje. Ima tu šljiva, jabuka, krušaka, oraha, bresaka i kajsija, a bijeli trešnjevi cvjetovi kite ovaj pejzaž s proljeća. Ima vinove loze, jagoda i kupina. Ima kestena pitomih, hrastova kvrgastih, okićenih lišćem mračno-zelene boje, i bukava krošnjatih glatko-bijele kore. I lješnjaci su ovdje. Strše iz lišća po dva i po četiri, spremni da pod hitrim skokom vjeverice ispanu iz zelene košulje. Vino-

* Vidi Naše planine broj 1—2/1967, Planinski pejzaži Slavonije.

gradske klijeti, zakrivene sočnim listom jorgovana i bršljana, uvlače miris sunca i dah zagrijanih trava.

I trnja ima ovdje i drugog korova. Jedno dopušta život drugome i čini slogu. Nisu to ljudi! I stotine kukaca hita kroz travu ili leprša zrakom, dok tragove gma-zova odaje vlažna zemlja. Sve ih jednako napaja izvorska voda iz planine što čisti i jača krv.

I put naziremo što se bijeli na suprotnoj padini vodeći u selo Šeovicu iznad kojega se u kamenolomu tešu stijene granita. I druga su brdska sela na domaku i u njima dio ove gorovite i šumovite Slavonije s njenom bujnošću u osjećajima, u nošnjama i vezovima, spremljenim sada u stare škrinje, u djevojkama koje znadu za nježnost i prkos, u koloritu augusta koji se rasuo pozlačen ovim slikovitim krajem.

Sve je to pred nama kada smo se toga popodneva uspjeli stazom što vodi iz Pakraca kroz drvored kraj crkve preko Kalvarije na selo Kraguj. Dan je malaksavao zatekavši nas u hodu šumskim putem između Kraguja i Brusnika. Lahor je donosio daleko zveckanje zvona goveda što se vraćaju u selo, oko nas je mekana tišina, još tiša zbog povremenog cvrkuta ptica koje kreću na počinak. Što se više uzdižemo, svježina večernjeg zraka slatko prodire u naša pluća.

Iza sumraka pade noć kad nakon dva sata hoda ugledasmo svjetla planinarskog doma »Omanovac« (652 m). Visoka jednokatnica, sagrađena u planinarskom stilu, sa sobama za noćenje, ima u prizemlju gostinjsku dvoranu s kuhinjom i bifeom. S prostrane terase otvara se vidik na Pakračku dolinu i dalje prema sjeveroistoku na daruvarske kose Papuka. Na zapadu su obrisi moslavačkih bregova i Bilogore, dok nam se s jedne izbočine ispred doma pruža vidik na Posavinu s Kozarom i Grmeč-planinom u Bosni.

Ova je planinarska kuća ne samo ugodno izletišta Pakračana nego i predah onima koji se zapute Slavonskim planinarskim putem do Brezova Polja, do kojega treba odavde još četiri sata hoda kraćom stazom preko Roguljice, Torina i Poljane, odnosno četiri i po sata pješaćenja dužim, ali lakšim putem na Hajdučku kosu i Poljane.

Planinarski dom »Omanovac« može poslužiti i kao polazna tačka u razne pre-djele Psunja u nekoliko pravaca. Tako je Partizansko groblje na Hajdučkoj kosi, zatim Ivanovac s krasnom lovačkom kućom i dječjim odmaralištem (500 m) na Rašasški punoj pastrva, ili historijska Begovača sa spomenikom Prvom psunjskom parti-zanskom odredu. Preko ovog spomen-izletišta vodi i cesta iz Pakraca do doma uz potok Šeovicu koja nagrizla strme bokove Omanovca ispirući sjajne kristale piritu i arsenove rudače.

U ovom smo ugodnom domu zakonačili uživajući u zvjezdanoj noći i divnom pogledu na rasvijetljeni Lipik, Pakrac, selo Rogolje i u daljini toranj Dejanovca.

*

Posljednji pijetlovi već su se ranije javili, počelo je da sviće, zora je budila dan, a s prvim sunčevim tracima nastavili smo i mi put. Strmom stazom, u susret suncu, koje nam brzo zakriše oblaci, spustismo se u kanjon potoka Rogoljice, pa preko nje strminom uz Glavicu mladim bukvikom za sat hoda dođosmo na Torine (560 m). Velika je to planinska livada okružena šumom s lovačkom čekom na rubu i pla-stovima sijena, hranom za srne i jelene. Nad nama se pojaviše crni oblaci i udari pljusak. Spasao nas krov čeke i crna kava iz naprtnjače. Kad prestade kiša, po-dosmo dalje prema jugozapadu kroz crnogoricu ugodnom stazom gazeći naizmjenice meki sag jelovih iglica i zelenu travu. Vitičaste grane ljuljaju obilje srebrene rose. Uz put nas pozdravljaju zrele sočne kupine i pokoja zaostala malina.

Nije u prirodi, međutim, uvijek sve tako lijepo i puno poezije. Ima u njoj i neugodnih doživljaja, neprijatnosti, straha i iznenađenja. U ovakve grmove malina, ispod lišća, među sočne plodove znade se popeti i saviti oko grane zmija drvolaz pa sakrivena čeka i hvata svoj plijen, male ptice i guštere. I nemalo se iznenadiš kad se, pružajući ruku za slatkim plodom, susretnes s ukočenim pogledom i palucavim jezikom zmijske. Iako biolozi tvrde da drvolaz, koga oni u knjigama zovu smuk, guž, ptičarka ili bjelica, nije opasan, da u nevolji samo diže glavu pa i grize, ali ne otrovno, ipak se nije ugodno s njime sresti kad se debeo, do metar dužine, nade pred nama. A nalazili smo ga i u granama lješnjaka. Zovu ga još Eskulapova zmija po Eskulapu, bogu liječništva koji, kako ga prikazuje grčka i rimska mitologija, nosi u ruci kao znak svoga djelovanja štap oko koga se savila zmija. Od drugih

gmazova susrest ćemo još bjeloušku i ponekad ridovku te zmiji sličnog sljepića, korisnog i bezopasnog guštera olovnastosive boje.

Izadosmo tako na drugu prosjeku što dolazi od Hajdučke kose i zamalo evo Poljane (710 m), širokog travnjaka s ruševinama Svobodinog planinarskog doma. Gusta divlja trava, što je vjetrovi njišu, a rose napajaju, sada se uplela i zamrsila od kapljica kiše. Po koji trag divljači i lovca ranoranioca sve je što vidimo ispod surih stabala koja samotno stoje rasuta po livadi. Hladni povjetarac, koji vječno struji ovim proplankom prebacujući se iz doline od izvora u kanjon Rašaške, natjerao nas je da pritegnemo svoje vjetrovke.

Ispred porušenih zidova ratom uništenog doma kružimo pogledom diveći se okolnim gorskim kosama u koje su se usjekli kanjoni triju Rašaški. A zatim tišinom jelove i bukove šume krenusmo dalje, prema istoku, na Kamenjak iza kojega, čini nam se, kao da lebdi televizijski toranj na širokim plećima Brezova Polja.

Izbivši nakon dva sata hoda na prosjeku, zaustavismo se u rudniku grafita, pa obišavši niske rovove gdje ispod same površine izvlače iz crnog filita ovu rudu mrkog sjaja, eto nas zamalo na najvišem vrhu Slavonije...

Brezovo Polje — otvoreni svijetli park na travnatoj visoravni, okićen bijelim brezama na čijim tankim crvenosmeđim grančicama stalno treperi svjetlozeleno mirisavo lišće. Pred kišu — to znadu planinari i pastiri — breza vrlo jako miriše, a od njenog lišća dobar je čaj kao lijek za rane, čišćenje krvi, izlučivanje mokraće, a i protiv groznice. Sok od breze uživao je, kažu, kao ljekovito i slatko piće već i prethistorijski čovjek, a čini to i današnji. U proljeće — u mjesecu travnju i svibnju — probuše svrdlom ili zasijeku sjekirom mlado deblo, načine rupu pa hvataju i piju sok. I tako je ovo drvo eurosibirske flore, najotpornije na zimu, dalo ovom vrhu ime i ljudima korist.

U sredini Polja izgrađena je piramida, oznaka Geofizičkog zavoda kote 989 m. Nije to velika visina, ali nas ipak ova gora zaokuplja osjećajem velebne planine čiji su se vrhunci upleli među oblake, a ispod njih se usjekle duboke doline i gudure. Svima tim kosama preko gorskih livada i travnjaka, s ponekom lovačkom kućom, vode mnoge staze i putovi do ovoga mjesta. Sunčani dan, kakav nas je ponovo zatekao, otvarao je s piramide vidik na sve strane.

Nešto podalje, nadvisivši kojih stotinjak metara i najviše jele i borove, uzoholio se svojom vitkom ljepotom radio-televizijski toranj ograđen žicom i bijesnim lavežom goropadnih pasa da ga štite od ljudi i zvijeri. Do njega vodi dobra cesta od Strmca, te je tako i ovaj vrh Slavonije pristupačan motoriziranim izletnicima. Jedan se krak ceste odvađa gorovitim pejzažima kroz bogata lovišta visoke divljači preko Crne bare i spušta na Novo Selo kraj Pakraca.

Ugodna vrtna koliba, sjenica, podignuta nedaleko piramide kraj izvora gdje su i klupe, pružila nam je odmor zadahnut mirisom cvijeća i drveća. Nije to odmor svakidašnji. To je sklad čovjeka s prirodom, izraz snage, zdravlja i volje koji nam je uzvratila planina za jutrošnje napore i umor. Šuštanje lišća i žubor vode prekida daleki zov ptice i krik jastreba u visini. Poneki javorov list padajući lebdi u zraku i meko se spušta na zemlju. I druga su stabla tu, stari poznanici slavonskih šuma. Tu je bor, jela i smreka, a uz bukvu, hrast i grab naći će se brijest i topola, pa glog i crni trn te uz bazgu joha i ivovina uz potočić, dok se sunčanom prosjekom, kojom vodi dalekovod, šareni svakojako cvijeće i buja raznovrsno bilje.

I ovdje ćemo upoznati čovjeka. Razveselit će ga četverolisna djetelina, modri cvijet zvončica, potočnica, mirisava paprat i zeleni list kopitnjaka, da i ne govorimo o mnogovrsnom cvijeću proljeća i ljeta. Ushićen je dugim bijelim trepavicama ivančice koja ga motri svojim velikim žutim okom, zapaziti će ljubičaste cvjetove i tamne bobice otrovne beladone, ali će uvijek prezreti grm runjave koprive, biljke koje se boji, naziva je korovom, jer raste svagdje, cvate čitavo ljetno, ali je nitko ne gleda. A ta biljka, prezrena zato što nije obukla lijepo odijelo i ne klanja se svakom, jedna je od najkorisnijih i najzdravijih. Ona je i hrana i lijek i odjeća. Njenu hranjivost poznavali su već stari Egipćani, Rimljani i Grci, spominju je njihovi pjesnici i liječnici. I danas priređujemo od nje jelo vitaminske vrijednosti. Lijek je protiv krvarenja i jača rad želuca. Svjedoci ratova znadu da smo nosili odijela od kopriva, a njenim lisnim zelenilom bojadišu tvorničari živežne namirnice i sapun.

Ali što može sirota! Taština i ljepota cijeni se više od prave vrijednosti među ljudima, pa tako i među biljkama. »Često u svijetu i najbolje stvari imaju najgoru sudbinu« (Cornelle). Nitko međutim ne misli kako bi pusta bila zemlja kada na njoj ne bi rasle obične biljke i korov koji oploduje kamen i stvara crnicu.

Kada se voli priroda, ona je svagdje lijepa.

Poluotvorenih vjeđa odmaraš se ispružen na ledini, a u svjetlu podnevnog sunca niču razne impresije i rađaju se misli.

Čini ti se da si sam, a ono pored tebe život buja, cvjeta i raste, nastaje i nestaje. Tisuće kukaca, crvi, puževa, gmazova, ptica i zvijerki leti, puže, gmiže, trči i juri i živi svojim životom. Od praskozorja, kad zvonkom pjesmom pozdravljaju jutro, ptice, čuvari žive prirode i ravnoteže u njoj, po cijeli dan skakuću, sabiru hranu, dozivlju se, radosno cikću, cvrkuću, zvižde, čućore i jedna drugoj nešto dojavljuje. Pjevice pjevaju, kričalice kriče, mužjaci izriču ljubav, izazivlju se na megdan, upozoruju na opasnosti, čeznutljivo dozivaju. U igri zvuka glas se za glasom niže u raznim prelivima.

I dok se tako u krošnjama drveća i granama grmlja razvija simfonija glasovnih ugodaja, raskošno bogata priroda pokazuje svoje draži i u zelenoj travi gdje uz božju ovčicu, buba maru, obučenu u crveni hitinski haljetak sa sedam crnih tačkica, kruži vlastitim stazama ili treperi zrakom stotinu tisuća kukaca kornjaša i opnokrilaca, muha i leptira.

Svadjlivi gušteri trčkaraju preko kamenja i suhih grana i trepću očima, skakavci se odapinju svojim dugim nogama, pčele radilice uz brundala bumbare sabiru medonosni prašak i slatki sok, kukci cvjetari i leptiri prebiru i prebrojavaju raznobojno cvijeće, najbolji letači, muhe-pršilice, trepte dugo na jednom mjestu pored cvijeta, a onda sunu iznenada kao tane dalje, pa opet trepte.

Podmukao pauk-krstaš, čekajući žrtvu, ljulja se u srebrenoj mreži, svom umjetničkom djelu ispletenom između grana drveća. Divimo se čudesno zanimljivom plesu posve sićušnih muha-plesačica kojih se roj u sjaju sunca kovitlajući oko krošnje stabla steže i rasteže. Uz slabašno zujanje dižu se i spuštaju uzduhom, a mužjaci, kavaliri, da se umile, kad se približi svaki svojoj odabranici, donese na dar kakvog kukčića kojeg ona slasno pojede. Tu i tamo zeleno lišće mladog hrasta ukrasile nekakve drvenaste kuglice. Poput malih ping-pong loptica, rumene ili sivkaste boje, sjede one nasadene na sredini lista kao lijepe igračke. Tko bi rekao da je to djelo neke majušne osice, toliko malene da je i ne zapažamo. Pecnula je list, ostavila svoje jajašce i uzrokovala da se stvori ova babuška.

Hajdučkom travom — čudna li imena — trčkara mrav. Hajdučica trava — stolisnik — nosi ime po tome što su njome hajduci vidali u gori rane zadobivene u borbama. Njena ljekovitost poznata je ođavna. Po savjetu boginje Afrodite ovom je travom izliječio svoju ranu, kako kaže legenda, i grčki junak Ahilej. A naši je ljudi upotrebljavaju odvajkada kao narodni lijek protiv raznih bolesti probavnih organa i krvarenja.

Trčkara mrav, dosađuje i nama, taj najmnogobrojniji stanovnik kopna. Ova, uz pčelu najzaposlenija i najsocijalnija životinja na zemlji, živi u mravinjacima koje smo vidjeli u šumi visoke i preko pola metra. Ne treba ih razarati jer je mrav koristan čistač planine hraneći se uglavnom uginulim kukcima. Ne bismo ni pomislili kakav se život odvija u toj njihovoj piramidi s nekoliko desetina tisuća stanovnika. Sagrađena je od suhih iglica trave i crnogorice, lišća i drveća, a u mnogobrojnim podzemnim hodnicima vlada primjerna čistoća. Dodirom i po mirisu poznaju se pri susretu, iz istog mravinjaka svi su braća i prijatelji, dok druge progone. Posao su podijelili. Radnici se brinu za hranu, mljekari čuvaju i sabiru stoku (biljne uši i cvrčke čijim se sokovima napajaju), vrtlari uzgajaju nekakve plijesni bogate bjelancevinama, pletači popravljaju pukotine i oštećenja na mravinjacima, medari kao čupovi za med čuvaju mednu rosu, a vojnici s velikom glavom i snažnim čeljustima brane zajednicu.

Tajinstveni su svjetovi još bezbroja drugih bića koja žive svatko na svoj način u pukotinama tla, u glavicama cvijeća, u drveću, u malim baricama vode. Što se sve ne pruža oku i uhu na ovim stazama!

Eto, u svemu tome uživa ljubitelj prirode — planinar kada se odmarajući, okružen slavonskom šumom, nađe na visinskom travnjaku promatrajući goru i stotinu čuda u njoj.

*

Prošlo je podne. U svjetlu horizonta treperi sunce i kreće ka zapadu.

Nakon ručka, odmora i plandovanja valja krenuti dalje. A kako se teško rastati od ovih visina, od čudnog ovog svijeta i vraćati se dalje opet u zagušljivu svaki-danjsnost. Tad čovjeku dolaze na um riječi pjesnika:

»Planino, tvoj sam sin i tvojega neba,
tvojih nebesa smrtonosnih žedan,
tvojih nebesa ubitačne žege.
Od očiju slika, vidika, krajolika
boli srce uspomena.
Plačem zbog jednog sjedala na hridi,
žao mi je modre dalji i planine.«

(Tin Ujević: Put u planinu)

Markacija vodi prema jugu gdje se od prosjeke odvaja i strmim zavojima spušta preko Šibljaka niz potok do vodovodnog rezervoara lječilišta Strmac. Visoka šuma i kamene stijene koje su ukliještile u procjep nemirnu vodu potoka na toj stazi, dugoj oko dva sata hoda, ne daju mnogo ni vidika ni užitka.

Zato se ovoga puta odlučismo poći dvostruko dužom, ali ljepšom i ugodnijom stazom na Dobru vodu (921 m) i Ravni gaj (669 m). Na Dobro vodi hladan izvor s terasom i klupama uz spomenik podignut borcima palim u herojskim borbama slobodarskog Psunja. Hladoviti mir remeti tek žubor potocića i šuštanje lišća kao neki tihi razgovor o onima koji ovdje leže. Od Dobrih voda markirana je također staza lijevo prema istoku na Gradinu spuštajući se opet do sanatorija na Strmcu.

Mi smo pošli kroz bukvik još dalje prema jugu da zaobilazeći Crnu mlaku skrenemo ulijevo ispred Muškog bunara, također ugodnog visinskog pejzaža s lovačkom kućom, od koje bismo se mogli spustiti na Rašašku i dalje na Okučane. Nas staza vodi međutim na istok preko kote 721 do Ravnog gaja. Prolazeći visinskim travnjacima i mladim bukvikom zanosili smo se čarolijama šume koja oduševljava jednako s jeseni kao i u proljeće. Usred tamnog zelenila lišća gorom se počinje razlijevati bakrena boja puna crvenih plamenova. U rasprsnutim granama šipka nabubrili kao krv rumeni plodovi.

Došao je kraj samotničkog lutanja i jelenima, skitnicama planinskih pašnjaka. Zove ih nagon prirode. Počinje parenje. Na domaku je rujan. Između bjelokorih borova spremaju se borbe i sudari mužjaka za ženke, koje svojim velikim očima iz prikrajka mirno promatraju borbu i čekaju ženika. Rika pobjednika odvodeći stado ječi dolinom, gromko se ori gorom. Prolazili smo kraj utabanih krugova u visokoj travi, mjesta njihove svadbe. Ako se sjetimo da je rujan mjesec dobio ime od stare slavenske riječi rjuh (rika) po rici jelena koji se pare u to doba, onda ćemo nazrijeti mitsku povezanost našeg čovjeka s prirodom i bliskost s ovim ponosnim stanovnikom šume koji svojim svadbenim povikom obznanjuje produženje života i pobjedu jeseni, doba umiranja i prisutnosti smrti.

Domalo stigismo do Ravnog gaja, širokog proplanka s bujnom livadom košanicom. Na ovom divnom gorskom travnjaku, položenom prema jugoistoku, zastajemo duže i prelazimo pogledom dolinu potoka Šumetlice i preko nje Posavinu od Nove Gradiške do Motajice. U magličastom plavetnilu ukazuje se na istoku Požeška gora i njeni vrhovi, a u daljini se bijeli grad Požega.

Silazimo dalje na Predol, zelenu uvalu s izvorom i sočnom travom, u njoj crveno, plavo, modro i žuto cvijeće. Cvijeće, radost čovjeka, muzika boja i mirisa, tko bi mu svemu znao ime.

Sliku rascvjetane prirode, okružene borikom, zamjenjuje zimi bijeli pokrov snijega s odličnim skijaškim stazama. Bujna flora prati nas i dalje, kroz ova šumska lovišta divljači, hladovitim putem čijim serpentinama stigismo u podolje potoka Begovice i Šumetlice s poznatim slavonskim odmaralištem i lječilištem Strmac, gdje je i kraj naše slavonske planinarske magistrale.

Dvije zelene doline kojima struji ugodan i svjež gorski zrak nakićene su u sjeni pitomih kestena i drugog voća kućicama za odmor, bazenima za kupanje i hotelom za turiste. Uz potok Šumetlicu do njenih izvora prostire se zeleni park sa zgradama Dječjeg lječilišta. Asfaltna cesta i autobus vežu ovo odmaralište s Novom Gradiškom i Požegom.

*

Iako je vrijeme roditelj zaborava, onaj tko prođe ma jednom tim stazama, doživjet će toliko ugodnog zadovoljstva i užitaka da će mu se slike i doživljaji teško gubiti iz sjećanja. A u sjećanju se mnogo puta kriju i ponovno obnavljaju radosti i uspomene na nekoliko s naporom, ljubavlju i srećom provedenih trenutaka radi kojih je bilo vrijedno sve ovo proći.

Vrh Budima i njegova pećina

Otkrivanje ljepote planina i njihovog zanimljivog nadzemnog i podzemnog svijeta spada među osnovne zadatke planinarske djelatnosti. Učenjaci prolaze planinama po stazama koje su utrljali oduševljeni ljubitelji planina — planinari. Najviše saznanja o planini i njezinom životu steći ćemo kod samih ljudi koji trajno žive u planini, koji dobro poznaju čari i grubosti planina.

Cesto puta me naši Podgorci, stanovnici primorske strane Velebita, podstiču da istražim slabo poznate i tajinstvenostu prekrivene predjele ove velike planine. Tako sam u toku ovog ljeta dobio podatke od Stipe Modrića iz Vel. Brisnica da u vrhu Budima u srednjem Velebitu postoji prikrivena pećina, na što ga je upozorio neki nepoznati Grk kad se je pred nekoliko godina s njim slučajno vozio na parobrodu ispod otoka Raba nasuprot spomenutom vrhuncu. Stipe »Čevo« stari je pomorac koji je plovio na stranim brodovima preko 22 godine. Za vrijeme prošlog rata bio je zaposlen kao pomorac na engleskim parobrodima; u toku drugog svjetskog rata dva puta su bili torpedirani brodovi na kojima je plovio. Na čamcu za spasavanje proveo je 12 dana. Poznata su mu skoro sva svjetska mora i pristaništa. Razumljivo je da je mene i još nekolicinu naših ljudi neobično zanimalo Stipino pričanje o tajinstvenoj pećini na Budimu koji nam je svima bio vrlo dobro poznat. Priča o pećini je bila naročito zanimljiva i zbog toga što od naših otaca i djedova, koji su odlično poznavali Budim i okolinu, nijedan nije ništa znao o toj pećini. Taj neobično lijepi i privlačni vrhunac (oko 1300 metara nadmorske visine), a koji završava rijetko lijepim kamenim platoom, usmjerio je svoj kameniti masiv okomito prema sjeveru, dok je južni te jugoistočni i jugozapadni dio masiva u spustu skošen i lakše pristupačan, okružen jedinstveno lijepom i bujnom šumom crnog bora. Prema ovom platou ranije je uvijek postojala prilično velika čistina, gdje su navodno plesale vile. Sada je plato obrašten travom, niskim grmljem i kržljivim borovima. Po mišljenju geologa prof. Crnolatca riječ Budim je turskog porijekla, a vjerojatno znači utvrda. U 16. i 17. stoljeću kada se granica prema turskoj carevini pomicala oko hrpta Velebita, vjerovatno su Turci prodrli iz Like i do ovog prekrasnog predjela.

Između vrha Budima i Opaljenika smjestilo se malo planinsko naselje Budim na plodnoj ravnici gdje su sad prevladale bujne planinske livade koje sve više prekrivaju divna zdrava borova stabla. Naselje je sada potpuno opustjelo, te ruševine bivših kuća i torova djeluju neugodno. Ovdje treba napomenuti da u okolini Budima ima mnogo planinskih livada i »vrtlina« koje su osiguravale prehranu velikom broju stoke. U bliskoj Borovoj Vodici nalazi se lokva, zapravo prilično veliki bazen vode, koja je služila za napajanje stoke, a koja je rijetko kada presušila. Vjerojatno su u ovom području Velebita živjeli stočari od pradavnih vremena, a narod uporno spominje kao najstarije stanovnike Grke. Svaki nalaz od historijske vrijednosti na ovom području vezan je sa burnom prošlošću Velebita, planine-tvrđave, u koju su se sklanjali naši uporni borci za slobodu ispred stranih zavojevača Turaka, Mlečana, a u najnovije doba fašističkih okupatora. I sam vrhunac Budim predstavlja divnu i veličanstvenu prirodnu tvrđavu sa koje se kao iz ptičje perspektive mogu jasno sagledati sve najljepše planinske doline i vrtače, te putevi i dio mora od pravca Jablanca, pa sve do blizine Jurjeva, kao i područje prema Zavižanu od Visibabe na sjeveru do Opaljenika i Raskosina na jugu.

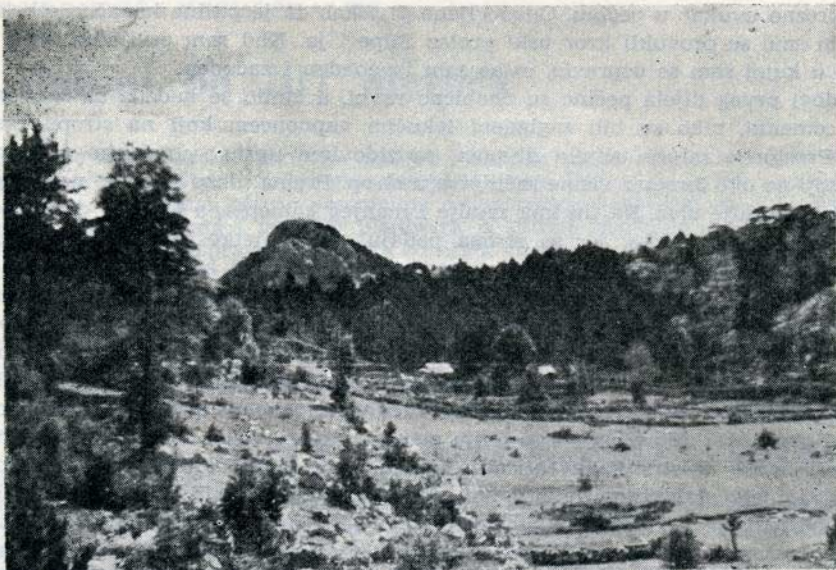
Prema podacima nepoznatog Grka, u samoj litici pod vrhuncem Budima postoji pećina u koju su se nekada sklanjali ljudi. Ona je u davнинi imala velik ulaz, ali je poslije ulaz zazidan »na skarpu« tj. ukoso prema vrhu i vjerovatno obrastao raznim biljem. U blizini pećine nalazi se velika kamenica duboka oko pola metra. Grku je sigurno bio poznat vrhunac Budim, jer ga je Stipi pokazao rukom dok su se nalazili pod otokom Rabom. Ostale podatke o pećini, a naročito na koji način je on upoznao Budim i pećinu, Grk nije htio reći, samo je Stipi nacrtao pravce i oznake po kojima će naći pećinu.

Stipe »Čevo«, ja i Nikola Modrić odlučili smo da 4. VIII 1968. krenemo pod vrh Budima, gdje je Stipe već bio i našao oznake koje upućuju u skladu sa tvrdnjom Grka da pećina stvarno postoji. Cilj nam je bio da otvorimo ulaz i istražimo unutrašnjost pećine. Krenuli smo rano ujutro, a od alata ponijeli smo kramp i sjekiru. Uzduh je bio neobično svjež poslije obilne kiše koja je padala prethodnog dana i noći, pa smo se uspinjali bez napora. Kad smo se nogostupom popeli do Panosa, ugledali smo kako nad mrkim Budimom i zelenom Borovom Vodicom vjetar naganja i kovitla »brvinu« — niske maglene oblake zasićene vlagom. Planina je danas bila tmurna i odbojna, pa smo se pitali, da li će nam otvoriti vrata svog tajinstvenog podzemnog svijeta? Nehotice se i kod ovog Panosa sjećamo narodne predaje koja tvrdi da je bujni gaj Jakovinovac koji se nalazi u udolini ispod Panosa, a u kojem se na zelenoj livadi nalazi čvrsto obzidan bunar vode, u davna vremena pripadao Grcima. Stvarno, na južnoj strani ovog obzidanog »vrtla« postoje nevjerovatno solidni kameni zidovi zidani načinom koji nije uobičajen kod naših ljudi. Već i sam naziv Panos pobuđuje sumnju da bi mogao biti grčkog porijekla.

Od Panosa vodi slaba staza pored branjevine »plantaže« koju sve više prekriva bujno zelenilo. Zanimljiva je u ovoj »plantaži« bezdan Vrančinica za koju tvrde stari ljudi iz ovog kraja da je podzemno povezana sa morem, jer da je navodno jednom pao vol u ovu bezdan, a njegova je lješina isplivala u dragi Vel. Ivanča. U ovom predjelu krš je skoro potpuno ozelenjen, te je relativno blag krški teren prekriven hrastom meduncem, jasenom, kljenom, dračom i raznim drugim grmljem i korovom, a mjestimično obrašten bujnom travom. Padine do kojih smo stigli poslije nepunog sata pješaćenja obraštene su skoro čistom hrastovom šumicom koja je tako gusta da se mlada stabla ne mogu razvijati, već sačinjavaju bujnu zelenu guštaru iz koje viri divno svježe hrastovo lišće, tvrdo i nazubljeno, prelijevajući se u svim nijansama zelene boje. Divili smo se ovoj bujnoj vegetaciji, jer nam je bilo poznato da su ovdje svojedobno rasli samo kržljavi grmovi i trnje. Kad smo se popeli do Kamenica, ugledali smo ostatke bivših kuća na Livadicama, a to su bili svojedobno stanovi Bralića. Na sjeveru od Kamenica podigao je svoje obraštene sljeme i kamenu glavu Hrastovački vrh koji se nalazi unutar zidina »plantaže«. Prošli smo bujna zelena Barovišta i skrenuli dobrim kaldrmisanim kamenim putem u Devčić Dražicu. Vidljivi znakovi upozoravaju nas da smo ušli u područje kojim je u novije vrijeme zavladao medvjed. Prevalio je skoro svakı kamen pod kojim je opazio barem nekoliko mrava, a na poždere ličinke. Naišli smo također na izmetine grabežljivaca kune i lisice, a u blatu opazili i trag srne. Divljač koja je prije živjela u visokoj šumi, a naročito medvjed, počinje se spuštati na stalan boravak u primorske guštare i šumarke Velebita, jer ovdje ima povoljnije uslove za život: više hrane, ugodniju klimu i dobra napajališta. Čovjek se sve više povlači na morskı obalu, a divljač zauzima napuštena područja. Nažalost, iz svih opažanja o razvoju faune na ovom području Velebita mogao sam zaključiti da prevladavaju grabežljive životinje koje uništavaju sve ostale vrste.

U Devčić Dražici bili su pred oko 60 godina plodni vrtovi u kojima su uspijevali krompir, ječam i drugo povrće, dok se pod ovećom liticom i danas vide ostaci kuća. Sada je ovdje tako gusta šikara da mjestimično, dok prolazimo stazom, od gustog granja ne možemo vidjeti sunca. Ovdje su naročito gusti i česti tragovi medvjeda. Iz Devčić Dražice stigli smo u Legački Borovac. Neobično lijepa i zdrava stabla crnog bora prevladavaju u ovoj šumi koja sliči predivnom prirodnom parku. Borovi su prilično rijetki zbog bujnih krošnji, te je tlo, koje dobiva dovoljno svjetla, obraštено bujnim sagom istovrsne svilenе trave iz koje samo gdjgdje proviruje koji manji kamen. U silnim krošnjama borova šumi vjetar neopisivim šumom koji podsjeća na zvukove velikog gudačkog orkestra u raznim varijacijama od pianissima do fortissima. Kroz Crveni Klanac popeli smo se do previje preko koje se naša staza spušta u Modrić dolac. Tu smo već u neposrednoj blizini Budima i kroz borove krošnje naziremo strmu kamenu liticu ovog vrha.

Krenuli smo u jugoistoćnom pravcu i uskoro otpočeli prilićno strmi uspon na sam vrhunac Budima. Neprestano smo gazili po mekom zelenom sagu trave, provlaćili se između borovih stabala i nailazili na pojedine kamenice, tj. prirodne udubine u kamenu u kojima se zadržava voda kišnica. One su oduvijek bile važne za stanovnike planina, jer su osiguravale skromnu rezervu pitke vode. Voda je svagdje uvjetovala razvoj živih bića! Gdje ima vode tu se mogu naći i tragovi života.

Pogled na Budim s Balinskih livada

Kad smo stigli pod samu kamenu liticu vrhunca Budima, koja je okrenuta prema jugozapadu, ugledali smo između golemih stijena trak zemlje koji se uspinje dosta strmo i suzuje prema vrhu među kamenim liticama. Tlo je obraslo travom, grmljem i borovima. Popeli smo se po toj strmini do litice samog vrha Budima i tu smo ugledali uzak trokutast neugledan otvor u stijeni koji je bio toliko velik da bi se kroz njega mogao provući pas. Na prvi pogled nije se moglo otkriti ništa neobično, već smo opazili na dnu otvora nešto kamenja koje je bez reda pobacano po tlu. Uopće, nije se moglo naslutiti da se iza tog beznačajnog otvora u kamenoj litici, pred kojom je podignut prirodni povišeni nasip, krije podzemna prostorija. Otvor u stijeni liči na tipične takve otvore kojih ima vrlo mnogo i po drugim vrhovima i stjenjacima Velebita, a stanovnici ih nazivaju pećinica, škrapa i slično. Kamuflaža ulaza u pećinu izvrsno je izvedena, tako da sve izgleda savršeno prirodno i uobičajeno. Naime, pred tim malim otvorom podignut je nasip od neobrađenog kamena, zemlje i šljunka, tako da liči nekom prirodnom grudobranu pred malo većom pukotinom u litici. Da je sam ulaz pećine bio direktno zazidan, to bi ljudsko oko lako opazilo. Ovako je sve izgledalo običnim i beznačajnim. Mi smo morali taj grudobran sniziti da bismo mogli izbaciti zemlju i kamenje koje je zasulo otvor pećine i suzilo ga. Na vrhu tog nasipa bila su dva velika pločasta neobrađena kamena, ali prirodno oblikovana, tako da su odlično bili priljubljeni jedan uz drugoga. Kad smo ova dva kamena odvalili, naišli smo na ostalo manje kamenje, grubo, ali svrsishodno oblikovano i pločasto, tako da je čvrsto prileglo tamo gdje je stavljeno. I opet čitavo to složeno kamenje nije imalo oblik zida, već prirodne kosine koja se naglo obrušava prema otvoru pećine.

Konačno smo uz priličan napor proširili otvor pećine, tako da smo se mogli kroz njezin blatni otvor potrbuške uvući u unutrašnjost. Za osvjtljenje imali smo dvije velike baterijske svjetiljke i hrpicu borovog luča. Prvi se oprezno sa svjetiljkom u ruci uvukao u otvor pećine Nikola. Stipe ga je brižno zaustavljao bojeći se da ne padne u kakav ponor, dok sam ga je hrabrio da uđe što dublje. Nikola se konačno

vrlo oprezno uvukao u pećinu. Oduševljeno je vikao da je pećina konačno otkrivena. Za njim smo se provukli kroz uski prolaz Stipe i ja. Kad sam osvijetlio prvu prostoriju u kojoj sam se uspravio, ostao sam iznenađen i začuđen.

Zidovi prvog dijela pećine su neobično ravni, a činilo se kao da su saliveni od sivog cementa, tako su bili zaglađeni tekućim vapnencem koji na stropu rastapa voda. Prostorija mi se učinila divnom, sa zidovima upravo urezanim u kamenu litici, koji na oko 3 metra visine sačinjavaju strop. Prema ulazu strop se naglo spušta tako da smanjuje ulaz. Na tlu ima zemlje i manjeg kamenja, a u ovom dijelu pećine niti vlažnost nije velika, jer sa stropa padaju samo rijetke kapljice vode. Iz ove prostorije počinje se uzdizati prema sjeveroistoku potpuno kameni dio pećine. Odmah blizu ulaza na lijevoj strani našli smo dva komada ugljena od paljenog borovog drveta. Ovdje je i tlo pećine sazdano od kamena, a po kamenom stropu i zidovima vide se bezbrojne manje i veće sigaste tvorevine. Zidovi i tlo obloženi su rastopljenim vapnencem, pa izgleda kao da je to neka nepoznata ruka namjerno učinila da ukrasi prostoriju i dade ugodnu toplinu hladnom kamenu. Svod je čitav kao i u ulaznoj prostoriji sastavljen od po dvije glatke i ravne plohe. Nigdje iz ovih krasnih kamenih zidova ne strši kakav utisnuti kamen. Voda dosta obilno kaplje sa stropova i formira male stalaktite. Na desnom zidu postoji okamenjeni lik sličan ljudskoj glavi, kao i dvije veće sige, pa imamo dojam da je u ovoj pećini divni svijet siga u početku svojeg nastajanja. U dubini od oko 30 metara pećina se suzuje i konačno završava u kamenu sa uskom udubinom. Na ovom zadnjem dijelu nalaži se povelika sigasta draperija koja se odlikuje divnom bojom i oblikom. Svakako, ovo je jedna od najljepših pećina koje sam dosada vidio. U mrkom kamenitom vrhu Budima ona mi se učinila kao neki divni podzemni salon. Uopće velika je rijetkost ovako velika pećina pod samim vrhuncem planine. Svaki kutak pećine pretražili smo, da pronademo što više vidljivih tragova čovjekova boravka u njoj. Na zidovima nismo našli nikakvih natpisa niti znakova, možda radi toga što ih je prekrrio otopljeni vapnenac. Strpljivim kopanjem zemlje u prednjem dijelu pećine, služeći se vlastitim prstima, pronašao sam dijelove neke razbijene keramičke posude. Tako je konačno pronađen siguran dokaz da je ovdje u dalekoj prošlosti boravio čovjek. Svi znakovi ukazuju na to da je čovjek ovdje bio u davna vremena i da je nepoznati Grk imao pravo kad je tvrdio da su se u ovu pećinu sklanjali ljudi.

Mi se nismo upuštali u nikakova veća iskapanja i oštećivanje pećine, već smo taj posao ostavili stručnjacima. Vjerojatno će ostati tajna, zašto je čovjek tako savršeno sakrio ovu pećinu i kako je stranac Grk imao tačne podatke o njoj. Možda je pred mnogo godina netko otkrio pećinu i Grk došao na taj način do podataka o pećini. Možda je ona služila vojnicima ili hajducima koji su se borili da očuvaju našu granicu od Turaka, ili još ranije u nekim sukobima plemena.

Laganim usponom od ulaza pećine može se stići na vrh Budima. Taj razmak iznosi oko 20 metara. Sa platoa ovog vrhunca mogu se odlično nadzirati svi prilazi i sa ovih strmih litica mogao bi se lako odbiti svaki napadač.

Poslije podne spustili smo se sa vrha Budima u bivše planinsko naselje Budim. U zelenilu gube se tužne ruševine kućica, a prevladavaju bujne planinske livade koje sve više prekrivaju divna borova stabla. Opile su nas orgije živih boja i čistoća uzduha zasićenog ozonom. Niz vodičku stranu spustili smo se u Borovu Vodicu i tu su nas pozdravili slapovi svjetla i osunčane livade prošarane mladim borovima. Na dnu Borove Vodice prema moru na Mlinici mreškala se i zrcalila Vodička lokva, bistra i čista poput suze. Po vrhovima okolnih strmih točila i na Vodičkoj gredi poredali su se veličanstveni divno izrašteni borovi sa krošnjama u obliku pinija, koji su mi se činili kao mrki i moćni čuvari ove neoskvrnjene ljepote. Sve je bilo dostojanstveno i lijepo ovog dana.

Na dubini od 207 metara

Nenadano sam došao u prostorije društva i zatekao grupu glasnih i žučnih diskutanata. Razgovor koji vode u jedan glas, bez reda i nadvikujući se, ja kao nestručnjak skoro da i ne razumijem, ali po učesnicima na sastanku razabirem da su razgovori pećinarski. Vidim da ima i vrsnijih planinara iz drugih društava, pa po tome zaključujem da je ova rasprava ipak neka ozbiljna stvar.

Pošto je predsjedavajući nekako uspio da smiri one »neparlamentarne«, javi se Braco:

— Dobro, drugovi, za ankerište na ulazu treba nam jedan »najlonac«. Za vezu između ulaza i prvog platoa još jedan...

— To može biti i kudjeljno uže, upade mu u riječ Paša.

— Kudjeljno da ostavimo za vitlo, predloži Smail.

— Ne moramo se spuštati preko vitla. Može to da bude i drvena kočnica, predlaže Drago Bozja.

— Čekajte, drugovi, čekajte da prvo riješimo pitanje užadi, podviknu predsjedavajući Murso i nadjača ostale glasnogovornike.

Kada je grupa, čak uz pomoć matematike i skica, uspjela napokon da odluči, koliko je potrebno užadi za spuštanje na dubinu od oko 200 metara, ispostavi se da ih društvo nema toliko.

Nasta tajac (valjda jedini na ovom sastanku), a onda se javi Mide:

— Dat će svoju užad Drago i Paša, a tražit ćemo i od »Želje«.

Paša i Drago šute, a ostali to shvate kao znak njihovog odobravanja, i diskusija se nastavi.

— Šta ćemo za vreće za spavanje?

— Tražit ćemo od Saveza za grupe na prvom i drugom platou, a oni koji će ko-
načiti gore, neka se snađu — dade svoj prijedlog predsjedavajući.

— A zračni dušeci?

— Šta bi htio? Da nećeš valjda komfor na dubini od 200 metara?

Diskusija se otegnu u nedogled i što je sastanak duže trajao pitanja i prijedloga bilo je sve više.

*

Kako je i kada toga dana završen ovaj sastanak, to ne znam, ali petnaestak dana iza toga evo me sa pećinarima na putu za Visojevicu, prema jami »Bezdan«, gdje članovi Planinarskog društva »Igman« iz Sarajeva namjeravaju da izvedu najkrupniji poduhvat u historiji bosansko-hercegovačkog pećinarstva.

Visojevica i jeste i nije planina. Nalazi se 26 kilometara od Sarajeva, odakle se slabom šumskom cestom stiže za nepuna dva sata vožnje.

Planina Ozren (sarajevski), kojoj bi svakako trebalo da pripada i Visojevica, prostire se sjeveroistočno od Sarajeva. Od Javor planine na sjeveroistoku odvojena je rasjedom, kojim teče rijeka Krivaja, pritoka Bosne, dok je prelaz prema Romaniji na jugoistoku i Zvijezdi na sjeverozapadu prilično blag. Od masiva Vranice i Bjelašnice na jugozapadu izrazito je odvojena sarajevskom kotlinom i busovačkim rasjedom.

Od susjednih planina znatno se izdvaja i morfološki. Tu se smjenjuju zaravni u obliku visokoplaninskih kotlina (Vučja Luka, Doline) i visoravni (Crepoljsko, Visojevica), sa brdima zaobljenih vrhova, koji su od okolnih zaravni viši za 200—500 metara. Nema izrazitih grebena i bila, već je sve u blagim i nepravilnim prelazima.

Planina nije mnogo razjedena, a zemljište se najčešće spušta neposredno u uske i relativno duboko urezane jaruge i dolove, kojima se s vremena na vrijeme spuštaju snažne bujice.

Visoravni i kotline nalaze se na visini 1200—1300 metara, dok su okolni vrhovi nešto viši: Bukovik 1532 m, Crepoljsko 1525 m, Crni vrh 1503 m, Ozren 1452 m itd.

Zemljište je najvećim dijelom karstificirano, ali krečnjak izbija na površinu samo na nekoliko ograničenih mjesta, dok se na najvećem dijelu područja nalazi na

dubini od 2—10 metara. Osim krečnjaka nalaze se i škriljave i laporovite stijene, a u nižim dijelovima pješčari i glinenci. Krečnjak u dosta kompaktnoj masi čini glavninu područja, tako da se ne mogu konstatirati nepropusni slojevi na dostupnoj dubini. To potvrđuje i podatak da je većina vrela kraškog karaktera.

Vodeni tokovi nalaze se samo na rubovima planine i svi pripadaju slivu rijeke Bosne. Sva veća izvorišta su u podnožju planine, a samo manji broj ih je kaptiran za potrebe okolnih naselja. Na samom masivu nalazi se više manjih izvora koji, osim nekoliko izuzetaka, nikada ne presušuju. Od izvora se nastavljaju potoci, koji najčešće nakon kratkog toka poniru, ali ne u izrazitim ponorima, već postepeno, cijelim tokom. Na ovom području zanimljiv je potok Skakavac, koji izvire u podnožju Bukovika i nakon kratkog toka ruši se prema rječici Vogošći vodopadom visokim 98 metara.

Ovaj kraj veoma je pitom. Ima dosta crnogorične šume i lijepih travnatih, cvjetnih čaira. Seoske kuće rastrkane su na sve strane i prilično udaljene jedna od druge — tipična bosanska neušorena sela. Ovdje je svako svoj dom podigao uz svoje imanje, pa kuće nekako djeluju kao stražarnice.

Naš »kombi« poskakuje na neravnoj i džombastoj cesti, vijugajući čas desno čas lijevo.

Kada smo savladali uspon i popeli se na obronak koji skriva Visojevicu od pogleda Sarajlija, pred nama se ukaza širok vidik u pravcu sjeveroistoka. Vijenac planina do kojih dopire naš pogled, miruje u ranoj jutarnjoj izmaglici da bi nas nešto kasnije, kada je sunce ojačalo, obdario divnim koloritom ljetnog raskoša.

Dok se vozimo, pećinari malo govore o predstojećem zadatku. Više je doskočica i šala, nego ozbiljnog razgovora. Momci su očigledno dobre volje i spremni za podvig koji ih čeka.

S vremena na vrijeme pogled svratim na Grbu Pašagu i Faruka Zahirovića-Bracu, rukovodioca ove pećinarske ekspedicije. Čini mi se da su u mislima često odsutni. Ne ometam ih, jer su njihova razmišljanja vjerovatno vezana za pećinu. To je i normalno. Red je da se bar u mislima posljednji put prisjete svega onoga što su danima pripremali.

Kada smo, napokon, iz »kombija«, koji je išao iza nas, iznijeli četiri-pet stotina kilograma opreme i hrane, skoro šuteći počeo je da se ostvaruje naš plan. Radilo se predano i vješto. Svako je znao svoj zadatak. U sjeni visokih jela i omorika brzo je podignut mali grad šarenih šatora. To će biti logor onih pećinara koji noć neće provesti u jami, a i »komora« koju vodimo da bi bila »pri ruci«.

A onda je došlo ono najvažnije. Neposredno iznad okna jame okupili smo se svi. Primjećujem uzbuđenje na licima onih koji će za koji trenutak ući u tamu i nepoznatu dubinu podzemlja. Sve se manje govori, a više radi. Posljednji poslovi oko učvršćivanja ankerišta na ulazu u pećinu privedeni su kraju. Pećinari već vrše posljednje osobne pripreme: oblače kombinezone i stavljaju šljemove, isprobavaju džepne lampe, koje su za ovu priliku pričvrstili na svoje kacige, pritežu pojaseve...

Posmatram ih sa strane i tog momenta ova slika snažno podsjeća na dane rata i ratne filmove u kojima smo često gledali brižljive pripreme pilota, koje bi oni mirna lica, brzo i savjesno, u najvećoj tišini obavljali neposredno pred uzletanje na ratni zadatak.

— Je li sve spremno? — upita jedan od vođa akcije.

— Spremno je!

— Možemo li, drugovi?

— Možemo!

Jedan po jedan, njih šesnaest, nestajali su i zamicali u neizvjesnost tamnih dubina.

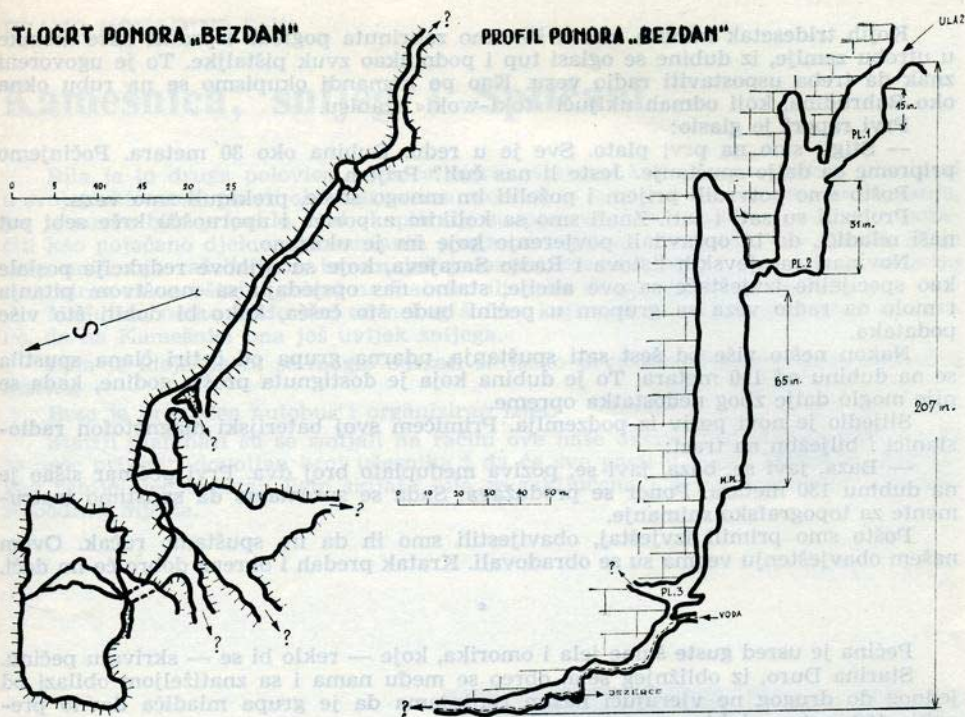
— Sretno, drugovi! To su bile jedine riječi nas koji smo ostali nad avetinjski strašnim otvorom okna.

Onoga momenta kada se, poslije spuštanja posljednjeg pećinara, olabavi do tada čvrsto nategnuti crveni »najlonac«, u našoj grupi započese dva života — jedan onih dolje, i drugi nas petnaestak koji ostasmo ovdje na površini.

Osam je sati. Pošto se malo pribasmo i trgosmo iz misli od maloprijašnje slike, koja ipak nikada neće sasvim izbljediti, latismo se posla oko kuhanja čaja, pripremanja ručka i donošenja vode. Sve će to prema planu morati u tačno zakazano vrijeme da se spusti istraživačima.

TLOCRT PONORA „BEZDAN“

PROFIL PONORA „BEZDAN“

Gornji horizont jame do dubine od desetak metara sastavljen je od deset-petnaest centimetra debelih slojeva krečnjaka, a između pojedinih slojeva nailazi se na intruzije pješčara. Poslije toga je kompaktna krečnjačka masa sa vrlo rijetkim pukotinama i sa dosta udubljenja u stijeni na platoima.

Počev od međuplatoa, pa do trećeg platoa susreće se velika količina drobine i izlomljenog kamena, što je vjerojatno posljedica odronjavanja sa stropa. Svojim karakterom ovaj dio jame upućuje na postojanje neke rasjeline koju je voda izglačala i finirala. Međutim, nedostatak bilo kakvog pećinskog nakita, čak i na mjestima gdje bi se mogao očekivati, govori da se voda iz tog dijela nije povukla tako davno.

Na dnu prvog dijela jame, u predjelu trećeg platoa, nalazi se nekoliko horizontalnih odvojaka, od kojih su većina slijepi, ali se neki i produžavaju. Za jedan od njih ustanovljeno je da se proteže više od pedeset metara.

Zanimljivo je da se u cijelom tom dijelu jame ne osjeća nikakvo strujanje zraka, ali je količina kisika sasvim normalna.

Od trećeg platoa (170 m) položaj i oblik jame sasvim se mijenjaju. Već nakon pet-šest metara nailazi se na proširenje u kojem se, u jednom pobočnom otvoru, pojavljuje voda u obliku jačeg curca, koji teče prema dnu pećine.

Vlažnost zraka u jami je vrlo velika, tako da prosto natapa tkaninu, mada se niz stijene i sa stropova voda cijedi samo u rijetkim kapljicama, a priliv vode kroz ulazni otvor je skoro nikakav. Temperatura vode i uzduha u cijeloj jami iznosi 4–6 C stepeni.

Kojih tridesetak minuta nakon što smo zabrinuta pogleda ispratili naše momke u utrobu zemlje, iz dubine se oglasi tup i podmukao zvuk pištaljke. To je ugovoreni znak da treba uspostaviti radio vezu. Kao po komandi okupismo se na rubu okna oko Bahrudina, koji odmah uključi »toki-woki« stanicu.

Prvi raport je glasio:

— Stigli smo na prvi plato. Sve je u redu. Dubina oko 30 metara. Počinjemo pripreme za dalje spuštanje. Jeste li nas čuli? Prijem.

Pošto smo potvrdili prijem i poželili im mnogo sreće, prekinuli smo vezu.

Prolazili su sati i sati. Znali smo sa kolikim naporom i upornošću krče sebi put naši mladići, da bi opravdali povjerenje koje im je ukazano.

Novinari sarajevskih listova i Radio Sarajeva, koje su njihove redakcije poslale kao specijalne izvještače sa ove akcije, stalno nas opsjedaju sa mnoštvom pitanja i mole da radio veza sa grupom u pećini bude što češća, kako bi dobili što više podataka.

Nakon nešto više od šest sati spuštanja, udarna grupa od četiri člana spustila se na dubinu od 110 metara. To je dubina koja je dostignuta prošle godine, kada se nije moglo dalje zbog nedostatka opreme.

Slijedio je novi poziv iz podzemlja. Primičem svoj baterijski magnetofon radio-stanici i bilježim na traci:

— Baza, javi se, baza, javi se, poziva međuplato broj dva. Prvi pećinar sišao je na dubinu 130 metara. Ponor se produžava. Sada se spremamo da spustimo instrumente za topografsko snimanje.

Pošto smo primili izvještaj, obavijestili smo ih da im spuštamo ručak. Ovom našem obavještenju veoma su se obradovali. Kratak predah i okrepa dobro će im doći.

*

Pećina je usred guste šume jela i omorika, koje — reklo bi se — skrivaju pećinu.

Starina Đuro, iz obližnjeg sela, obreo se među nama i sa znatiželjom obilazi od jednog do drugog ne vjerujući našim tvrdnjama da je grupa mladića davno pre-valila 100 metara dubine.

Kazivanja ovog seljaka i njegova sjećanja na ovaj kraj, stara su više od sedamdeset i pet godina. Sjeća se starina Đuro kada je ovdje bila ledina bez i jednog jedinog stabla, a sada ih je toliko i tako visokih i krošnjastih da se plavetnilo neba nazire samo mjestimično.

— »Bezdan« se zove ova pećina, sinko moj, zato što je bez dna, odgovara starac na naše pitanje o porijeklu imena pećine.

— A sjećaš li se starino, kako je bilo sa Jankom Balordom?

— Sjećam, bolan, sjećam k'o sad. Naljegoše četnici vojvode Derikonje četrdeset i druge. Zarobiše Janka kod Kaljine, ali im Janko nekako uteče. Uputi se Janko prema Lješevu, a oni ga opet uhvatiše. Pritvoriše ga u štalu i stražu mu postaviše. Zvali sutradan četnici Janka da im se pridruži, a on im ovako veli: »Nije mi jasna vaša borba. Neću!«. Naljuti se, moj brate, četnički poručnik i naredi da se Janko strijelja. Eto, 'vako ti je to bilo, moj druže.

Kada su ubili Janka Balordu, koji je kasnije proglašen za narodnog heroja, četnici su ga bacili u pećinu. Od tada, pa tokom rata, jama je progutala desetine boraca.

Razgovor je tekao dalje, a sunce se neprimjetno sve više približavalo zapadu. Šuma je počela da tamni. Noć se polako uvlači u našu grupu. Sada je već i svježije. Iz izvještaja udarne grupe saznajemo da je u jami temperatura svega 5 C stepeni. Uskoro ćemo im spustiti opremu za spavanje i poželjeti laku noć.

Posljednji izvještaj toga dana, ili bolje rečeno te večeri, glasio je:

— Udarina grupa stigla na dubinu od 207 metara. Na dnu ponora je malo jezero iz kojeg ističe potocić dugačak oko pedeset metara. Potok ponire. Na dnu se kraka više rukavaca. Glavna arterija je ispitana. Udarina grupa završila je rad oko ponoći.

Čestitali smo im novi republički rekord i poželjeli prijatnu noć.

U šatoru smo dugo prepričavali uspjeh naših momaka i zajedno sa njima dijelili radost.

U rane jutarnje sate grupa je nastavila sa mjerenjem i snimanjem pećine. Završni poslovi obavljeni su tek negdje u kasne popodnevne sate. Posljednji pećinar izašao je na svjetlo dana nakon 35 sati provedenih u tami podzemlja i strave.

Kamešnica, snijeg i Splićani

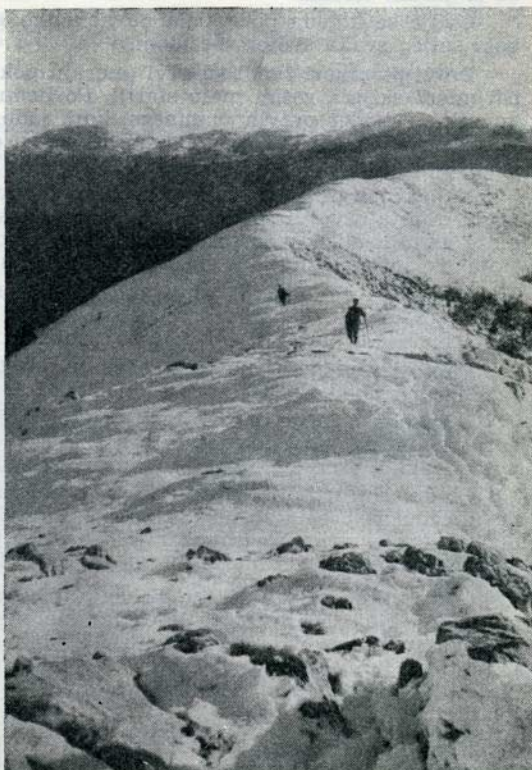
Bila je to druga polovica mjeseca marta, vrijeme kada su se splitski planinari u svojoj aktivnosti počeli okretati prema moru. I ja sam već započeo sezonu kupanja, jer je sunce bilo pripeklo. Oni skeptičniji su preuranjenu vrućinu počeli već tumačiti kao pojačano djelovanje sunčanih pjega od kojih se nitko živ neće spasiti. Prije svog uništenja zaželio sam barem još jedanput okupati se, pa sam iduću nedjelju rezervirao za oproštajni pohod na Bačvice ili neko drugo splitsko kupalište.

Međutim, netko je doznao od nekog šofera koji vozi na autobusnoj liniji za Livno, da na Kamešnici ima još uvijek snijega.

Pala je ideja da bi se moglo održati skijaško prvenstvo Splita i time zaključiti sezona.

Brzo je pronađen autobus i organiziran izlet.

Stariji planinari su se smijali na račun ove naše akcije, nadajući se potajno da se neće prijaviti dovoljan broj učesnika i da će sve pasti u vodu. Međutim, kao nikad ranije, već u petak lista skijaša bila je zaključena i u autobusu nije više bilo slobodnog mjesta.

Na Kamešnici

Foto: P. Đurković

U nedjelju rano autobus je prepun »luđaka« (tako Splitsani nazivaju skijaše) jurio je prema Sinju. U Sinju, kao i obično, pauzu od desetak minuta svi su iskoristili u kupovanju svježeg kruha, cigareta, žigica i sl. Nakon Sinja prestaje asfalt i počinje makadam, koji se na dalmatinskoj strani ne održava najbolje. Na sreću, kad se kod Hana pređe rijeka Cetina, potrebno je samo 15 minuta vožnje do teritorija Bosne, a tamo se makadamska cesta održava više nego odlično, pa se gotovo i ne osjeća razlika od asfalta. Cesta sa mnogo serpentina od Hana vodi prema prijevoju Vaganj (oko 1000 m), koji planinu Kamešnicu dijeli od masiva Dinare. Vaganj je inače poznat po velikim količinama snijega — cesta za Livno zbog toga je zimi često zakrčena — pa oduševljenim Splitsanima služi kao njihov skijaški poligon.

Tereni se nalaze u neposrednoj blizini gostionice koja je smještena na samom prijevoju i stalno je otvorena.

Ali sad, kad je zima na izmaku, na Vagnju nema više dovoljno snijega. Zbog toga smo se morali odlučiti za uspon na Kamešnicu.

Kamešnica je planina koja se proteže uzduž bosansko-dalmatinske granice, na sjeveru od prijevoja Vaganj (cesta Sinj—Livno) do mjesta Aržana na jugu. Njezin najviši vrh je Konj (1849 m), koji se nalazi u centralnom dijelu planine. Na Vaganjskoj strani ističe se skupina vrhova od kojih su najviši Strmica (1649 m) i Kalebalka (1542 m), na čijim su padinama za splitske prilike idealni tereni za skijanje.

U autobusu je bio izvjestan broj ljudi kojima se nije penjalo tako mnogo (to su uglavnom bili oni kvalitetniji skijaši naviknuti na žičare). Njih je desetak ostalo u gostionici da proslave prvo poslijeratno prvenstvo Splita u skijanju, kojem, eto, iz opravdanih razloga ne mogu prisustvovati. Ostalo je tridesetak »voljaka« koji su unatoč magli željeli doći do snijega.

Kolona se razvukla po krševitoj visoravni i stigla do podnožja Kamešnice. Pred nama je stajala snijegom prekrivena planina. Treba se direktnim smjerom popeti na vrh visoke i strme padine, koja je obrasla crnogoricom, da bi se došlo pod Strmicu do skijaških terena.

Ovdje se kolona pocijepala na nekoliko grupica, koje su se probijale kroz duboki snijeg svaka svojom brzinom.

Pravi planinari žurili su prvi (moraju pokazati da su najsposobniji), za njima su išli mladi skijaši, zatim malo stariji. Posljednje su išle dame, okružene sa nekoliko kavalira, također pravih planinara, koji, jadni, nisu krivi što ih je dopao taj odgovorni zadatak. Oni koji su stigli prvi, već su dovršili trasiranje staze kad je stigla i posljednja grupica pod parolom »konac djelo krasik«.

Nakon polsatnih priprema otpočelo je veoma »zanimljivo« takmičenje. Nekoliko prvih mjesta osvojili su oni Splitsani, koji u stvari i nisu Splitsani. Za prvaka se ne može garantirati da zna plivati, ali će sigurno i to uskoro naučiti, kad onako divno skija. To ipak ne znači da mi Splitsani ne znamo skijati.

Uostalom, naši glavni aduti, oni najbolji splitski skijaši nisu ni došli na takmičenje, jer morao je netko od naših ostati da slavi u gostionici. Zar nije pravedno da to budu oni najbolji, oni su to i zaslužili.

Po povratku sa Kamešnice dočekala nas u gostionici grupa »kvalitetnih«, na čijim se licima vidjelo da im nije bilo lako.

U autobusu im je bilo nešto strašno smiješno. Ja doduše to nisam shvatio, ali sigurno znam da je nešto moralo biti smiješno, kad su se »kvalitetni« gotovo čitavim putem tako glasno smijali, da su im se nosovi zarumenili.

Po dolasku u Split počinju tek one najgore muke. Već je sumrak, sve je mlado na ulicama i sprema se negdje na ples, a mi moramo kao čudaci sa onim skijama doći do svoje kuće. Nastojim da se što prije presvučem i odjurim na koji plesnjak, kako se ne bi otkrilo da sam bio na skijanju. Kakva bi to bila bruka!

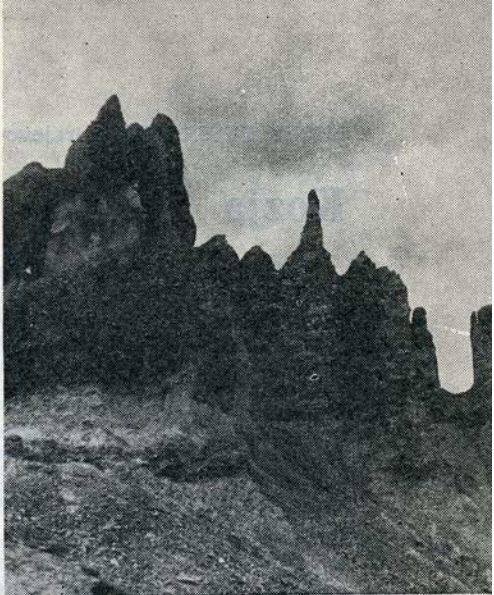
Skijaši, kad se vraćaju sa skijanja, nisu opasni. Idu u većim grupama, pa iako su gladni, bježe od ljudi. Za bijeg koriste one najuže ulice splitskog Geta, kojih na njihovu sreću ima u velikom broju. Nevolja je u tome, što ljudi trče za njima, viču i smiju se. Splitsani obično pitaju, gdje ima toliko marmelade da se možemo skijati. Neki vjeruju da se mi skijamo po medu, pa se naročito interesiraju za njegovu kvalitetu.

Proći će još dosta vremena dok Splitsani shvate da negdje u njihovoj blizini ima snijega i dok shvate da postoji Kamešnica.

Bosanski Kolorado

Hamor u planini

Hamor u planini

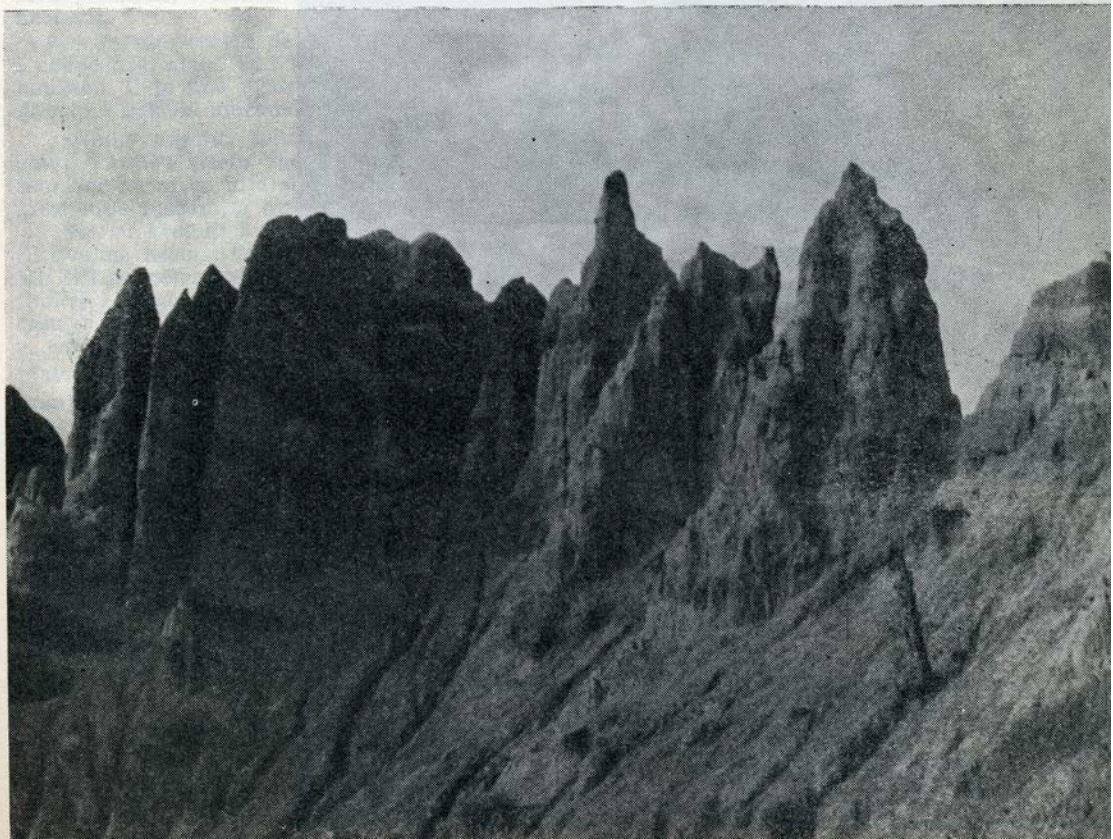

Zapadno od Foče, na devetom kilometru ceste Foča—Miljevina, u blizini Zelenogore, u Pirni dolu, nalaze se zemljane piramide od pjeskovite gline.

Piramide su nastale, na dva veća brda, djelovanjem snijega i vode. Padavine odnose nezaštićenu zemlju tamo gdje nema kamenja. Ova erozija vrši se neprestano, tako da su piramide sve figurativnije i ljepše. Imaju boju meda i cigle. Neki su šiljci kao zubi, krune, kule i druge slične figure.

Ove rijetko zanimljive i lijepe piramide, kako kažu, imaju mnogo sličnosti sa piramidama Bocena u Tirolu i onima u Koloradu u Sjevernoj Americi.

Tekst i snimci: U. Beširević

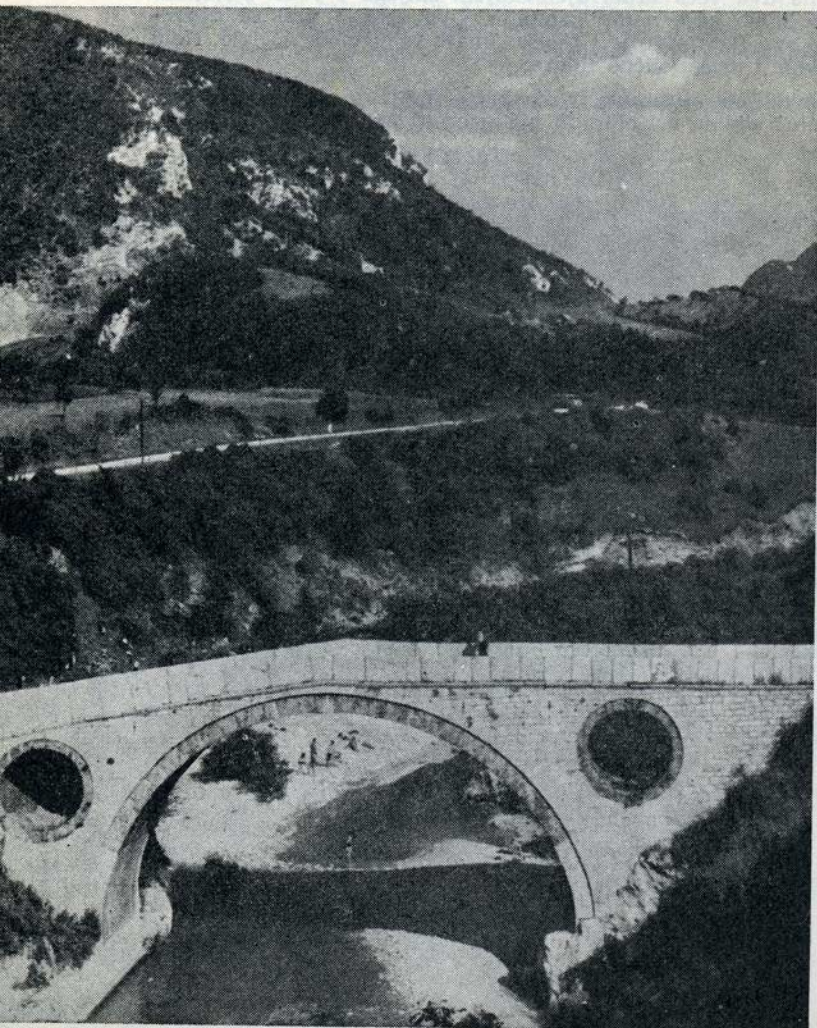
Kozja ćuprija

Sjeverne padine Trebevića, omiljenog izletišta Sarajlija, spuštaju se sve do korita Miljacke. U kanjonu strmih strana, 5—6 kilometara istočno od Sarajeva, u neposrednoj blizini opjevane Obhodže (u poznatoj pjesmi sevdalinki: »Na Obhodži prema Bakijama mobu žanje trista djevojaka...«) i gdje se potok Lapišnica ulijeva u Miljacku nalazi se popularno izletište Kozja ćuprija.

Ova nevelika dolina, zeleni perivoj oko ceste Sarajevo—Sokolac (Pale), ispod željezničke pruge Sarajevo—Višegrad, dobila je ime po istoimenoj ćupriji. Naime, u XVI vijeku sagrađen je kameni most i nazvan je istim imenom kako je narod prije toga zvao usko brvno koje je služilo kozama za prelaz pri odlasku na pašu.

Most je izgrađen na starom karavanskom putu, koji je vodio iz Sarajeva za Carigrad. Veoma elegantan kameni luk (raspon luka 32 metra, visina 2,20 metara) povezuje dvije obale. Kamena ograda mosta sačuvana je i dandanas, kao i dva okna sa strane. Građevina se ističe bjelinom kamena, elegancijom oblika, kako iz daljine tako i u svojim detaljima.

Ovaj jednolučni kameni most je na domaku Sarajeva i padinama Trebevića, ali mnogi kažu da je prava šteta što se taj objekt ne nalazi u samom gradu ili na nekom drugom istaknutom mjestu, gdje bi se uklopio među druge građevine orijentalne arhitekture.

Humor u planini

»NAZAJ, NAZAJ V PLANINSKI RAJ...!«

Vjetar je bio neugodan, pa je soba, kako god bila zadimljena, pružala ugodno utočište. Bila je to zapravo neka vrsta blagovaonice sa starim klimavim stolovima i stolicama, s dugim klupama uza zid niske prostorije.

»Vužgi, vužgi...« — derala se gomila, zajapurenih obraza i svjetlucavih očiju. Vino se lijevalo i u čaše i po stolovima. Zdravica je zamijenila pjesmu, a onda je ponovo neka vrsta himne odjeknula još glasnije. Na prve taktove svi su počeli s dizanjem. Pomažući jedan drugome, ljudi su se gurali i kod ustajanja rušili boce po stolovima, komentirajući kako je to muka. Ali radi takve vrste pjesme treba nešto i podnijeti, pa makar to bilo i ustajanje. Metež je bio posve jednak i kada je pjesma završena, jer se trebalo opet sjesti. Napokon je i ta tortura završena. Neki promukli glas zabrekće drhtajući nešto o nesretnoj ljubavi. Nekoliko se glasova pridruži. Cijela pjesma završi vrlo brzo. Drhtajuće-promukli glas istrčao je kroz vrata još zajapurenijeg lica nego ostali, i pjesma utihne.

— Valjda mu je malo slabo — bio je komentar, a onda neka koračnica nadglasa i vjetar, i onog ispred vratiju. Pri kraju koračnice, koja je imala desetke stihova i četiri puta ponavljani refren, vrata se ponovo otvore i onaj opet uđe vrlo blijed. Glavinajući sjeo je na klupu strovalivši glavu u krilo prvog susjeda.

— Naša tradicija je duga i bogata! — započne govor čovjek na čelu srednjeg stola. Bio je deblji od ostalih, čelav, pa se rumenilo s lica proširilo i na vrh glave i ogoljela dlakava prsa. Nastavio je:

— Upravo zbog toga smatram da pred nama, drugovi, stoji budućnost!

— Tako je — završiti neko žensko stvorenje, ali je susjedi počnu uvjeravati da govornik još nije završio. Za to vrijeme govornik je šuteći promatrao grede na tavanici, kao da tamo negdje stoji napisan tekst govora. Kada je zapazio da se društvo primirilo, i nakon što je jedan od njih završio sa tukanjem po čaši i boci, nastavi:

— Ja sam sretan da nas još ima. Da nas ima i da će nas biti. Da smo tu kao i nekoć naši stari. Oni koji su jednakim žarom voljeli prirodu, a i dobru domaću kapljicu. U to ime dižem ovu čašu. U ime naših starih i onih koji dolaze iza nas. A ovima pak mi moramo pokazati put. Živjeli!

»Koliko kapljic, toliko let« — zadere se masa istomišljenika. Blijedi je digao glavu i tražio kiselu vodu. Dvoje kod prozora se grlilo. Jedan je pričao više sam sebi, jer ga nitko nije slušao, kako je to divna proslava jubileja. Zdravice su opet zamijenile pjesmu, a mrak se uvukao u prostoriju.

Svi su krenuli nekako u isto vrijeme, posrćući, hvatajući ravnotežu. Blijedoga su dvojica uzela u sredinu i teškom se mukom provukli kroz vrata. Dvoje zagrljenih bili su među posljednjima. Silom su željeli da prije njih izađe onaj koji je hvalio jubilej i proslavu. Ali je ovaj bio uporniji. Ostao je posljednji. Popio je još jednu čašu, a onda krenuo teškim korakom mumljajući: »Nazaj, nazaj v planinski kraj!«

Vjetar je i dalje bio neugodan. Drveće se svijalo pod njegovim naletima. Deranja i vriskovi su se udaljavali, a onda je ostao samo šum vjetra i pucketanje granja. Bila je zbilja neugodna ova noć.

»ŽIVO BLATO« NA VELEBITU

Mlade, novopečene planinare vrlo je lako navesti da vjeruju izmišljotinama. Potrebna je tek ozbiljnost i uvjerljivost. Čim se mašta razbudi, mogu početi uvjeravanja o stvarima koje poput ekvilibriste idu granicom mogućeg i izmišljenog. Novajlija kod toga ni ne osjeti kako su ga spleli oni koji su za nj pravi autoriteti i pomalo nedokučiva bića, puna iskustva i znanja.

Bili su prvomajski praznici, a tura je bila organizirana na Velebit. Na okupu su se našli i mladi i stari, oni kojima je to bilo prvi puta da odlaze u planinu, i oni drugi. A počelo je od obične primjedbe.

— Gle, kako je ovdje zemlja crvena — rekla je Vida. Zaista na rubu livade zemlja je imala žarku crveno-smeđu boju, da je onda sakrije gust travnat pokrov natopljen vodom.

Drago se uputio sredinom livade i ugazio u blato:

— Pa to je kao živo blato!

— Pa i je! — dodala je Vida.

U tom času nije mi izmaklo kako su dva naša nova poznanika, sedmoškolca, zainteresirano pogledali Vidu. »Tu smo!« — pomislih.

— Vрати se! — dreknuo sam na Drageca. — Zar si lud! Pa znaš valjda koliko je tu stoke stradalo?

— A, to je ono blato? — upitao me Dragec s takvim izrazom lica da sam skoro prasnuo u smijeh. Ako nikada, ali sada je trebalo zadržati svu ozbiljnost. Naime, igra je počela, makar nisam previše vjerovao u njen uspjeh.

— Prošle su mi godine pričali — započela je Vida — da je osam volova nestalo na toj livadi.

— A koliko ljudi za vrijeme rata!? Oho! — upao je Drago. — Samo, hop, i nema ih više.

— Vidiš, a pastiri su opet skinuli table s upozorenjima — rekao sam zabrinuto.

— Ako se to nisu možda opet oni pojavili! — reče Vida naglašujući ono »oni«. Nisam na to obratio pažnju, već sam nastavio okrećući se našim gimnazijalcima:

— Jel' kako čovjek može nastradati?

Mora da sam bio užasno ozbiljan, jer je efekt bio postignut. Momci su se skutirili uz rub livade, gutajući svaku riječ, i čekali razvoj situacije. Vida se prva snajila i upitala me:

— Sada moramo uz rub šume, zar ne?

— Da, da. Vi momci možete naprijed, ali ni za živu glavu ne gazite po zemlji.

— To vam je kao usisač. Povučete ga za noge i — gotovo! — rastumači Drago poprativši sve to gestom, koja je dosta jasno govorila kako se čovjek za čas može preseliti na drugi svijet.

Momci su poslušno krenuli. S kamena na kamen, od korijena na korijen. Ova gimnastika ipak je bila pretjerana, ali sada se nije dalo natrag. Nakon desetak minuta prokleo sam i šalu i »živo blato«. Iako smo išli iza njih, skakati smo morali radi uvjerljivosti.

— U redu momci — viknuo sam kada smo stigli na kraj livade i kada je staza opet krenula kroz šumu. Ali Vidi se nije svidjelo da prekinemo s tjeranjem šege. Ako već ne skačemo, treba izmisliti nešto novo.

— Čuj, ona grupa još nije uhvaćena? — upita me povjerljivo. Već sam htio glupo upitati koja, ali se sjetih na ono »oni«.

— Teško je s njima — počeo sam najozbiljnije. — Sad se pojave ovdje, sad ondje. Nikada se tačno ne zna gdje su...

— Lani, kad su bježali, ostavili su mitraljez — dodao je Drago.

— Nije im ni potreban. Rade oni sada opreznije. Kada te opljačkaju, natjeraju te na ove livade i gotov si za pet sekundi. A drugačije, naoružani su oni do zubiju.

— Imaju i bazuku — opet će Drago. Ali to je ipak pretjerao. Naši su se gimnazijalci upleli u razgovor. Nije im išlo u glavu kako će tenkovi na Velebit, pa da ih se tuče bazukom. Vida je s dosta muke nekako izvela priču o cesti, ali sve je mirisalo na kraj komedije. Na sreću pojavila se slijedeća livada, pa smo za uzor krenuli prvi. Skakali smo po kamenju i penjali se, pa opet spuštali, dobro pazeći na »živo blato«. Slijedeću laž lupili smo troglasno. Na pitanje koliko ima do planinarske kuće, odgovor je glasio: »Dva sata!« A kuća je bila stisnuta odmah iznad livade koju smo marljivo zaobilazili. Sada je na meni bio red da stupim u akciju. Vida i Drago otišli su naprijed, a ja sam vrlo uvjerljivo počeo:

— Dečki, do kuće je, kako znate, još oko dva sata — rekao sam s mjesta odakle sam kroz kamenje i šumu vidio dio kućnog krova. — Ovdje ćemo jesti i odmoriti se. Samo da skoknem po vodu. Nisu se pravo ni snašli, a ja sam već nestao prema — planinarskom domu. Odavle smo svi krenuli prema mjestu gdje sam ostavio gimnazijalce. Zauzeli smo položaje po okolnom kamenju i prisluškivali razgovor. U »živo blato« čvrsto su vjerovali, dok je bazuka upropastila priču o grupi koja naoružana švrlja planinom i baca putnike na livade. Jedva smo suzdržavali smijeh. Najednom jedan od naših gimnazijalaca s užasnutim licem pokazao je prema stijeni.

Jedan od nas nije se dobro sakrio. Vidjelo mu se čelo s kosom, pa je zaprepaštenje momaka barem na trenutak jasno pokazalo, da su u tom času vjerovali i u one s bazukom. Kratak trenutak zaprepaštenosti na njihovim licima, bio nam je svima dovoljan dokaz da smo ih uspjeli nasamariti.

LOVAČKA PRIČA

Lako je s novajlijama, ali obrlatiti starog planinara, bilo je puno teže. Bajati mu o ribnjaku, o mlinu i prekrasnim pastrvama, koje kao muhe na med skaču na skakavce, zaista je umjetnost laganja. I to pričati usred ljetne žege kada i one cisterne u gorskokotarskim selima presuše, a kamoli ne će oskudni izvor. Ali on je ipak nasjeo, jednako poput onog člana GSS koji je ostavio naprtnjaču u domu na Kleku, kako bi mu je žičara prenijela u dolinu.

Svatko tko je prošao Matić poljanu u Gorskom kotaru zna da je ona podugačka, ali je dvostruko duga ako se njom kreće — četveronoške. A upravo tako nešto desilo se našem naivčini.

Vjerujući da su skakavci izvrsna meka za pastre, lovio ih je cijelom dužinom te prekrasne visoravni. Bio je to mukotrpan posao. Kada je prvog skakavca spremio u kutiju, a zatim uhvatio drugoga i nastojao ga metnuti na isto mjesto, prvi bi mu u efektnom skoku nestao u travi. Tako je dosta dugo imao samo jednoga. No lovac je bio uporan. Stalno bi se obim rukama bacao na slijedeći zelenožuti plijen. Svega nekoliko egzemplarčića skupilo se u uskom prostoru ni ne sluteći da će ih ta ljudska šala stajati života. Kako ga uspjeh lova nije zadovoljavao, lovac je na nagovor prijatelja, koji su se kod toga izvrsno zabavljali, s očitom gadljivošću na licu nesretnim kukcima počeo skidati glave. Rezultat lova bio je sada mnogo bolji. Pri kraju livade bio je već pravi virtuoz. Kutija se relativno brzo punila — samo je još na kraju poljane, dakako, nedostajao ribnjak i pastre. O tome kako je ova priča završila, bolje je da ne pričam...

MARINOV PRVI IZLET

Marin zapravo uopće nije znao zašto je krenuo u brda. Nagovor prijatelja, jedan sastanak alpinističkog odsjeka, i eto, rezultat je bio ovo mučenje. Promrzao, drhćući na svakom odmaralištu, neispavan, jedva je čekao da skine te nesretne posuđene cipele u kojima se skupila sva kiša ovoga svijeta.

Netko je sprijeđa provjeravao: »Marine!«

On, među posljednjima, odgovori onako po vojnički: »Ja!«

Onda je opet nastala tišina, koju je prekidalu jedino romorenje kiše i gacanje po vodi. Marin se osjećao usamljen, jer nikoga otprije nije poznavao. Hodao je poput tovara, kojeg se od otupljenosti ništa više ne tiče, nikakvo zbivanje oko njega, ni kiša, ni vjetar, ni razgovori, koji su zamirali zbog umora. Kratio je vrijeme predbacivanjima na svoj vlastiti račun: »Ajme, Marine, što si lud! Umjesto da si kod kuće, da se kupiš, da s klapom baciš pjesmu oko pola noći — ti si ovdje. A oni to zovu razonodom, zabavom, čime li sve ne... sportom dapače! Ajme, Marine, baš si tovar, lud...«

»Dečki, nije daleko! Još pola sata i gore smo«, poviče vođa grupe i Marin ga zamisli kao ovna što ide prvi, dok su on i ostali kao stado ovaca. Pomisli onda na ono »još pola sata« uvjeren da je i to laž kao i sve ostalo što je taj čovjek ranije govorio. Na onom sastanku je hvalio izvanredne veze; obećavao kamion, ako ih autobus ne bi uzeo. Naravno da se u autobus nisu utrpali, jer je prtljage bilo kao kod seobe naroda, a kamioni jednostavno subotom ne saobraćaju. Hvalio je i ljepotu prirode, od koje, sada, kad su ušli u planinu, vide samo mrak i uzan dio puta osvijetljen baterijskim svjetiljkama. Kruna svega bila je prognoza. »Što se vremena tiče, to možemo biti posve bez brige. Kiše neće biti najmanje mjesec dana« — govorio je. I sada da vjeruje onome »još pola sata«?

— Marine, nisi li nešto izgubio? — prene ga iz tog mrzovoljnog raspoloženja glas mladića koji je išao iza njega. Marin brzo opipa džepove i dio naprtnjače. »Ćutura!« — sine mu kroz glavu. Posuđena ćutura, kao što je skoro sve posuđeno za ovo mučno putovanje. Kako li je samo ispala?

— Dvojica s baterijama! — vikao je onaj prvi. Marin mu je zaboravio ime. I dvojica su se javila, krenuli su natrag, jasno, s Marinom, radi identifikacije čuture, kako mu jedan reče. Netko treći preuzeo je njegovu naprtnjaču.

Čutura je brzo pronađena. Kao da ju je netko naslonio, bila je iznad velike kamene gromade. Slijedio je opet uspon, nešto ugodniji, jer nije bilo teške naprtnjače, ali ipak, Marinu je svaki korak predstavljao životnu opasnost. Staza je kretala između kamenih zapreka i prevaljenih stabala, šturo osvjetljenje bilo je poput uske trake, a stalna upozorenja dvojice pratilaca još su više pojačavala Marinovu nelagodnost pred nepoznatim svijetom vrtača, crnogorice i kamenih golijata.

— Ovdje ćemo se odmoriti — promrmlja jedan od njih nakon desetak minuta hoda.

— A koliko još ima do kuće? — Marin će umorno.

— Oдавде? Pa tako... Dva sata — odgovori ovaj.

Marin je tog časa osjetio kao da se bukva na koju se oslonio okrenula.

— Dva sata? — otegne i sjedne na mokro lišće. Zatim pogleda prema mračnom nebu i još jednom ponovi tiše: »Dva sata«. Ne, ne, to on ne može izdržati. Srce mu kuca u grlu, mrtvo je umoran, a cipele... o njima bolje da i ne razmišlja. Zapravo ne o njima, nego o nogama, koje su pune žuljeva zbog njih. On ostaje ovdje pa makar ga izjeli svi kapelski medvjedi, makar dobio tri stotine groznica i upala pluća i umro, eto upravo ovdje, pod bukvom.

— Idem potražiti onaj lakši put — jedan će od njegovih pratilaca, i ode.

Marin skršen i skvrčen pod kabanicom grozničavo je razmišljao što treba poduzeti. Zapravo, kako reći, da on ne može dalje.

Kiša je i dalje romonila. Mokrina je ljepila odjeću uz kožu. Tijelom su prolazili trnci hladnoće i najljepše bi bilo zaspati.

Ali najednom u Marinu proradi crvić sumnje. Čutura, onako lijepo postavljena na kamen, naprtnjača, koju su mu odnijeli, onda ovaj koji traži lakšu stazu? Crvić sumnje se zaintačio na naprtnjači. Ili su ludi da je nose još dva sata ili je tih dva sata laž.

— Hajde, da prije stignemo! — reče hrabro i ustane.

Momak kraj njega se nasmijao i skočio iza stijene. Marin ga je sustigao pipkajući, a veseli smijeh mladića odzvanjao je okolinom. Marin je odjednom stao pred prizorom s druge strane stijene. Veliki krijes je osvjetljavao pećinu u kojoj se nalazilo planinarsko sklonište. Odsjev vatre sezao je visoko prema stijeni koja se dizala u mrak kao da nema završetka. Put se lagano uspinjao prema toj stijeni, dok su se oko krijesa nazirali ljudi. Na ogradi pored kuće grupa mladića pjevala je uz gitaru. Melankolična melodija mijevala se sa romorenjem kiše, a vatra je davala posebno raspoloženje topline i prisnosti. Marin nije vjerovao svojim očima. Obuzeo ga neki dosad nepoznati osjećaj. Kao da je najednom srastao s ovim stijenama i šumom, i kišom, i sjenama što su uokrug poigravale poput nestvarnih plesača. Osjećao je da iz prijašnje tjeskobe leti u neku širinu, u zagrljaj nečeg što je poznato i drago poput voljenog ognjišta rodne kuće. I šala s izgubljenom čuturinom postala je bliska, i ovi ljudi koje nije ni pravo poznavao. Shvatio je odjednom sve, isto kao što je nekoć spoznao da više nije dijete.

— Ljutiš li se Marine? — upitao ga je mladić s prikrajka. — Znaš, to uvijek činimo onome tko ide prvi puta s nama na Samarske stijene. Marin mu je odgovorio s osmijehom, i ponovno se zagledao prema Ratkovom skloništu. Onda je rekao više za sebe: »Ima nešto u svemu tome«. Pogledao je zatim prema nebu i uvjerenost dodao: »Sutra će se razvedriti.« Potom se priključio društvu, koje ga je prihvatilo s prijateljskim veseljem.

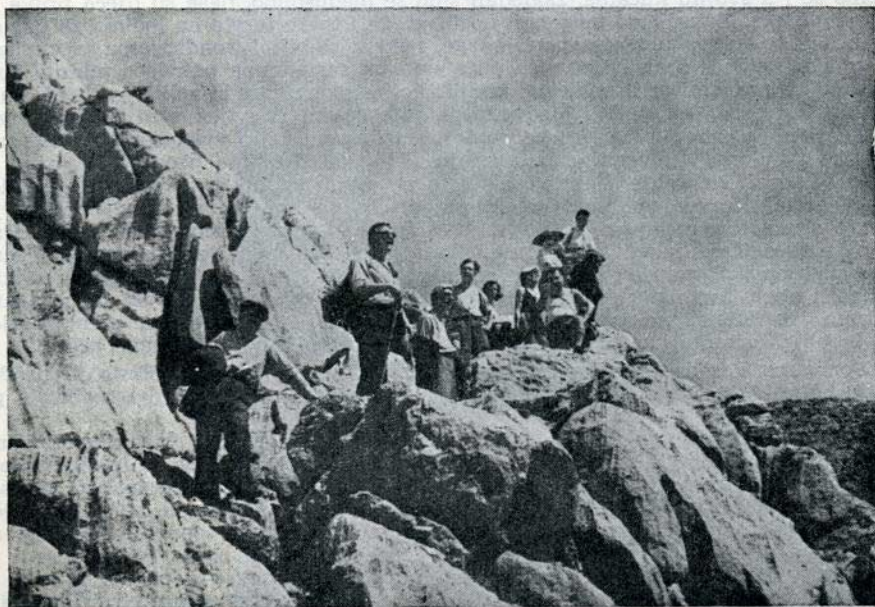

Mi, seniori

Svakog četvrtka okupljamo se mi, seniori. Sastanku se svi unaprijed veselimo. Iako službeno počinje u 19,30 sati, brojni pojedinci dolaze u društvene prostorije već iza 18 sati, a poneki i prije. Rado razgovaramo o našim doživljajima u prirodi; slijede i dogovori o budućem radu, izletima, akcijama. Svatko odabire rad koji mu odgovara — netko organizira izlete, netko tumači uz dija pozitive koje sam izrađuje; drugi surađuju s omladinom, rukovode grupom mladih fotografa, vode propagandu za društveni rad, dogovaraju se o markiranju puteva a među seniorkama postoji i posebna »ženska« djelatnost: brige oko bifea, pripreme jela, uređenja prostorija i drugo.

Upravni odbor Sekcije programira radove i akcije, po direktivama Upravnog odbora društva razrađuje zaduženja i podjeljuje ih dalje. Kad započne službeni sastanak članova Sekcije, svi oni koji su bučno pripovijedali, radili planove, šetali prostorijama, razgledavali panoe i oglasne ploče — odjednom se umire, zauzmu još po koje slobodno mjesto u najvećoj prostoriji. Pročelnik Sekcije otvara sastanak.

Sastanci imaju svoj, da ga tako nazovemo, »red vožnje«. Na početku sastanka obično se podnose izvještaji o nedjeljnim izletima, takmičenjima, radnim akcijama. Iznose ih vođe grupa, takmičari. S naročitim interesom primaju se izvještaji o slabije poznatim ili čak nepoznatim putevima i krajevima. Pojedinci dopunjavaju izvještaje, potiču na diskusiju i ostale članove. Sprema li se neki veći izlet ili akcija, slijedi dogovor kako da se izvede, što treba pripremiti, određuje se vođa grupe, daju članovima upute kako da se pripreme, obuku, snabdiju i slično. Blagajnik sekcije i voditelj Putne blaganje govore o podmiranju troškova. Često puta se održava prigodni referat uz dija pozitive, geografske karte, razglednice, kako bi se članovi što bolje upoznali s krajevima koje će posjetiti.

»Umorni, ali zadovoljni...«

Pročelnik Sekcije informira članove o akcijama i izletima drugih naših sekcija i odsjeka, drugih planinarskih društava, ne samo Zagreba i Hrvatske, nego i cijele Jugoslavije, o javnim planinarskim izložbama, vrhunskim planinarskim dostignućima, o izlaženju planinarske štampe, o uspjesima polaznika transverzala. Nedrugarsko ponašanje pojedinaca, kršenje društvene discipline javno se žigoše — jer planinari nisu navikli da govore iza leđa — sve se to u pravom drugarskom odnosu riješi.

Središnji dio pažnje je na sastanku Sekcije seniora predavanje uz dijaopozitive. Redaju se predavači, neki se ističu dobrim govorom, neki dobrim dijaopozitivima. Tu su i domaći, veterani i »pioniri« — sve redom amateri koji s puno ljubavi i entuzijazma govore o ljepotama gorskih krajeva, strmim stijenama s hrabrim penjačima, cvjetnim livadama, najrjeđim primjercima flore, planinarskim objektima, skijaškim vježbama, radostima odmora u šumi, spuštanju u pećine, o našem kršu, razvikanim ljepotama inozemstva, o ljudima i naseljima kroz koja se prolazi. Planinarska srca bučno tuku kad se na dijaopozitivima i uskim filmovima pokazuju oni koji tu sjede na jednostavnim stolcima i klupama ili se čak u pretrpanoj prostoriji tiskaju kod vrata. Oprostite, slušaocē, onom »govorniku« koji je društvenu prostoriju izabrao za odskočnu dasku govorništa! Željeznička radionica odijeljena od društvenih prostorija samo drvenom ogradom »muzički« upotpunjuje predavanja. Parne lokomotive sopću, dizalice grme, vagoni se od vremena na vrijeme sudare, zvižduci paražu zrakom... a seniori burno plješu.

Neki gundaju — opet se planira izlet u poznati kraj, put je predug za kratki zimski dan, nećemo spavati na domu — to poskupljuje put itd. Kod radnih akcija ruke se dižu sporo u vis, a kad su povlastice u pitanju... juriš, braćo! Pa što ćemo, nikad zadovoljni ljudi... pa ni planinari... pa ni seniori!

Neki društveni sastanci nemaju svoj uobičajeni red — to su akademije o državnim praznicima, o Danu željezničara, društvene večeri i slično. Recitiraju se odlomci iz književnih djela, izvodi glazbeni program domaćih i stranih autora, održavaju službeni referati. I na njima vode seniori. Da nema seniora, ne bi bilo ni naše mandolinističke sekcije. Ima i pjesme i plesa. Zar mislite da su seniori prestari da zapjevaju i zaplešu?

Reći ćete, treba li i takve veće sastanke održavati u zatvorenom? Dragi planinari, navikli smo se na to. Ti tjedni sastanci nas okupljaju, mi se njima veselimo, dolazimo na njih s članovima svojih obitelji, imamo nerazdružive prijatelje, posjećujemo se i u svojim kućama, zagledali smo se međusobno, naša su djeca prava planinarska djeca. Nešto smo mi mladi nosili grede i teške terete na leđima za naš društveni dom, a danas smo u naponu snage, neki u slabijim kondicijama, a ima nas i na izmaku fizičkih snaga. Već više puta smo na sastancima nekoliko minuta šutnje poklonili onima koji su nas nekoć vodili, koji su nam prednjačili — a sad smo ih otpatili na brežuljak podno Medvednice gdje će im zauvijek strujiti gorski zrak.

Kraj šalice crne kave, iako već umorni, još ćemo malo vremena posvetiti nekoj misli, ideji, planu i govoriti o ostvarenju. Tko želi drugima prednjačiti, mora biti aktivan i svjež. Ne žalite dinar koji dajete za voznu kartu, na skupni ležaj u domu koji nije Vaš krevet, na malo kolektivne discipline koja se od vas traži, na jako sunce i sitnu kišu, na mokri snijeg i jaki vjetar — planinarenje nije rekreacija za mekušce, beskičmenjake i nedrugare. Zakopajte zato te »lijepe osobine« i budite pravi planinari. S manje glavobolje nego da ste se gurali na nogometnoj utakmici ili sjedili cijeli dan uz televiziju i uz bljedju djecu koja su se igrala po mračnim i prašnim dvorištima, po opasnim prometnim stazama — bit ćete odmoreni za tjedni rad, ispunjenje radnih zadataka, vaših dužnosti u kući i u društvenom radu.

Pozivamo Vas da nam javite što na sastancima nije dobro vođeno ili urađeno, nadite bolje oblike rada — da ostanemo pravi planinari, zadovoljni s malim, a puni želja za velikim.

Možda će druga godina biti bolja, možda će se osnovati i društvena knjižnica, možda će se srediti fotokartoteka; ne priprema li se neka društvena izložba? Govori se o novoj tehnici u radovima markacije, traži se suvremeni planinarski reklamni pano, proširuju rubrike Biltena, traže sreditelji rada s omladinom, radnici za ljetne radove na zidovima društvene prostorije, ekonom i slično — pa tko kaže da nisu ispražnjena mnoga radna mjesta? Čak se i osnivaju neka nova. Primaju se i pripravnici — dakle idemo ukorak s vremenom. Javljajmo se! — a prijavi li se za rad koji penzioner ili penzionerka, ne bojmo se — smijemo ga primiti u »planinarski radni odnos«, jer on nije ni terećen, ni zadužen, ni odobren, ni zabranjen — on postoji u planinarskom rodu! Živjele seniorke i seniori!

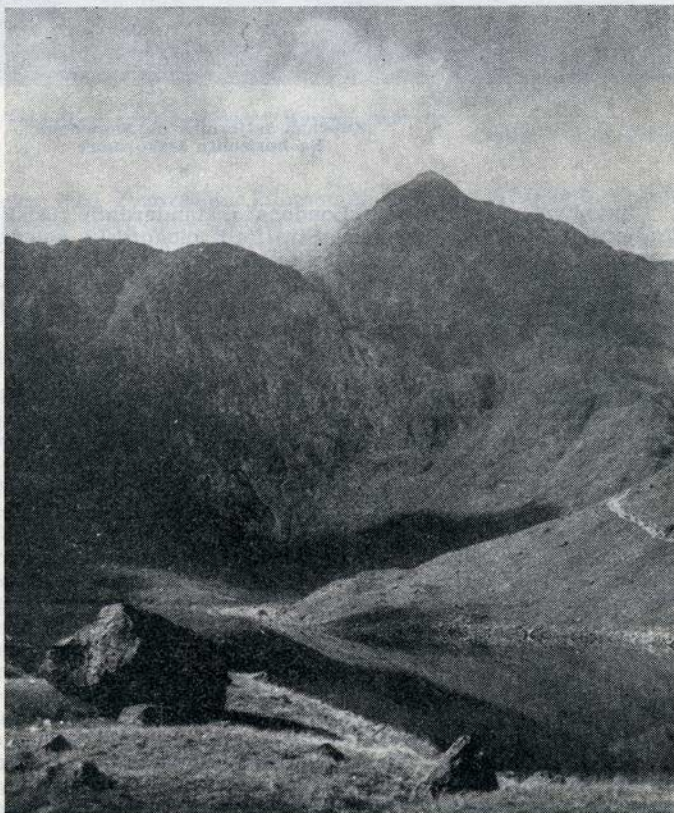
Snowdon - »najviši vrh Engleske i Walesa«

Kolijevka alpinizma nije u Alpama. Činjenica je, koliko god čudna bila, da se alpinistička ideja rodila i odrasla u jednoj pretežno ravničarskoj zemlji, u Engleskoj. U Engleskoj je osnovana i prva planinarska organizacija na svijetu, Alpine Club (1857), Englezi su bili prvi alpinisti, prvi himalajisti, oni su organizirali prvo osvajanje Mount Everesta i dali svoj pečat svjetskom alpinizmu. Utoliko je čudnije da nosioci alpinističke ideje u vlastitoj zemlji nemaju materijalnu bazu za njezin razvitak, pa je posve razumljivo pitanje, zašto su to baš Englezi.

Englezi u svojoj zemlji nemaju ni jednu pravu planinu, oni trebaju putovati na hiljade kilometara do prve ozbiljnije uzbrdice i u tu svrhu organizirati prave ekspedicije. Vjerojatno ćemo biti blizu istine ako uzrok toj neobičnoj pojavi potražimo u mentalitetu tog naroda. Britanski imperij, kolonije, anglosaksonske zemlje u Novom svijetu, Australiji i Pacifiku najvažniji su produkti, a alpinizam jedan od manje bitnih produkata osvajačkog duha povezanog s jednom snažnom civilizacijom.

Nije li razumljiva želja svakog alpiniste i planinara da vlastitim očima vidi tako neobičnu zemlju, čiji su stanovnici otkrili Alpe alpskim narodima, kao i želju da upozna prirodu na čijem tlu su odrasli protagonisti ideje čiji smo i mi danas sljedbenici.

Ovo su bile misli koje su me zaokupljale kad sam po prvi put s palube broda na La Manchu nazreo u daljini onu bijelu liniju Albiona, kojom britansko otočje pozdravlja putnika iz Evrope. U tim trenucima pala je odluka: iskoristiti boravak u Engleskoj za posjet njezinom najvišem vrhu.

Pogled na Snowdon
s jezera Llyn Llydaw
Foto: Dr Z.
Poljak

Zupčana željeznica na Snowdonu
Na horizontu Irsko more

Foto: Dr Z. Poljak

Završivši razgledavanje Londona i standardnih turističkih mjesta kao što su kraljevski Windsor, Šekspirov Stratford, oksfordski koledži itd., uputim se u potragu za najvišim vrhom Engleske. Ali, eto neprilike već na prvom koraku! Kao što je i sve drugo u Engleskoj komplicirano, počevši od novčanog sistema, mjera za dužinu i težinu, pa sve do vožnje po lijevoj strani ceste, tako postoji i komplikacija s najvišim vrhom Engleske.

Ponajprije treba naglasiti da Engleska nije isto što i Velika Britanija. Engleska je zemlja koja zauzima samo južni dio otočja, na sjeveru se nalazi Škotska, a na zapadu Wales, i sačuvajbože da pobrkate ove pojmove! Ni Škot ni Velšanin neće vam lako oprostiti ako Englesko ime protegnete na njihov narod i njihov dio otočja. Zato najprije treba raščistiti pitanje najvišeg vrha svakog pojedinog dijela Velike Britanije.

Škoti imaju svoj Ben Nevis (1343 m), koji je ujedno i najviši vrh čitavog britanskog otočja, ali koji je ipak samo škotski. Najviši vrh Walesa je prekrasni Snowdon (čitaj Snoudn) iznad Irskog mora. Na pitanje, koji je najviši vrh trećeg dijela britanskog otočja, Engleske — a planinari pitanje najvišeg vrha uvijek smatraju vrlo važnim — naći ćemo u starijim knjigama redovito podatak, od kojeg će se svaki Velšanin odmah nakostriješiti, naime, da je najviši vrh Engleske velški Snowdon. Taj podatak naći ćemo npr. i u Hoićevim »Slikama iz općeg zemljopisa«, koje je objavila Matica hrvatska još u prošlom stoljeću (II svezak, str. 251, Zagreb 1890), pa čak i u renomiranom Mayerovom leksikonu, koji je poznat po svojoj germanskoj pedantnosti (u članku »Snowdon«, VI izdanje, 1906).

Otkada su međutim Velšani uspjeli dokazati svijetu da Wales nipošto nije Engleska, nego zemlja u kojoj živi poseban narod keltskog porijekla, srodan donekle Ircima i Škotima, ali s vlastitim jezikom i sačuvanim narodnim osobinama, ne preostaje nam drugo nego na zemljopisnoj karti potražiti Snowdonu nasljednika. Naći ćemo ga u jednom od najljepših krajeva Engleske, u tzv. Jezerskom području (Lake

Na »najvišem vrhu Engleske i Walesa« (1088 m)

Foto: Dr Z. Poljak

District). Ono zauzima oko 2500 kvadratnih kilometara, pripada Kumberlandskom gorju, a nalazi se otprilike na pola puta između Liverpoola i Edinburga. Dobilo je ime po brojnim ledenjačkim jezerima koja se odlikuju neobičnom ljepotom i romantičnim ugodajima zbog tišine u svojim dolinama i brojnih stada ovaca na zelenim obalama i pristrancima. Premda Lake District svojim ljepotama već odavna daje obilno inspiracija pjesničkim uzdisajima i s pravom zaslužuje status nacionalnog parka, i premda bi zbog toga njegov najviši vrh Scafell Pik (1070 m) mogao s dostojanstvom nositi titulu najvišeg vrha Engleske — on ju ipak ne nosi.

Treba shvatiti da engleskom ponosu nije bilo lako pomiriti se s napuštanjem usvojenog vrha i još k tome se srozati za punih 18 metara, jer je Scafell Pik za toliko niži od Snowdon. Englezi su — nevjerojatno, ali istinito — uspjeli pronaći rješenje, kako da zadrže Snowdon i da se zbog toga ne zarate s Velšanima. Oni danas Snowdon jednostavno zovu »najvišim vrhom Engleske i Walesa«. I tako su, zahvaljujući svojim poznatim diplomatskim sposobnostima, spasili Snowdon i »čast«. Mi ćemo dakako uvažiti ovo diplomatsko rješenje i izabrati Snowdon za cilj našeg puta. To tim radije, jer smo na osnovu fotografija stekli uvjerenje da je to uistinu vrlo lijepa planina. Dakle, put pod noge, pa u Wales!

Otprilike 50 milja sjeverozapadno od Birminghama iznenadit će nas pored ceste velik natpis: »Ovdje prestaje Engleska«. Malo dalje na slijedećoj tabli misao se nastavlja »... sada ulazite u Wales«. Nakon daljnjih 30 milja treći natpis će nas upozoriti da ulazimo u nacionalni park Snowdoniju. Tako se naziva čitavo planinsko područje u kojem dominira Snowdon kao najviši vrh. Capel Curig, malo turističko mjestance na raskršću cesta za Bangor i Caernarvon, posljednje je ljudsko naselje i uporišna tačka za uspon. Tu ima turistički ured, konačište, prodavaonica, a može se naći i vodiča. Jedno upozorenje! Život u velškim mjestima počinje tek oko 9 sati. U 8 sati ujutro ne kucajte još nipošto na bilo koja vrata, poštenu svijet u to doba tvrdo spava.

Iza Capel Curiga cesta se počinje uspinjati (sve ceste su asfaltirane!) i nakon nekih 5 milja evo nas do Pen y Gwryhyd, malog hotela na planinskom prijevoju za Caernarvon (glavni grad grofovije Caernarvon). Ostavili smo za sobom šumski pojas i ovdje stigli u područje kamena, trave i lišaja. Svaki naš planinar naviknut na Alpe zakleo bi se, da je ovdje već prešao granicu od 2000 metara visine. Po svojim prirodnim osobinama ovaj kraj doista tako izgleda, ali ipak, dosegli smo tek visinu od 400 metara. Glečerske doline i morene daju pejzažu alpski izgled, a zbog klimatskih prilika već na 300 metara prestaje šumski pojas.

Skrenemo li pogled na sjever, doživjet ćemo još jedno iznenađenje. Tu će nas zaprepastiti nevjerovatan prizor koji pruža Snowdonov najbliži susjed. Ugledat ćemo imponirajuće kamenito brdo visoko blizu 1000 metara, koje je od podnožja do vrha sastavljeno od pravilnih orijaških stepenica. Znamo da kaledonsko gorje, kojem pripada Snowdon i njegov susjed, nije građeno od slojeva, i moramo zaključiti da ove stepenice moraju biti tvorevine ljudskih ruku. Ali kakva tvorevina! Keopsova piramida pravi je patuljak prema tom kolosu. U vodiču nalazimo objašnjenje: Ova planina najveći je majdan škrljevac na svijetu!

Napredujemo dnom jedne ledenjačke doline i pola sata od ceste, evo prvog jezera. Jedan galeb podsjeća nas da se ipak još nismo znatno udaljili od razine mora. Još jedan sat hoda i stižemo do prekrasnog ledenjačkog jezera Llyn Llydaw (llyn znači jezero). U njegovu zaleđu diže se strma piramida Snowdona. Oko njegovog vrha motaju se oblaci i u njima se nazire staza koja od jezera vodi prema vrhu. Stijene Snowdona su građene od tamnih pješčenjaka i škrljevac. Među njima uvuklo se i nešto vulkanskog kamenja. Umetci kamena bijele boje nalik su na snježne krpe i tek kad im se posve približimo, uviđamo da to nije snijeg. Vode ima na sve strane. Kamenje je vlažno i vlaga se polagano cijedi prema dolini. Na zaravnjenim mjestima stvaraju se tresetišta i pješak lako upada u vodu preko gležanja, misleći da stupa na travu. Svuda brojna stada ovaca, a nigdje ni jednog pastira. Nema divlje zvjeradi, a narod nije sklon prisvajanju tuđega. Radi raspoznavanja, ovce su označene upadljivom bojom samo inicijalima vlasnika. Jedan kratki susret s vojnom jedinicom — alpinci na treningu — i čovjek ni ne osjeti kako je brzo prošao uspon na vrh Snowdona.

Na vrhu nas očekuje novo iznenađenje: prodoran pisak poput signala lokomotive. I zbilja, vrh Snowdona je željeznička stanica! Ovamo vodi s druge strane zupčana željeznica. Izgrađena je 1896. u turističke svrhe i još danas u punoj mjeri služi toj svrsi. Uspon na Snowdon je patriotski dug svakog Velšanina, ali on može da bira: željeznicom (2—3 dolara) ili pješice (2—3 sata).

Ipak ne treba radi toga Snowdon omalovažiti. Ima u njegovoj okolini toliko strmih stijena poprilično visokih, da je to pravi raj za alpiniste penjače. Evo podatak koji to najbolje ilustrira: do sada je izašlo već desetak svezaka s opisima penjačkih smjerova u ovdašnjim stijenama. Ima smjerova svih stupnjeva težine, ali ih sve karakterizira jedna zajednička okolnost: penjanje se redovito odvija u magli. Klimatske prilike na atlantskoj strani britanskog otočja uvjetuju maglu gotovo čitave godine. Imali smo, navodno, veliku sreću, jer nam je vrh Snowdona poklonio jedan sat sunca, tako da smo mogli gledati magleno more odozgo.

Željeznička stanica na Snowdonu nosi častni naziv »summit hotel« — to je najviša zgrada u Velikoj Britaniji. Pored nje diže se kamenita glavica na kojoj betonski stup označava visinu od 3560 stopa (1088 m). Hodočasnici koji iz čitavog Walesa stižu na ovaj vrh, govore obično jednako dobro engleski i kimbrijski (jezik Velšana). Doznajemo da se vrh Snowdona na kimbrijskom zove Moel y Wyddfa (= istaknuti šiljak), a čitavo gorje Cryri (= orlovsko gnijezdo). Kimbrijski je ostatak prastarog keltskog. U prethistorijskoj dobi keltski je govorilo barem pola Evrope. Danas kimbrijski zna tek oko milijun ljudi, stanovnika Walesa. Potomci starih Kelta razlikuju se u nekim osobinama od Engleza. Tamnije su kose, živahnijeg temperamenta, bogatiji maštom i razmjerno veselije prirode od Engleza.

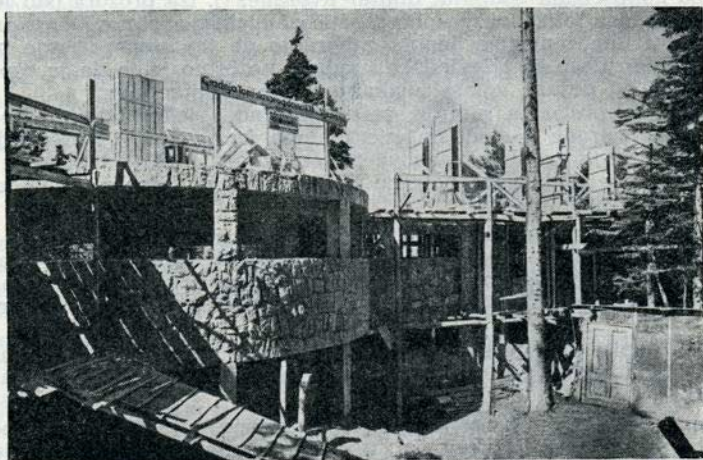
Silazimo zupčanom željeznicom prema obali Irskog mora. Posljednji pogled na morskpu pučinu u daljini i na jedno osamljeno gorsko jezero ispod pruge, i zatim uranjamo u maglu. Pola sata kasnije iskrcavamo se u Llanberis. Simpatično turističko mjesto, klasično ishodište za Snowdon, jednom rječju velški Chamonix.

Naša tura ovdje gubi planinarsko obilježje i nastavlja se kao obično turističko putovanje. Izuvamo planinarske cipele i opraštamo se od Snowdona. Zahvalni smo mu za trenutak sunca kojim nas je obdario. Tko zna da li bi i naš slijedeći susret s njim bio tako sretan kao ovaj. Ostavljamo ga ovijenog maglom.

Planinarske marginalije

XIII O TOMISLAVOVU DOMU I O NJEGOVOM GRADITELJU

Sredinom ove godine podijeljene su nagrade »Vladimir Nazor« za životno djelo (Vjesnik, 22. VI 1968). Među nagrađenima je i arh. Stjepan Planić (rođen 1900.), dak poznatog arhitekta Dragutina Iblera, 1930—35. član napredne likovne grupe »Zemlja«, autor niza zanimljivih arhitektonskih djela, osobito 30-ih godina (npr. osmerokatnica na uglu Gajeve i Bogovićeve ulice u Zagrebu). Među njima su i dvije kuće na Medvednici: Tomislavov dom pod Sljemenom i Đački dom na Malom Sljemen. Tomislavov dom je nekoć bio poznat kao popularno sastajalište planinara i izletnika u središtu Medvednice. Danas je, čini mi se, poznatiji kao stara briga PSH, a ovih godina, nakon požara, i kao akutan otvoreni problem. U vezi s tim zanimljivo je upozoriti na napis Radovana Ivančevića (inače početak niza članaka o

Tomislavov dom u gradnji 1935. godine

arhitektonskim ostvarenjima 30-ih godina, uglavnom u Zagrebu) »Moderna arhitektura-nepriзнata umjetnost« u »Telegramu« 8. III 1968, u kojemu je naglašen arhitektonski aspekt problema Tomislavova doma, u jednom širem kontekstu raspravljanja o negativnom odnosu naše sredine prema arhitektonskim ostvarenjima. Članak bi valjalo prihvatiti kao prilog diskusiji o Tomislavovom domu, pa i poticaj za raspravu o toj temi.

Polazeći od uvodnih teza da je arhitektura jedna od umjetnosti, a arhitekti da su autori određenih ostvarenja, pisac upozorava da se u praksi često ne uvažavaju te činjenice. Nezamislivo je da se na slici poznatog slikara naslika tuđom rukom i po tuđoj volji nešto drugo, da se ukloni komad skulpture i nadoda nekakav drugi dio, pa još da preslikani ili zamijenjeni dio bude prava »šaka u oko« u odnosu na prvobitno djelo i još da se sve to desi pored živa i zdrava autora. Međutim, upravo to se dešava u arhitekturi. Takvih je slučajeva bilo i sa radovima S. Planića (dvije kuće u Zagrebu — Šubićeva 23 i Ilica 6 i već spomenute kuće na Medvednici podignute 1935, odnosno 1937.), kazuje nam autor napisa, te analizira slučaj Tomislavova doma koji smatra najizrazitijim. Upozorava da u modernoj arhitekturi ne treba da bude klasifikacije građevina prema funkciji na manje i više vrijedne i »dostojne«. Crkva, vijećnica ili palača ne vrijedi više od, npr. planinarskog doma, jer se na svakom arhitektonskom zadatku, bez obzira na »skromnost« funkcije objekta, može ostvariti vrijedno djelo.

Autor dalje analizira Tomislavov dom kao vrijedno arhitektonsko djelo u međunarodnim razmjerima. Y-tlocrt doma prvi je kod nas i jedan od prvih u svijetu. Horizontalni i vertikalni raspored prostornih volumena, odnos između formalnih obilježja i funkcionalnih rješenja, osnovna rješenja u oblikovanju zgrade, prilagodbenost ambijentu, daljnje su vrijednosti doma, te ga autor smatra veoma vrijednim ostvarenjem u razvitku moderne hrvatske arhitekture.

Posebno ističe vrijednost zapadnog krila doma: »Staklena dvorana usmjerena prema zapadu gdje ima najviše i najduže sunca, s pogledom prema Zagrebu i savskoj dolini s jedne, i Zagorju s druge strane (jer je na samom hrptu brijega), bila je namijenjena planinarima i izletnicima koji su došli na Sljeme radi želja i potreba za prirodom. Ili ako nisu, što također nije rijetko, da ih nauči da je ipak gledaju, da ih navikne da je osjećaju, da ih prisili da promijene svoje donjogradske ugostiteljsko-krčmarske navike iz zagušljivih prostorija«.

Međutim, taj je dio zgrade bio još prije požara grubo unakažen: »Zahvat koji smatram uništavanjem i unakažavanjem primarnih vrijednosti ovog objekta i izrazom nerazumijevanja arhitekture uopće, sastoji se 'samo' u zazidavanju zapadnog dijela te dvorane, dakle upravo onog gdje staklene opne na tri strane omogućavaju 240° vidika i otkud je bio direktan izlaz na zaravanak pred zgradom (što je otprilike isto kao da 'samo' zazidate ili poskidate stupove s prednje strane grčkog hrama)«. Novi je zid od golih cigala podignut unutar dvorane, tj. iza prozora (što je, dodajem, sada čak i dobro, jer tolika nezgrapnost potiče i olakšava obnovu zapadne dvorane kakva je bila). Autor napisao je doduše zaboravio da taj »separe« nije podignut za »bankete i svadbe«, nego za televizijske uređaje, no bitno je to da je zapadno krilo, jedino pošteđeno od požara, zaista unakaženo tom adaptacijom.

Autor konačno postavlja pitanje, zaista logično i jednostavno, nije li trebalo pozvati autora zgrade da radi na eventualnim izmjenama i kod ranijih adaptacija i kod razmatranja problema obnove nakon požara. Arhitektonsko je djelo živa struktura i normalno je da nove potrebe života stvaraju potrebu da se ta struktura mijenja, ali je živ i njegov autor.

Drago mi je što sam pročitao, stručno izraženo, nešto od onoga što sam i sam osjećao dolazeći u Tomislavov dom ili, češće, prolazeći kroza nj, ili i zaobilazeći ga (ovo drugo i treće s vremenom češće), pa ne dodajem drugih komentara (volio bih da ih čujem u nastavku diskusije — a dobro bi bilo da ga bude — od drugih, bolje upućenih).

Sam autor napisao ne vjeruje u praktičnu korist kritike. Bilo bi, kaže, »kao u dječjoj priči, kad bismo Planiću vratili njegova djela..., i poslije toga 'svi otišli na more'...«.

No, pitam se, a pitam i druge koje ta tema zanima, nije li to suviše pesimistička misao? Može li se postaviti ovakav cilj: u sklopu uređenja Sljemena i njegove okoline kao dijela Zagreba osobite i velike vrijednosti, obnoviti Tomislavov dom kao arhitektonsko ostvarenje neokrnjene vrijednosti? Da li je prekasno za to? Što se mene tiče, mislim da nije. Osim toga, time bi trud zagrebačkih planinara, uloženi u dom, i do požara i posebno u pružanju »prve pomoći« domu nakon požara i razdoblja tuđeg gospodarenja ostacima doma, dobio pravu svrhu i smisao.

Tomislavov dom prije požara

XIV JEDAN NEDJELJNI IZLET HPD-a PRIJE TRIČETVRT STOLJEĆA

Nakon prvog organiziranog izleta, čija je 90-godišnjica pred koju godinu svečano i masovno proslavljena na stazama Samoborskog gorja, HPD je i dalje organiziralo društvene izlete, ne često, ali ipak sa stanovitom redovitošću. U doba kada zagrebački radnici priređuju svoj prvi organizirani izlet na Medvednicu, HPD raspolaže već iskustvom u organiziranju izleta na osnovi već poznatih itinerara.

Plješivica, za Zagrepčane najmarkantniji dio Samoborskog gorja, i dalje je privlačan cilj nedjeljnih izleta. Sa osiguranim prijevozom takav se izlet smatrao lakim, te su mogle sudjelovati i žene. Bez prijevoza bile su to već znamenitije hodačke ture (kao npr. ž. st. Zdenčina — Okić — ž. st. Samobor, ili Donja Bistra — Sljeme — Maksimir), a ujedno i dobra priprema za vrhunske izlete najaktivnijih članova u Dinaride, npr. na Klek ili Risnjak.

Jedna obavijest u zagrebačkim novinama (»Obzor«, »Narodne novine«) 6. IX 1894. kazuje nam program jednog izleta, te se ovdje donosi, ne kao neobičnost, nego kao primjer u to doba običnog. Upravo zato u njoj i ima draži za današnjeg čitaoca.

»(Izlet na Plješivicu) Članova hrv. planinarskog društva, koji žele u nedjelju dne 9. rujna t. g. učestvovati kod izleta na Plešivicu, neka se izvole prijaviti do subote o podne kod društvenoga tajnika (Duga ulica br. 30, I. kat). Program: Odlazak iz Zagreba u nedjelju u jutro u 5 sati 16 časovah sa južnoga kolodvora zagorskim vlakom do Podsuseda; odavde kolima izravno u Rude, te pješice na vrh Plešivice. O podne povratak u Samobor na zajednički objed; poslije podne u Janin dol i na Stari grad, te u 6 sati na večer povratak u Podsused, odnosno Zagreb. Pošto ovaj izlet nije naporan, mogu sudjelovati i gospode. Cijena vožnje željeznicom: II razred 44 nč. (op.: novčića), III. razred 30 nč. u Podsused i natrag; kola u Rude i natrag for. (op.: forintu) 1,50 po osobi. Bude li nepogodno vrijeme, odgodit će se izlet«.

XV FRAGMENTI O HIMALAJSKIM KNEŽEVINAMA

Politička zbivanja u himalajskom području mogu biti s više gledišta zanimljiva i za planinare, pa je ponešto o tome i napisano u »Našim planinama« (1968, br. 3—4). Stoga je vrijedno pročitati i knjižicu novinara Mome Blagojevića »Himalajske kneževine« (»Sedma sila«, Beograd 1967, »Dokumenti današnjice«, sv. 160).

Autor opisuje Nepal, Sikim i Butan, zemlje obilježene u najnovije vrijeme sve većim otvaranjem prema svijetu i sve izrazitijim uvlačenjem u političke odnose u tom dijelu Azije. Pojam »otvaranje« više vrijedi za Nepal (u čemu imaju važno mjesto i »ljubitelji pentranja po najvišim planinama«, kako kaže autor), nego Butan i Sikim, pa se o tim manje poznatim zemljama u knjižici više govori.

Prikaz osnovnih zemljopisnih obilježja Himalaja obnavlja niz već znanih slika (npr.: »Planine do 4500 metara visine obrasle su četinarima i šibljem. Iznad ovog pojasa pruža se područje sa ogromnim crnim stenama, hučnim potocima i tajanstvenim mirnim jezerima. Blizu »krova sveta« nalazi se nedovoljno ispitani kompleks glečera i stena koji većito mami istraživače i alpiniste«). Impresije o ljepoti planina snažne su, iako bez planinarske zainteresiranosti (»Snežni vrhovi čine izvanrednu pozadinu ovih zemalja. Kada je vedro, mnogi krajevi Nepala, Butana i Sikima kupaju se u blještavoj svetlosti koja se odbija od belih planina pod većitim snegom i ledom. Jedan let avionom u predelu centralnog masiva Himalaja otkrio nam je neponovljenu lepotu koja će, razumljivo, većito mamiti čoveka da je dosegne. To je opseno Mont Everesta«). U Sikim i Butan pojuriti će, smatra autor, stotine turista čim bude, jednoga dana, slobodan pristup strancima. Prilazi Himalaji postepeno se poboljšavaju, planinski nosači i mazge nisu više jedina prometna sredstva. Dani su podaci o novom putu Katmandu-Lasa, zajedničkom pothvatu Nepala i Kine (Katmandu je već bio povezan cestom sa Indijom; tjedni pješaćenja od indijske granice do Katmandua, što ih opisuje, npr. M. Herzog u knjizi o Anapurni, danas su prošlost). Zanimljivi su etnografski i antropogeografski podaci, prikazi međusobnih odnosa tri »tampon-državice« između Indije i Kine (Nepal se sa izvjesnim uspjehom izvlači iz tog položaja), indijsko-kineskog sukoba (oružani sukob u NEFI 1962, akcije u spornim zonama odatle do Ladaka), odnosa triju državica prema Indiji i Kini, pogranični odnosi. Godine 1961. riješeno je pitanje pripadnosti Mt Everesta. U Nepal u bilo izjava i karata o pripadnosti Mt Everesta Nepal. Kinesko-nepalski granični sporazum, objavljen 12. X 1961. utvrđuje međutim, da granica ide preko Sargarmate (Mt Everesta).

Butan je planinarski gotovo nepoznata zemlja. U ovom se deceniju (od 1960.) međutim smanjila izoliranost zemlje, provode se neki privredni pothvati, sagrađeni su prvi kolni putovi. Planinski put, dug 200 km i otvoren 1962, zamjeuje ranijih 9 dana jahanja od indijske granice do glavnog mjesta Timpua za 12 sati vožnje. Grade se i drugi putovi. Dok je jedan indijski putnik, što ga Blagojević citira, fotografirao okolinu, jedna previsna stijena, napukla zbog radova na putu, gotovo da se srušila na njihov dip. Često obavijen maglom i vlažan, put je širok za dva dipa i mimoilaženje je opasan pothvat. Sa mjesta zvanog »leptirove stijene«, survala su se dva dipa u provaliju duboku oko 1000 metara. Zbog okomitosti nije se moglo vidjeti kako padaju. Put je sav uklesan u stijene. Radnici su ga gradili viseći, zajedno sa alatom i eksplozivom, na užetima. Bilo je dosta žrtava, U dolinama put međutim prolazi kroz džunglu. Ljiljani i orhideje, blato i odronjeno kamenje, zmijske. Neke su dionice ugrožene od slonova, koji se vrlo okretno penju i preko 2000 m visine. Put presjeca na nekim mjestima njihove staze. Za vrijeme gradnje uništili su jedan radnički logor sa svim materijalom. Uz te, za čitaoca veoma slikovite uvjete, provodi se program izgradnje oko 1300 km putova. Buduća magistrala sredinom zemlje ići će npr. preko prijelaza Pele, visokog 3316 m. Sve su te zanimljive pojedinosti uklopljene u širi prikaz zemlje, ljudi i prilika.

Interesantno je i poglavlje o Sikimu. Tom malom potpuno planinskom zemljom (Sikim ne zalazi u »teraj« — u Butanu »duara« — kako nazivaju dijelom prašumsku, a dijelom gusto naseljenu podhimalajsku ravnicu) dominira Kančendžunga (8448 m) u lancu Singalila na nepalsko-sikimskoj granici. »Pogled na taj vrh, sa prevoja Dardželing na indijskoj strani granice prema Sikimu, jeste svetska turistička atrakcija«, kaže autor. I dalje: »Dardželing ne bi bio ono što jeste (poznato ljetovalište — op. V. O.) da nije Kančendžunge na čijoj ledenoj kapi se odvija večita igra boja i oblika. Monsunski uticaj dopire do ovih belih vrhova na koje se zbog toga spuštaju ogromne količine snega. Ledeni pokrivač Kančendžunge mestimično je debljine do desetina metara. Pod ovakvim teretom klize ogromne naslage leda i tako se stvaraju uslovi koji se stropštavaju ogromnom snagom, dovodeći u opasnost stanovnike severnog Sikima. Zahvaljujući toj elementarnoj snazi Kančendžunga se nametnula bogobojazljivim Sikimcima kao jedno od glavnih u porodici himalajskih hinduističkih božanstava«. U čast tog božanstva priređuju se svake jeseni vjerske igre.

Doline i niže planine privlačne su zbog bujne i cvijećem bogate vegetacije, tropske, subtropske i alpske, prema visinskim zonama. Tom rastlinju pripada npr. 600 vrsta orhideja i 4000 vrsta rododendrona. Kako kaže jedan putopisac: »U proleće prekrasni primerci rododendrona ukrašavaju šume grimiznom i žutom bojom. Magnolije se visoko penju i prosipaju svoje zvezdane cvetove kao velike snežne pahuljice. Ogromni leptiri jure kao živi dragulji u ludoj igri prolaznosti, u vazduhu natopljenom suncem«. Trećina planinskih područja pokrivena je šumama bambusa, hrastova, crnogorice i drugog drveća, te su šume najveće nacionalno bogatstvo.

Stanovništvo, raznovrsnog porijekla, raštrkano je zemljom, pretežno u malim selima na nižim padinama planina, iznad njiva, u kućama koje se obično grade oko samostana, nepovezano putovima. Ta »zemljica«, 65 km široka, oko 130 km dugačka, ima ipak dosta zanimljivu povijest, a i suvremene političke odnose. Nakon što je Indija stekla nezavisnost, Sikim se intenzivnije i sistematskije razvija. Osnovni dio privrednih planova čini izgradnja cesta. I te su ceste zanimljivi pothvati cestogradnje u planinama. Grade se bez mehanizacije. Na izgradnju utječu u velikoj mjeri vojnički razlozi.

Kao indijski protektorat, Sikim je uvučen u kinesko--indijske sukobe. 1965. je došlo do izmjenjene nota zbog zahtjeva Kine da Indija sruši neka utvrđenja na sikimsko-kineskoj granici. Spor je zaključen, ali je ostalo nejasno, što se stvarno dešavalo na terenu, pa čak i da li su utvrđenja uopće postojala. Radi se o prijevojima Natu La (4260 m) i Dong Čula (slične visine) i nitko treći nije mogao vidjeti što se tamo stvarno zbivalo.

Jednom je, u doba britanske kontrole, rečeno: »Sikim je kama uperena u srce Indije«. Ovoj strateškoj metafori autor dodaje na kraju još jednu: »Za turiste to je himalajska orhideja koja se nadnela nad Dardželingom.«

Da, daleko od karata u štabovima, visoko iznad strateških cesta, cvatu u vihorima bijele hladne orhideje himalajskih obzorja. Zbog njih, zapravo, i bilježim ovo nešto redaka o »potkrovlju svijeta«.

Dušan Krivokapić

U našoj planinarskoj literaturi mladim i mladim čitaocima ime Dušana S. Krivokapića izgledat će ili malo poznato, ili dapače nepoznato, no starijim planinarima nipošto nije ni novo ni nepoznato, jer su ga, osobito prije tridesetak godina, dosta često susretali na stranicama »Hrvatskog planinara«. Kako je Dušan S. Krivokapić i kao planinar i kao planinarski pisac zauzeo u razvoju našeg planinarstva određeno mjesto, a kako je njegova literarna planinarska djelatnost i sada, u vrijeme, kada je zakoračio u sedmo desetljeće života, još uvijek aktivna, treba našim čitaocima prikazati udio D. S. Krivokapića u razvoju našeg planinarstva za razdoblje između dva rata.

D. S. Krivokapić je planinar starije generacije, dosta osebujna profila, i teško bi bilo naći mu među planinarima njegove generacije sličnog.

Rođen je u Cucama 2. februara 1903, u zemljoradničkoj porodici doseljenoj u Boku 1900. godine. U Kotoru je završio petogodišnju školu, od 1915—1917. školuje se u Neusiedelu am See, a potom u Kotoru do 1921. Sa šest razreda srednje škole daje ga otac u vojno učilište. Nemajući sklonosti za vojnički poziv, mladić nevoljno oblači pitomačku uniformu. Završivši učilište, službovao je u Zemunu i Sarajevu. Septembra 1924. premješten je u Makedoniju, gde službuje u tetovskim jedinicama. Po isteku svoje vojno-školske obaveze, stupa u civilnu službu. Od 1928. do 1941. bio je s kraćim prekidima, činovnik Generalne direkcije katastra u Beogradu. Za vreme okupacije, otpušten iz službe, odvođen je na prisilne radove u Homolje. Poslije oslobođenja vraćen u službu, ubrzo napušta svoju predratnu ustanovu, prelazi u Projektni zavod Srbije gdje konkursom biva izabran za rukovodioca i prevodioca tehničke literature. Uz to je bio i vanjski saradnik Centra za tehničku i naučnu dokumentaciju. Penzioniran je po svojoj želji 1959. godine.

Brda je zavolio još kao osnovac, gledajući »bergštajgere« koji su preko Kotora odlazili u crnogorske planine. Već 1913. godine sa svojim školskim drugom penje se na Vrmac (768 m) i uz lovcenske strane do Spiljarskih torina. S planinarstvom se поближе upoznao u Sarajevu, ali njegov planinarski profil formirao se u Makedoniji.

On se odmah od početka svoje planinarske karijere, a ta se začinje godine 1924, iz razloga vezanih na profesiju i mjesto zaposlenja, posvetio isključivo makedonskim planinama. U vrijeme kada je dr Gušić otkrivao našim planinarima Durmitor i njegove do tada nepoznate ljepote, Dušan S. Krivokapić se prvi od srbijanskih i makedonskih planinara uspeo na Šar-planini na Ljuboten (1924). Već slijedeće godine prešao je čitav centralni dio Šar-planine od Ljubotena do Karanikole. Godine 1926. u februaru izveo je skijaški uspon na Ljuboten sa Zagrepčaninom Stanislavom Ferlanom. Šteta je da danas o tome, onda mladom zagrebačkom planinaru, ne znamo ništa više. Iste godine uspeo se i na Paštrik, Koritnik i Solunsku Glavu, a 1927. na Korab, Krčin i Dešat. Sa tim usponima on je bio prvi planinar, koji je na ta planinska područja zakoračio, te planinarima otkrio do tada potpuno nepoznate planinarske ljepote Makedonije.

U kasnijim godinama Dušan S. Krivokapić se posvetio neuobičajenim i do tada u nas nepoznatim marom proučavanju Šar-planine kao planinarske cjeline, pa se kao prvi u Srbiji i Makedoniji prihvatio zadatka, da sakuplja i sređuje toponomastičko blago Šar-planine. Jedan mali dio toga rada prije tridesetak godina publicirao je u »Hrvatskom planinaru« ukazavši našim planinarima na važnost sakupljanja toponomastičkog blaga.

Dušan S. Krivokapić ostao je vjeran Šar-planini cijeloga života i čitavoga publicističkog djelovanja na području planinarskog pisanja. Pisao je u »Hrvatskom planinaru«, slovenskom »Planinskom Vestniku«, u »Prirodi«, u »Almanahu Srpskog Planinskog društva« itd, a nakon rata se javlja u »Našim planinama«, »Prirodi«, slovenskom »Planinskom Vestniku« i u »Glasniku Srpskog geografskog društva«. Uza svu tu ne malu publicističku djelatnost, upravo je dovršio i u štampu predao svoje životno djelo, knjigu »Šar-planina«, turistički i geografski prikaz planine i naroda koji nastava njezino podnožje. Ta će knjiga svakako biti najbolji prikaz četrdesetogodišnjeg planinarskog upoznavanja jedne planine, a ovaj kratki prikaz neka posluži boljem razumijevanju Dušana Krivokapića i kao planinara i kao planinarskog pisca.

Prof. dr Mihajlo Pražić

BIBLIOGRAFIJA D. S. KRIVOKAPIĆA

(Članci izašli u »Hrvatskom planinaru« i »Našim planinama«)

Golemi Korab 1933, 263

O nekim nazivima oko Šare i Koraba 1934, 316

Crtice o vremenskim prilikama na Šar-planini 1934, 80

Razmatranja o planinarskoj strasti 1934, 353

Planina i čovjek, 1935, 129, 162 i 194

Još nešto u obranu planinarstva 1936, 275

Iz toponomastike Ljubotena 1937, 90

Iz prošlosti srpskog planinarstva 1961, 223

Na koju se planinu peo makedonski kralj Filip V. 1962, 79

Planinarske opasnosti na Šar-planini 1962, 273

Odnos šar-planinskih meštana prema turistima 1965, 100

Čaušica na Šar-planini 1967, 13

Spomenik Neznamom junaku na Avali 1968, 227

Spomenik Neznamom junaku na Avali

S jeseni 1921. godine na Avali je zapažena skromna humka s drvenom tarabicom i krstom na kome je bio natpis: Ein unbekannter serbischer Soldat.

Utvrđeno je da je na tom mestu, pogođen granatom austro-ugarske haubice, poginuo jedan nepoznati srpski vojnik III poziva i da je sahranjen u levku koji je ta granata načinila. U otkopanom grobu nađeni su delovi kostura, komad granate, cokule, opasač, fišeklije sa uprtačem, 94 puščana metka, novčanik sa tri srebrne srpske dvodinarke i jednim novčićem od 20 para u niklu. Komisijski zapisnik o tome, sa svim nađenim predmetima, predat je na čuvanje predsedničkoj kancelariji Narodne skupštine.

Odlučeno je da se, po ugledu na savezničke nacije, ovde podigne spomenik Neznamom junaku koji bi simbolizovao sve znane i neznane srpske vojnike pale na polju časti u balkanskom i u prvom svetskom ratu. Kako i sama Avala dominira ne samo Beogradom, nego i dobrim delom Srbije i Panonske nizije, ona je već po svome položaju bila predestinirana za ovakav spomenik.

Odbor za podizanje spomenika pristupio je prikupljanju dobrovoljnih priloga, i to samo u Beogradu. Iz ukupno prikupljenog iznosa od 211.810 dinara, utrošeno je 40.763 dinara za provizorni spomenik podignut na grobu. To je bila skromna piramida od pritesanog kamena, završena udvojenim krstom, visoka 2,70 m i široka 1,50 m. Na pročelnoj strani bila je ploča sa natpisom:

SRPSKI NEZNANI JUNAK

KOMISIJSKI UTVRĐEN

23. IX 1921. GODINE

Lijevo: Ruševine grada Zrnova na Avali 1927. godine

Desno: Stari spomenik Neznamom junaku na Avali 1931. godine

Foto: Čedomir Kušević

Foto: Aleksandar Vasić

Na začelnoj strani piramide stajao je ovaj tekst:

PALIM JUNACIMA U RATOVIMA ZA OSLOBOĐENJE
I UJEDINJENJE PODIŽE OVAJ SPOMENIK BLAGODARNI
NAROD SREZA VRAČARSKOG — PODIGNUT I OSVEĆEN
MAJA 1922. GODINE

Prilikom jedne posete naših iseljenika, dodatata je ploča s bronzanim vencem i natpisom:

NEZNANOM JUNAKU JUGOSLOVENI IZ AMERIKE 1926. GODINE.

Blizu spomenika bio je sagrađen stakleni paviljon za čuvanje venaca polaganih na spomenik.

Početkom 1934. godine odlučeno je da se na Avali podigne nov spomenik po projektu Ivana Meštrovića. Karakteristično je da se to pitanje smatralo službenom tajnom, o čemu svedoči poverljivi akt Ministarstva vojske pov. dj. br. 1800 od 21. marta 1934. Nadležnoj upravi podnet je 10. marta izveštaj o topografskoj slici Avale i dispozicija radova. Petog aprila proučeno je rušenje starog avalskog grada, gde je predviđeno mesto za spomenik. Tehnički i ostali grubi radovi povereni su vojsci — Avalskom odredu, formiranom od dve pionirske i jedne automobilske čete. Prvi vozovi sa ljudstvom i materijalom prispeli su na železničku stanicu u Ripnju 11. aprila. Gradilište je sutradan otvoreno.

Na mestu avalskog grada, porušenog 18. aprila, pripremljeni su temelji za spomenik. Već 28. juna položen je kamen-temelj. Predviđeno je da se spomenik podigne od crvenog kamena sijenita iz kamenoloma u Tandi kod Donjeg Milanovca. Međutim se utvrdilo da u Tandi nema monolitnih blokova odgovarajućih dimenzija i da je tandski sijenit slabe otpornosti. Krajem novembra usvojen je predlog stručne komisije da se uzme kamen gabro iz Jablanice na Neretvi. Prvi transport lomljenog kamena iz Jablanice stigao je u Ripanj 16. maja 1935., a 1. jula dopremljen je prvi blok gabra od četiri kubna metra, težak više od 12.000 kg. Do početka avgusta, u šest elektro-motornih glačalica na Avali, završeno je glačanje prve serije kamenih blokova. Od 15. avgusta do 14. novembra 1935. ugrađen je prvi red blokova.

U trećem periodu rada, otpočetom 21. maja 1936, podignuta je visoka montažna skela i ugrađen je sedmi red blokova. Dotle su u Meštrovićevom ateljeu u Mejama klesane karijatide. Prva od njih, Bosanka, prispela je u Ripanj 2. decembra 1936. Do 11. decembra sve karijatide su stigle na Avalu i ovde prezimile.

Iduće godine, 1937, rad je nastavljen 7. aprila, upravo postavljanjem karijatida na spomenik. Poslednji kameni blok ugrađen je u spomenik 30. avgusta. Posle skidanja montažnih skela pristupilo se uređenju arhitektonskog kompleksa spomenika, što je trajalo do 10. decembra 1937.

Peti, završni period rada zauzeo je vreme od 4. aprila do 1. septembra 1939. Spomenik je konačno završen posle dve godine, četiri meseca i osamnaest dana periodičnog rada.

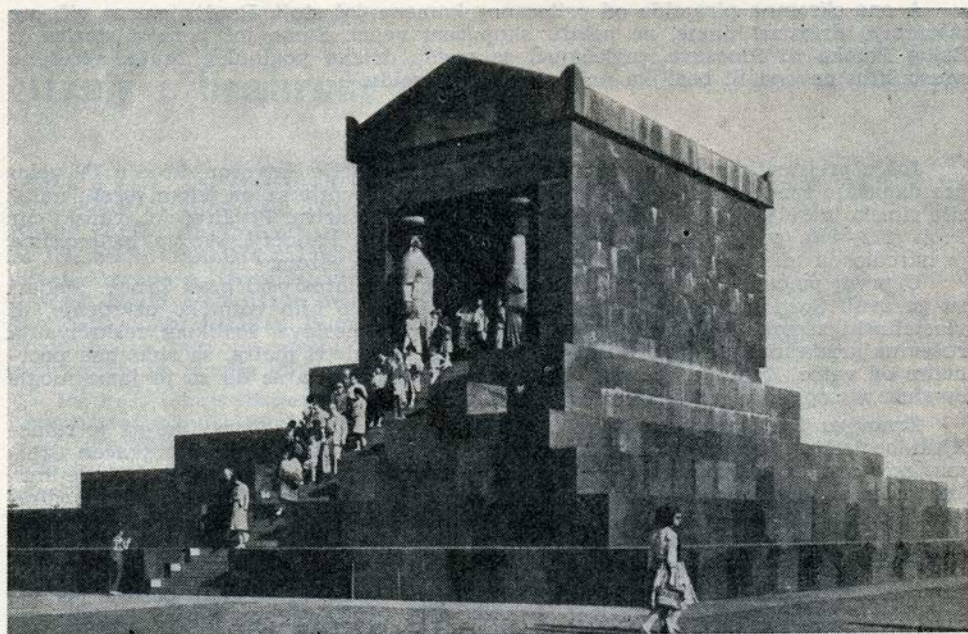
Zemni ostaci Neznanog junaka preneti su 5. septembra 1938. u kriptu novog Spomenika. Ovaj čin je obavljen u tišini, bez velike svečanosti i bez prisustva naroda.

Spomeniku se prilazi širokim i dugim stepenicama koje, sa prostrane terase, vode do podnožja spomenika. Postament spomenika, s čelne i začelne strane, raščla-njen je nizom od po 36 stepenica kojima se prilazi mauzoleju. Sam postament, visok šest metara, sačinjavaju šest redova blokova, sastavljenih od 948 kvadara. Prva četiri reda obrazuju široku osnovu spomenika izraženu u vidu stepena visokih po jedan metar. Užu osnovu spomenika, koja drži zidove, sačinjavaju peti i šesti red blokova koji obrazuju stepen visok dva metra. Na pročelnoj strani petog reda ističu se soliterni dvostepenični blokovi. Šesti red blokova predstavlja pod u čijem središtu je nadgrobna ploča.

Posred temelja, tačno u središtu spomenika, na nivou od 506 m apsolutne visine leže kosti Neznanog junaka. Dubina kripe, spuštена do osnove petog reda blokova, iznosi dva metra.

U kamen-temelj ugrađen je specijalni stakleni sud napunjen uljem. U tome sudu nalazi se povelja sa (izostavljam verske formule i donatorovo ime) ovim tekstom:

... Položismo na Vidovdan 28./15. juna 1934. godine kamen-temelj Spomenika srpskom neznanom junaku poginulom u ratovima 1912. do 1918. godine... Ovaj Spomenik... podižemo po projektu skulptora Ivana Meštrovića za večan pomen izginulim ratnim drugovima...

Meštrovićev spomenik Neznanom junaku na Avali

Foto: Z. Jakičić

Na masivnom postamentu, izraženom u obliku presečene piramide, ističe se grandiozni mauzolej. Visina samog mauzoleja, od šestog do petnaestog reda blokova zaključno s krovom, iznosi 8,25 m. Ukupna visina spomenika, računajući od osnove postamenta, iznosi 14,25 m. Apsolutna visina spomenika je 521,25 m, što znači 10,25 m više od apsolutne kote Avale (511 m).

U predvorju mauzoleja s obe strane stoje po četiri karijatide, žene u narodnoj nošnji. Na temenu svake od njih stoji pljosnati kameni blok elipsoidnog oblika. Svaka karijatida je visoka četiri metra, a pojedinačno su teške od 9000 do 11.000 kg.

Tih osam žena oličavaju osam naših geografskih regija: Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Vojvodinu, Sloveniju, Hrvatsku, Crnu Goru i Srbiju. U pročelnom ulazu mauzoleja stoje ovim redom: s desne strane prva je Srbijanka, druga je Crnogorka; s leve strane prva je Hrvatica, druga je Slovenka. U začelnom izlazu: s desne strane prva je Vojvodanka, druga je Makedonka; s leve strane prva je Bosanka, druga je Dalmatinka.

Centralni unutrašnji prostor mauzoleja presvođen je kružnim lukom, sastavljenim od 58 blokova. Na levom unutrašnjem zidu nalazi se zakošeni kameni blok, u vidu pulta, na koji se postavlja knjiga za upisivanje visokih posetilaca. Krov spomenika sačinjava 86 blokova, prosečno teških 500 do 1000 kg. Na začelnoj strani, u trinaestom redu blokova, uklesana je godina završetka: MCMXXXVIII.

Kompleks spomenika opasan je kružnim automobilskim putem, širokim pet i dugim 1320 m, koji se kod avalskog hotela vezuje s prilaznim i silaznim avalskim drumom.

Osobito impresivan izgled spomenik pruža noću kad ga preliju slapovi svetlosti koju daje šest reflektora i osamnaest električnih buktinja, instalisanih na stubovima visokim 3,20 m.

Neznani redov srbijanske vojske, nekad sahranjen neprijateljskim ašovom u rupi izrivenoj topovskim duletom, sada počiva u velikolepnom mauzoleju, okružen većnom počasnom stražom, stražom od osam gorostasnih žena isklesanih u mramornim monolitima.

A ona skromna piramida od pritesanog kamena još stoji. Pred njom se više ne intoniraju državne himne, ne polažu skupoceni venci. Samo još poneka starica iz Belog Potoka ili Pinosave, prisećajući se negde daleko poginulog brata, skrušeno spusti kitu nevena ili bosiljka na skromnu piramidu.

Još u preistorijsko doba na Avali je postojalo naselje Anguron, koje u IV veku pre današnje ere spominje grčki geograf Timagen. Docnije se na istom mestu nalazilo rimsko naselje Mons Aureus, kako ga Ami Boué naziva. Po Jirečeku, rimski car Prob (276—282. godine), uvodeći kulturu vinograda u Panoniji, svojim legionarima je naredio da okolinu Mons Aureusa zasade vinovom lozom.

U prvoj polovini XV veka na Avali je postojao starosrpski grad Žrnov. Mađari su ga zvali Sorno. Nije, međutim, poznato da li je to bilo vojničko utvrđenje, ili vlastelinski zamak, ili je možda služio za rudarske poslove. Prilikom raskrčivanja ruševina grada, nađene su tri ozidane jame, dublje od tri metra, sa zidovima pocrnelim od vatre. Kako je oko njih bilo zgure, pretpostavlja se da su te jame mogle da služe za topljenje rude vađene u bliskoj okolini.

Žrnov su Turci prvi put osvojili 1422. godine. Iste godine opravljao ga je rumelijski beglerbeg Šabahadin. Segedinskim mirom 1444. godine Žrnov je vraćen Srbima, no Turci su ga, opседајуći Beograd, ponovo zadobili 1456. godine. Posle turskog poraza pod Beogradom, Žrnov je ostao u srpskim rukama sve do 1458. godine, kada ga je zauzeo beglerbeg Mahmud Anđelković. S padom srpske despotovine, 1459, Žrnov je opet pripao Turcima.

Turci su ga tada proširili i podesili za odbranu. Dali su mu ime Havala, što na turskom znači palisada. Zanimljivo je da osim ove Avale, u Šumadiji postoje još dva brda pod tim imenom: Avala (410 m) dva km jugoistočno od Donje Satoronje i Avala (318 m) tri km istočno od Vračevšnice u dolini Gruže.

Turski putopisac Evlija Čelebi ostavio nam je opis avalskog grada iz 1661. godine. Grad je tada imao svog dizdara s posadom od pedeset momaka, dosta municije i nekoliko topova. U gradu su bile pet kuća, džamija i čatrnje za vodu. Izvan tvrđave, na zapadnoj strani, nalazila se varošica sa oko stotinu kuća s baštama, vinogradima i džamijom. Među vinogradima je bilo groblje na kome je sahranjen hajdučki starešina Gazi Porča. Gospodareći avalskim gradom u drugoj polovini XV veka, harambaša Porča sa svojim bečarima je kontrolisao prilaz Beogradu i polazio u pljačkaške pohode čak do Srema. Poginuo je kod svoje avalske tvrđave, pred njenom Čemerli-kulom, za čiju ga je kapiju kopljem prikovao despot Vuk Branković — Zmaj Ognjeni Vuk, kako predanje glasi.

Ami Boué 1840. godine pominje rovove oko grada, mesto gde je bio pokretni most, zidove sa zupčastim otvorima i jednu kapiju, a severno od tvrđave video je nekakav nadgrobni spomenik.

Do dana miniranja održali su se samo odbrambena kula i obimni zid sa tri bastiona visine do 12 m. Godine 1921. usred tih ruševina podignuta je triangulaciona piramida, visoka 14 m, sa masivnim platformama za osmatrača. To je bio naš planinarski vidikovac, s kojeg se pružao pogled čak do Transilvanskih Alpi.

Beogradski listovi 16. i 17. aprila 1934. objavili su službeno saopštenje: U sredu 18. aprila izvršice se miniranje grada na Avali; od 9 do 12 časova obustavlja se svaki saobraćaj Avalskim drumom na deonici od 7. do 22. km; zona opasnosti obeležena je crvenim barjacićima i kontrolisana vojnim stražama.

Vredelo se potruditi da se taj prizor neposredno posmatra. Sišavši iz voza u Ripnju, tog jutra se nas trojica uputismo na Mali kik (274 m). S ove tačke, udaljene tri km vazdušno od Avale, grad se jasno isticao obasjan suncem.

U deset časova i šest minuta trgao nas je rezak zvuk vojničke trube — znak za paljbu. Doglede hitro prinesmo očima. Tačno u deset časova i dvadeset minuta električnim kontaktima upaljena je prva serija od 93 mine — 946 kg eksploziva. Pojavio se nezaboravni prizor: zdepaste gradske zidine, zaljuljane iz temelja, počеше se razdvajati i rojevi kamenica suknuše na sve strane. Odjeknula je strahovita eksplozija. Gusta mešavina dima i prašine, kao olujni oblak, prekrila je vrh Avale. Posle dvadeset minuta aktivirana je druga serija mina — 564 kg eksploziva.

U jedanaest časova trubač je objavio svršetak paljbe — kraj srpskom gradu Žrnovu, kraj turskom kaletu Havali.

Strah i hrabrost u stijeni

Jedan od vrlo čestih emocionalnih doživljaja u alpinizmu je strah. Strah je normalna pojava, a u alpinizmu je najčešće povezan s nagonom samoodržavanja. Mora se priznati da alpinizam u nekim momentima ugrožava ljudski život i zato su u njemu pojave straha česte, ma kako to neki pojedinci poricali. Zbog toga, onaj koji se želi baviti alpinizmom, mora svoju alpinističku obuku na vježbalištima ili nekim sličnim terenima, što više približiti stvarnim situacijama na koje će naići prilikom uspona. Nastava penjanja mora biti takva da budućem penjaču-alpinisti ukaže na sve oblike alpinističkog života, uključivši i opasnosti. Zato treba da se treninzi obavljaju na takvom mjestu, koje omogućuje upoznavanje svih situacija i uslova pod kojima se razvija alpinističko iskustvo.

Pa ipak i najsvestranija briga o budućim penjačima ne može stvoriti potpuni »imunitet« prema strahu, a to se pogotovo odnosi na mlađe penjače. Kao primjer mogu poslužiti izjave mnogih vrhunskih alpinista, koji su, opisujući doživljaje prilikom uspona, spominjali i strah. Stariji i iskusni penjači više ili manje su otporniji prema strahu od mlađih. Često puta strah može biti glavni razlog odustajanja od predviđenog uspona. Poneki mlađi penjač, koji je tek počeo upoznavati alpinizam i koji prvi puta dolazi u sukob sa stijenama i elementarnim nepogodama, može doživjeti snažan duševni potres. To gotovo uvijek za takvog čovjeka znači i prekid sa alpinizmom. No imade i izuzetaka.

Biti će korisno pojavu straha malo bolje analizirati. Strah od nekih sasvim nepoznatih okolnosti može biti uzrok smrti, makar uslovi za nesreću stvarno nisu postojali. Lagano poskliznuće ili pad, pa čak i gubitak orijentacije u stijeni ima za posljedicu pojavu straha i nekontroliranih akcija ili odluka. U strahu dolazi do suvišnih i nesvršishodnih pokreta, a u krajnjim slučajevima čovjek ostaje katkada sasvim nepokretan, i od straha pred mogućim posljedicama ostaje na mjestu u očekivanju bilo kakve pomoći, pa čak i u situaciji iz koje se može sam izbaviti. Često je posljedica takvog iščekivanja i smrzavanje uslijed iscrpljenosti organizma. Takvu situaciju pospešuje još jedan faktor, a to je sužavanje obima svijesti, kod čega kontrola razuma otkazuje, a opažanja postaju netačna.

Vrlo su česte i masovne pojave straha za vrijeme penjanja ili planinarenja. Pojedinaac koji je podložan utjecaju straha može taj strah prenijeti i na cijelu grupu. Tada se pojavljuje panika. Ona se pojavljuje u vrlo teškim situacijama ili kod naglih promjena. Panici najprije podliježu neiskusne osobe. Novo nastala situacija dovodi do promjene njihovog ponašanja i donošenja odluka koje su u suprotnosti s nastalim položajem, i to zbog toga, što nisu pripremljeni na takove okolnosti. Jedan od faktora koji utječe na sužavanje svijesti i nedovoljnu kontrolu pojedinca u grupi je osjećaj smanjene odgovornosti. Što je grupa veća, to je odgovornost koju osjeća pojedinac manja. Pojedinaac se obično pridružuje onima sa sličnim željama i interesima, jer mu to pomaže da se oslobodi emocionalnih napetosti. Agresivnost u grupi često raste kod neke neispunjene potrebe (glad, umor). U nenormalnim okolnostima takva grupa brzo se umori, jer emocionalna napetost traži mnogo energije. U panici čovjek često puta ne zna zbog čega bježi. On se samo pridružuje grupi ljudi u bijegu i na taj način podržava nastalu situaciju.

Panici su sklone osobe koje tuđe predstave i ideje usvajaju bez razmišljanja. Svaki penjač koji prihvaća neku ideju, mora razmisliti o njenoj ispravnosti.

Uzroci koji uslovljavaju pojavu straha i panike mogu biti: fizički, fiziološki, emocionalni i moralni. Fizički i fiziološki uslovi su: hladnoća, toplota, bol, zamor, glad, utjecaj alkohola ili premorenost. Na pr. iščekivanje u stijeni stvara povoljne uslove za razmišljanje o sebi i svojoj situaciji. Penjač slabog morala, koji je izgubio vjeru u sebe, u svoje sposobnosti i ideje, najpodložniji je strahu i panici.

Najsnažnije sredstvo u sprečavanju straha i panike je jak moral u planinara, odnosno alpinista. On se ogledava u samodisciplini i ljubavi prema svom sportu. Paniku i strah treba suzbiti preventivnim mjerama. To se postiže razvijanjem mo-

ralnih osobina kod budućih alpinista u školi i na tečajevima. Primjeri najbolje odgajaju. To znači, na primjer, da vođa penjačkog para ne smije biti plašljiv i podlozan panici. On je odgovoran ne samo za sebe već i za druge penjače u grupi. Ako se vođa koleba i ispoljava strah, to djeluje zarazno na ostale učesnike, pogotovo ako podliježu strahu. Vođa grupe mora biti živ primjer hrabrosti, izdržljivosti, samodiscipline, znanja i samopožrtvovanja. Ako takve osobine u nekoj mjeri posjeduju vođe alpinističkih škola ili tečajeva (instruktori), učesnici škole lakše će prebroditi sve krize koje su neminovne. To će im ujedno omogućiti da zavole napore koje nalaže u penjanju, da s poletom i ljubavlju ulaze u najteže probleme, i kada se jednom osamostale, da postanu penjači, ljubitelji stijena i planina.

Strah od planine, stijene, prirodnih nepogoda može se savladati i otkloniti. U tome najviše pomaže ljubav prema prirodi, ljubav prema stijeni i planini, želja za nadopunjavanjem znanja, održavanje fizičke kondicije i slično. Sve to omogućuje da se razumno savlada strah, da se postane hrabar i neustrašiv penjač koji će steći ugled u alpinističkoj organizaciji.

Važna osobina koju treba razviti u mladim penjača je hrabrost. Ona je jedna od mnogih vrлина koja treba da krasi svakog penjača. Međutim, pogrešno bi bilo hrabrost vezati i ograničiti samo na alpinizam. Hrabrost mogu pokazati ljudi i u običnom životu, ali ona nije nigdje tako neophodna kao u alpinizmu. Zato nije pretjerano kazati da je hrabrost vrлина, koja je neophodna svakom penjaču, vrлина bez koje se jedan penjač ne može zamisliti.

Mnogi misle da je hrabar onaj čovjek koji nije sklon strahu, koji se ne plaši. Po njima odsustvo straha čini čovjeka hrabrijim. Međutim, to je pogrešno shvaćanje. Strah je normalna i prirodna pojava pri susretu s opasnostima i u teškim situacijama. Zar postoji čovjek koji bi se radovao i veselio trenucima opasnosti? Ima li penjača koji se ne plaše smrti ili pada u stijeni? Ne. Ne postoji normalan čovjek koji se ne plaši, koji nema osjećaj fizičkog bola, a niti penjač koji nije sklon strahu. Prema tome hrabrost se ne očituje u odsustvu straha, nego u savladivanju straha. Strah postoji kod hrabrog čovjeka, samo što je pod kontrolom razuma. Čovjek tako postaje neustrašiv. Nije dobar onaj koji se ne plaši, nego onaj koji umije da savlada svoj strah. Druga hrabrost ne postoji. Neki misle, da penjati u stijeni znači ići u smrt, da poći u planine i nositi teške naprtnjače znači biti bezuman, bez osjećaja i bez straha. Ne, to baš znači i plašiti se, i savladavati strah, i baš to je ono što pruža naročito zadovoljstvo. Kada netko uđe prvi puta u stijenu, često se postavlja pitanje: »Ako se bude plašio, šta će onda biti?« On i treba da se plaši, i neka se plaši, da bi imao što da savlađuje.

Često se pitamo, na koji način hrabar penjač doživljava strah i što sve utječe na savlađivanje straha? Svaki penjač pri ulazu u stijenu boji se nepoznatog i nepredviđenog. Zato je poznavanje i znanje o stijeni (iz literature ili pričanja) osnovni element koji omogućuje penjaču da savlada strah. Znati unaprijed što više o situaciji koja prethodi, o mogućnosti da se izdrži u njoj, to je glavni lijek protiv straha, to je pravi izvor hrabrosti. Zato je kod pripremanja penjačkog uspona neophodno upoznati sebe i svog partnera sa stijenom, sa zadacima i okolnostima koji predstoje. Znanje i poznavanje pozitivno utiču na savlađivanje straha i razvitak hrabrosti kod penjača. U tom slučaju otpast će mnoga kolebanja koja mogu imati presudan utjecaj na tok penjanja.

Jedan od najosnovnijih elemenata u borbi protiv straha i u borbi za razvitak hrabrosti je poznavanje svojih sposobnosti i vjera u njih. Da bi penjač savladao strah, da bi bio hrabar, mora dobro poznavati svoju opremu i najbolji način njene primjene, mora poznavati svoju fizičku kondiciju i zdravlje. Radi li se o nekoj grupi, važan element u savladivanju straha je povjerenje pojedinaca prema vođi grupe. Dobar vođa koji uživa povjerenje članova grupe, koji nije kukavica, vođa koji služi njima kao primjer, može mnogo pridonijeti u savladivanju straha i u razvijanju hrabrosti svojih članova. Ni u najtežim situacijama takvog vođu oni neće iznevjeriti.

Ljubav prema alpinistici i planinama snažna je poluga u savladivanju straha i razvijanju hrabrosti. Penjač mora osjećati ponos što je dio planine i stijene. Zato on u sukobima s njima udesetorostručuje svoje znanje. Nije slučajno, što su takovi penjači često postizavali uspjehe i rezultate na granici fantastičnosti. To su bili ljudi koji su čuvali čast i slavu najtežih stijena, koji su gajili veliku ljubav prema pri-

rodi, nametnuvši joj svoju snagu i znanje. Vjera u ideju za koju se penje, najvažnije je sredstvo protiv straha, a za razvijanje hrabrosti. Vjera u svoje alpinističko iskustvo i znanje, jedan je od snažnih činilaca u razvijanju tih sposobnosti u penjača. Zar bi najveći penjači prošlosti i današnjosti mogli uspjeti u svojim pothvatima, da se ni u jednom u njih nije razvila ljubav prirodi — planini, ljubav prema lijepom, da svaki od njih nije bio uvjeren u pravilnost i istinitost te ljubavi? Onolike žrtve i natčovječanski naponi bili su mogući zato što je svaki od njih znao da se bori za istinske doživljaje, pune uzvišenosti i ideala, i shvaćao istinsku bit alpinizma.

Ni jedan penjač ne rađa se hrabar. Hrabrost je svojstvo koje se u svakog penjača razvija od ranog djetinjstva. Zato, želimo li biti istinski planinari i alpinisti, moramo ovu osobinu razvijati od samog početka i pri tome biti potpuno dosljedni. Tada se neće dogoditi da nas planina iznenadi i odvрати od naših ideala.

Na rubu stijene

Foto: S. Brezovečki

VELEBITSKE TEME U SENJSKOM ZBORNIKU

Senjski zbornik (Prilozi za geografiju, etnologiju, ekonomiku, povijest i kulturu — godine I/1965 i II/1966 nova je publikacija muzeja grada Senja. Radno područje tog muzeja zahvaća i Sjeverni Velebit sa Podgorjem i dio Velike Kapele, pa su i pojedini prilozi u zborniku planinarski zanimljivi.

Geografski uvodni članak V. Rogića (Položaj Senja i gravitacija, historijsko-geografski i suvremeni odnosi) može interesirati i planinare, posebno opisima geografskih obilježja senjskog zaleda. Npr.:

»Panorama, koja se otvara s Vratnika (690 m), naročito s Bijaca (778 m) ili Veljuna (889 m), vrlo je značajna. Ogoljele padine Kapele i Senjskog bila, prosječne Senjskom dragom, s umjetnim nasadima i oskudnom i rijetkom prirodnom vegetacijom, spuštaju se prema moru, koje je vrlo često prošarano svjetlijim i tamnijim brazdama, koje odražavaju atmosfersko gibanje, tako tipično za ovaj kraj. Na suprotnoj strani kanala ističu se niže, ali još surovije i potpuno ogoljele padine Krka, Golog i Raba, dok se tek u daljini ocrtavaju prividno blaže konture južnog Cresa. U ovom surovom i ogoljelom kraju nema mnogo pitomih detalja. Izduženi greben, koji zatvara novobašćansku luku i oštro istaknuti Prvič, skrivaju flišne zone pitome Baške drage i ravnog loparskog poluotoka. Isti ili još suroviји pejzaž susrećemo duž cijele velebitske obale. S morske strane gledamo puste krške padine s mnogim dragama. Vidik prema gore ograničuje jasno naglašeni rub, preko koga se zamjećuju najviši pošumljeni dijelovi Velebita.«

Zanimljiv je i prikaz veza Senja sa njegovim planinskim zaledem, koji može pridonijeti da poznavanje planina Like sadrži i određenu historijsku dimenziju.

U članku S. Čanadžije »Pregled faune okoline Senja« nalazimo i podatke o fauni kraškog planinskog zaleda grada.

Na spomenuti prilog V. Rogića zgodno se nadovezuje, i u geografskom i u historijskom smislu, članak P. Rogića »Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju«. Vrijedno je zabilježiti uvodni odlomak o Velebitu:

»Planina Velebit, koja se pruža od vratničkog sedla na sjeveru, u pravcu sjeverozapad-jugoistok, do doline Zrmanje na jugu, u dužini od 145 km i prosječnoj širini od 14—20 km, čini visoku barijeru između mora i ličke visoravni. S primorske strane to je karakteristično kraško područje sa relativno niskim strminama prema moru, a visokim, često vrlo ostrim strminama prema zaleđu, koje se na mjestima poput golemih stepenica (»podova«) dižu sredinom velebitskog masiva. Gledajući na ovo krševito područje s mora ili s otoka Prviča, koji leži na suprotnoj strani velebitskog kanala, udara u oči veliki broj bregova, kukova, glavica i glavičica raznih i katkada čudnovatih oblika. Svjetlije i tamnije boje prema svom petrografskom sastavu, i sav taj konglomerat i ta golema mrežasta plastika prelazi stepenasto u glavni planinski greben, pokriven šumom, sa nizom strmih vrhova, koji sežu do 1700 m visine. Između tih mnogobrojnih vrhova i glavica nalaze se zatvorene ili žlebaste, dublje ili pliće uvale, drage, doline, u koje je kiša i vrijeme sprala i nataložila crvenicu zemlju, koja je bila od presudne važnosti za život naselja u tom krševitom kraju.«

I daljnji tekst (antropogeografski i historijski prikaz naselja pod Velebitom) može planinarske dojmove o tome kraju učiniti punijima.

Članak M. Markovića »Pavao Vitezović kao kartograf« pripada nizu historijsko-kartografskih i geografsko-historijskih radova tog autora koje nalazimo također i u »Našim planinama«.¹

V. Severinski u prilogu »Seniske šume i njihova eksploatacija« pruža i planinaru zanimljivih podataka o obilježjima šuma Sjevernog Velebita i prijelaznog područja prema Velikoj Kapeli, povijesnom razvoju i današnjem stanju iskorištavanja šuma i prerade drveta. Vrijedno je pročitati i odlomke o estetskoj i naučnoj, planinarskoj i turističkoj vrijednosti senjskih i velebitskih šuma (posebno se spominje Stirovača, Rožanski i Hajdučki kukovi, pa i druga markantnija područja ovog kraja). Autor s priznanjem govori o djelatnosti planinara »velebitaša«.

»Međutim, seniske, a naročito velebitske šume nemaju samo svoju ekonomsku vrijednost za proizvodnju drvne mase i zaštitu za sačuvanje biljnog pokrova i

¹ Npr. »Istraživači velebitskog krša« I, II i III, NP 1—2, 3—4 i 5—6, 1960; Zapis o prošlosti Medvednice, 7—8, 1960; Šar-planina, 1—2,

1961; Biografite planinara, 5—6, 1961; Iz prošlosti Ličke Plješivice, 1—2, 1963; O imenu Morsora, isto; Planine na starim kartama jugoslavenskih zemalja, NP 3—4, 1963.

regulaciju režima klime i vode, nego su značajne zbog svog estetskog izgleda i sačuvanih iskonskih vegetacijskih zajednica, pa predstavljaju interesantan naučni objekat i prvorazrednu planinarsku i turističku atrakciju. Zato je razumljivo da su pojedina društva i neki stručnjaci već ranije uočili izvanrednu vrijednost pojedinih objekata u Velebitu. Zbog toga Velebit kao najtipičnija naša kraška planina postaje već koncem prošlog stoljeća predmet proučavanja mnogih naučenjaka botaničara, zoologa, geologa i šumara, koji su u Velebitu našli ne samo mnogo problema za svoj naučno istraživački rad nego i mogućnosti za bezbroj planinarskih doživljaja. Imena mnogih tih naučenjaka i planinara ostala su u nazivima pojedinih velebitskih vrhova, puteva, kuća i biljaka, a među planinarima je i u prošlosti i danas brojno zastupana grupa »velebitaša«.

Njihova je djelatnost, dodajmo, obilno zastupana i na stranicama »Naših planina«.²

Članak B. Modrića »Etnografske crtice iz Podgorja« govori o novijim prilikama stanovnika tog kraja koji pruža životu ljudi vrlo teške uvjete.³

»Podgorje je ispresijecano od planinskih vrhunaca Velebita u pravcu morske obale dubokim kanjanskim koritima i plićim vododerinama povremenih planinskih bujica, što stvara dojam o nepristupačnosti i divljini čitavog ovog kraja. Ipak, u tom surom kamenjaru sačuvala su se bujna zelenila poput oaza u pustinji, a to su podgorski vrtovi, tzv. »vrtline«, i manja kraška polja. Te zelene površine marljiva ruka Podgorca savjesno je, upravo umjetnički obrađivala kroz stoljeća. Podgorske vrtove i »težanice«, sam kraj, njegove liude i običaje posebno, upravo umjetnički opisao je u svojim djelima književnik Vjenceslav Novak. Bura i suša, dva najjača elementa surove i škrte prirode urezala su vidljive tragove svog djelovanja na licu Podgorja, na njegovu biljnom i životinjskom svijetu.«

U drugom svesku »Senjskog zbornika« ima također priloga koji mogu biti neposredno zanimljivi čitaocu kojega zanima Velebit. Vrijedno je pročitati oveci tekst Stjepana Pavičića, historičara migracija u hrvatskim krajevima, »Prilozi nepoznatoj prošlosti grada Senja i okolice«. Autor je zahvatio u povijest naseljavanja krajeva oko Velebita i jugoistočnog dijela Velike Kapele od ranog srednjeg vijeka do XVIII stoljeća. Zanimljivo je pratiti ta zbivanja u kojima planinski lanac od Crnopca do Viševice ima značajan ulogu.

Ravnica ispred Velike i Male Paklenice, dobro znana planinarima, bila je važno područje okupljanja i prijelaza u migracijama od sjeverne Dalmacije do Senja, Vinodola i Istre. Naseljenici koji uspiju da se održe na baškoj vijetrometini, što je ležala na udaru Turske, Venecije i Habsburške države, zalaze i u polja srednjeg Velebita i naseljavaju Dabre. Liniom današnje jadranske ceste od Masleničkog ždrila do Novoga, preko obalnih ravnica ili zaravni na velebitskim kosama, kreću se preseljenici stočari, koristeći stare utrenike kroz šume i kamenjar. Oni se naseljavaju, kao u jezgrama, u otvorenijim predielima pošumljenog krša, kraj vode i ispaše. Jedno je od takvih jezgara, planinarima dobro znano Ličko polje pod Viševicom, Bitorajem i Kobiliakom, na domaku Medveđaka i Zagradskog vrha. Iz takvih se središta naseljenici, stočari, drvvari, pomalo i pljačkaši, šire dinarskim smjerom između grebena, preko polja, dolina i zaravni. Oni lijeni kraiolik šuma i travniaka što se otvara pogledu sa vrha Viševice, posebno prema jugoistoku, važno je područje tih kretanja. U takvim predielima nastaje i naš svojevrsni »divlji zapad«, stočari se sukobljavaju s ratarima, doseljenici sa starincima. Još ranije, prije sloma turske vlasti iza Velebita (u Lici), ukrštali su se duž uzdužnih i poprečnih gorskih prijelaza putovi vojnika i naoružanih pljačkaša triju sila. Na morskoj obali

² Interesantno je zabilježiti važnije priloge o Velebitu, ili u vezi s Velebitom, u »Našim planinama« od 1959. dalje (uz priloge već spomenuti u bilj. 1) i tako podsjetiti na njihovu brojnost i raznovrsnost: M. Marković, Prof. dr. Josip Poljak, 5-6, 1959; P. Lučić-Roki, Velebitski nasamljenik, isto: Ivan Gušić, Novogodišnji izlet u Rožanske kukove 1959, isto: P. Kleut, Velebit, 11-12, 1959; Z. Poljak, O problemu Velebita, isto: M. Pražić, Ing. Ante Premužić (Povodom 70-godišnice života), 1-2, 1960; A. Premužić, Velebitski listići, isto: D. Postružnik, Prešli smo Malu Paklenicu, 5-6, 1960; P. Lučić-Roki, S malim pastirima Velebita, 9-10, 1960; B. Modrić, Opustjelim klancima i gudurama Velebita, 9-10, 1961; Z. Godler, Sama u Velebitu, isto: J. Pleško, Razmišljanja, 1-2, 1963; D. Ribarović, Na krpljama po Vele-

bitu, 3-4, 1963; B. Špoljarić, S pozdravnim pi-smom preko Velebita, 11-12, 1963; R. Pinter, Izlet iz Gospića na Sveto brdo (1887), 5-6, 1964; B. Kirigin, Deset godina rada planinske meteorološke stanice Zavlihan na Velebitu, isto: Z. Poljak, Rožanski kukovi, 7-8, 1964; M. Marković, Susret pod Velebitom, 9-10, 1964; H. Malinar, Na dnu jame Puhaličke u Velebitu, 1-2, 1965; B. Špoljarić, Sam, isto: M. Pražić, Neke planinarske greške na Velebitu, 3-4, 1965; V. Oštrić, Sveto brdo, 5-N, 1965; Z. Poljak, Zavižan i okolina, isto: Z. Kušan, Stazama Srednjeg Velebita, 11-12, 1965; P. Kleut, Divljač u Velebitu, 1-2, 1966; D. Pavličević, Jama Vrtlina na Velebitu, 3-4, 1966; B. Kirigin, Kih-matske karakteristike Velebita, 5-6, 1966; F. Kušan, Biljni svijet Velebita, 9-10 i 11-12, 1966 i 1-2, 1967.

nastanjuju se uvale sa izvorima i pristanima, plodna udolja u dnu uvala, ali i strme glavice s kojih se utvrđenjima mogu braniti i kontrolirati uvale. Sa kopnene strane privlače naseljenike široki pašnjaci u poljima i kotlinama, okruženi neiscrpnim šumama, npr. krasansko, kuterevsko i kosinjsko polje. S jedne i druge strane prodirat će naseljenici postepeno u visinske doce i dočiče, oživljavajući Velebit nizovima ljetnih nastambi. Uz ove slike širih kretanja, oživljene u duhu čitaoca i planinarskim sjećanjima, zanimljivo je pratiti i povijesne podatke o nizu naselja na Velebitu i oko njega (npr. Jurjevo, Jablanac, Starigrad, Krasno, Krmpote, Ledenice, Krivi Put, Lič, Karlobag), te o porijeklu stanovnika.

Prilog Ante Glavičića »Arheološki nalazi iz Senja i okolice« odvodi nas još dalje u prošlost Velebita i okolnog područja. Priložena karta pokazuje da Velebit krije više arheoloških lokaliteta, od neolita do turske invazije. Neki su od njih i planinarski zanimljivi. Na vrhu brda Kuk, okrunjenog liticama, iznad Senja, nalazila se ilirska Senia. Sličan je lokalitet markantno, strmenito brdo iznad Starigrada Senjskog (Donjeg), sa ruševinama srednjovjekovne utvrde na vrhu, znano planinarima koji su nekoć brodili na liniji Starigrad—Paklenica—Rijeka ili možda sišli sa kuće pod Vučjakom do pristaništa u Starigradu ili Kladama, skraćujući put do Jablanca. Posjetioci Hirčevog doma u Jablancu znaju dobro brdo Klačenicu (ili Klačnicu, 120 m), mada mu, možda, ne znaju za ime. Na zapadnoj padini Klačenice nalazi se planinarski dom, a stijene na južnoj strani znale su ponekom penjački raspoloženom šetaču kroz Zavratinicu pružiti lijepih doživljaja. Vrlo je ugodna i planinarska šetnja od doma ili gornje staze za Zavratinicu do zaravni na vrhu brda, a tim je zanimljivija ako se zna, da se na njoj nalazilo negdje između 1000 god. p. n. e. i 1200 god. n. e. prilično značajno naselje, od kojega ima sačuvanih tragova (zidine, ostaci kuća, grobovi). Tek je u 13. stoljeću sagrađena utvrda na ulazu u uvalu, na mjestu današnjeg motela, iznad kupališta, a novo se naselje razvilo na liniji dodira uvale, pogodne za pristajanje, i plodne drage u njenom produženju.

Čitaoca—planinara zanimat će i niz snimaka sa Velebita, pretežno pastirskih nastambi.

Vlado Oštrić

»PD MOSOR U SPLITU 1945—1967«

Republička komisija za povijest fizičke kulture Hrvatske izdala je kao svoju prvu monografiju kroniku Planinarskog društva »Mosor« — Split, u kojoj je Stipe Vrdoljak opisao sve pothvate i ostvarenja od obnove društva 1945. godine do časa izlaska djela početkom 1968. godine.

Prilikom proslave 25-godišnjice Mosora, još 1952. godine, izdali su planinari u Splitu »Spomenicu« u kojoj su članci i prikaz rada za prvu četvrt stoljeća. Sadašnje izdanje dokumentirane kronike nastavak je »Spomenice« i s njom cjelina.

Monografija je umnožena čitkim postupkom na oktav formatu, ima 76 stranica i nekoliko slika. Autor se držao kronološkog reda i opisuje život u planinarskom društvu od godine na godinu, opisuje rad u pojedinim sekcijama i odsjecima. Alpinisti, markacije, pošumljivanje, izletništvo, logorovanje, omladina, pioniri, kadrovi, fotografije, skijanje, izložbe, suradnja sa ostalim društvima u zemlji i inozemstvu, propaganda i druge djelatnosti PD »Mosor« prikazane su u Vrdoljakovu radu — za koji redaktor ovog izdanja prof. dr. Vladimir Blašković piše u predgovoru »da bi mogao da bude podstrek i putokaz ne samo ostalim amaterima — entuzijastima, već i profesionalnim stručnjacima s raznih područja mnogovrsnih disciplina fizičke kulture, ukazujući na koji se način i kakvim metodološkim postupkom mogu otići od zaborava dragocjeni podaci... Takav je rad potreban i zbog toga, što smo nažalost svjedoci, da su nesnalažljivost, površnost, neznanje i primitivističko nerazumijevanje upropastili mnoge značajne i vrijedne dokumente ne samo dalje, već i najbliže prošlosti našeg društvenog i narodnog života.«

U tim rečenicama je izražena i želja Komisije za povijest fizičke kulture Hrvatske da i drugi na vrijeme srede slične prikaze rada u raznim društvima i granama. Takve dokumentirane i provjerene kronike izvrsne su zbirke za opću povijest tjelesnog vježbanja i sporta u nas. Na kraju prikazan je u zasebnom članku autor Stipe Vrdoljak (rođen u Cavtatu 18. VI 1884), koji se istakao i kao dugogodišnji sokolski prednjak, pisac i urednik, kao planinar i kao mačevalac, pa je tako u sedam decenija svoje dobrovoljne djelatnosti spojio sport, tjelesno vježbanje i planinarstvo u skladnu cjelinu.

Monografija Stipe Vrdoljaka »Planinarsko društvo Mosor — Split 1945—1967.« može se naručiti kod Komisije za povijest fizičke kulture Hrvatske, Zagreb, Berislavićeva 2/II. Cijena je 3,00 dinara.

H. Macanović

PRIZNANJE PD »BJELAŠNICA« »NASIM PLANINAMA«

PD »Bjelašnica« u Sarajevu je decembra 1967. povodom 20-godišnjice postojanja društva dodijelilo »Našim planinama« diplomu i plaketu za »dugogodišnji rad i izvanredne zasluge u širenju planinarske misli«. Planinarskom društvu »Bjelašnica« naš časopis duhuje osobitu zahvalnost zbog ovog gesta, jer je u dvadeset godina izlaženja »Naših planina« ovo prvo priznanje ovakve vrste, koje je osim toga poteklo iz druge republike.

ALPINISTIČKI LOGOR PSH U VRATIMA POD TRIGLAVOM

Od 26. VII do 4. VIII održan je u Vratima pod Triglavom alpinistički logor Planinarskog saveza Hrvatske pod vodstvom Marije Kostanjšek. Ukupno je sudjelovalo 16 učesnika. Baza logora bio je Aljažev dom, odakle su vršeni usponi. Prema planu logora, učesnici su mogli stizati pojedinačno u vrijeme koje im je najbolje odgovaralo. Penjač koji je u logoru boravio najmanje 5 dana, dobio je novčanu pomoć od Saveza. Ispenjano je ukupno 36 čovjek-smjera i to u stijenama Triglava, Cmira i Stenara, te tri uspona pješćkim putem na Skrlaticu. Penjalo je ukupno 15 učesnika, od čega ih je pet izvršilo svoje penjačke uspone u Julijskim Alpama (prosječno 2-3 uspona po osobi). Loše vrijeme omelo je završne planove penjača, koji su na kraju logorovanja namjeravali izvršiti teške uspone bez učestvovanja alpinističkih pripravnika.

M. Kostanjšek

XVI SLET PLANINARA — PTT RADNIKA JUGOSLAVIJE

Od 30. lipnja do 4. srpnja 1968. održan je 16. Slet planinara — ptt radnika Jugoslavije u Zablaku pod Durmitorom u organizaciji ptt radnika iz Titograda. Prema već ustaljenim običajima i nepisanom pravilu ove godine došli su na red ptt radnici iz Crne Gore da prirede ovogodišnji sastanak planinara — ptt radnika.

Na sletu koji se svake godine u pravilu održava u drugoj republici, daje se i jednogodišnji pregled rada svih planinarskih društava ptt radnika od strane određenih delegata. Isto tako daju se prijedlozi, smjernice i preporuke za rad novijih društava, koja tek stiču pravo građanstva. Neka društva imaju veliku materijalnu i moralnu pomoć u poduzećima ptt saobraćaja i društveno-političkim organizacijama. S druge strane druga društva nemaju te podrške i životare čak i bez svojih društvenih prostorija. U zadnjih par godina i na ovom polju izvršen je korak naprijed. Naročito je podvučeno novo radno vrijeme sa slobodnim subotama, koje omogućuje radnicima da zajedno sa članovima svoje obitelji i svoje radne zajednice provedu vrijeme u prirodi na svježem zraku i igri. Svako društvo nastoji da sagradi planinarski dom u neposrednoj blizini svoga grada. Ta nastojanja ostvarila su već planinarska društva ptt radnika u Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Mariboru, Sarajevu, Tuzli i Skoplju. Sada se vrše pripreme da i društvo u Novom Sadu podigne svoj planinarski dom na Fruškoj gori kod Beočina. Društvo ptt radnika iz Novog Sada preuzelo je ujedno i organizaciju slijedećeg 17. sleta pla-

ninara ptt radnika Jugoslavije, koji će se održati 3. i 4. srpnja 1969. Društvo iz Novog Sada se nada da će do tog roka biti gotov dom, pa će istovremeno sa sletom biti i otvorenje novog doma, osmog po redu u okviru djelatnosti planira-ptt radnika Jugoslavije.

Oko 250 učesnika 16. sleta na Zablaku smjestilo se djelomično u hotelu »Durmitor« a djelomično u bungalovima i šatorima u neposrednoj blizini hotela, dok je prehrana bila u hotelu uz pristupačne cijene.

U okviru sleta izvršeni su usponi na pojedine vrhove Durmitora, a jedna grupa posjetila je kanjon Tare.

U okviru sleta bila su organizirana i natjecanja učesnika, i to u brzom hodanju oko Crnog jezera, te gadanju zračnom puškom.

Mnoga veća planinarska društva ptt radnika organizirala su posjet ovom lijepom kraju uz pomoć autobusa, koji su im kružnim putovanjem omogućili da vide i druge lijepe predjele naše zemlje. Članovi Planinarskog društva ptt radnika »Sljeme« iz Zagreba, na primjer, kretali su se ovim putom: Zagreb, Banjaluka, Jajce, Travnik, Sarajevo, Goražde, Čajniče, Plevlja i Zablak u polasku, dok su u povratku posjetili Nikšić, Titograd, Kotor, Dubrovnik, Metković, Mostar, Gornji Vakuf, Bugojno, Donji Vakuf i ponovno preko Jajca i Banjaluke stigli u Zagreb. Članovi su bili oduševljeni ovim jednodnevnim izletom, koji im je omogućilo i društvo svojim doprinosom.

Radnici ptt iz Titograda dali su mi mnogo truda da slet uspije i da svi učesnici budu zadovoljni. Taj slet dao im je impulsa da porade još više na organizaciji planinarskog pokreta među ptt radnicima u Crnoj Gori, gdje su povoljni svi uslovi za taj oblik rekreacije radnih ljudi.

I. Plavec

JOŠ JEDNA GODINA USPJEHA ZADARSKIH PLANINARA

U nedjelju 7. aprila održana je u Borisovom planinarskom domu u Paklenici na Velebitu šesta godišnja skupština Planinarskog društva »Paklenica«. U nedjelju rano Trg pet bunara u Zadru bio je pun planinara, koji su čekali, da ih kamioni i autobusi, uvijek spremne i gostoljubive naše Armije, sa pitomcima vojnih škola, a naših planinara, preveze do Starigrada na podnožju Velebita.

Skupštinu, koja se održavala pred samim domom, otvorio je predsjednik Živko Vodopija i pozdravio preko stotinu planinara, predstavnika Kotarskog Saveza planinara iz Splita, Karmela Lovrića i općinskog odbornika za područje na kojem se nalazi Nacionalni park Paklenica, Danu Skenderovića. Zatim je minutom šutnje odata posmrtna počast preminulom članu društva Bogosavu Mediću, zaslužnom i za podizanje planinarskog doma.

Izvještaj o radu društva u 1967. godini podnio je predsjednik Živko Vodopija, a blagajnički izvještaj Lovre Kokić, dok je predsjednik Nadzornog odbora Šime Friganović predložio da se blagajnik društva pohaivali, a upravnom odboru da razrješnica.

U diskusiji, koja se razvila poslije podnjetih izvještaja, učestvovali su brojni članovi društva, a predstavnik smederevskih planinara Mita Stojkov zaželio je skupštini uspješni rad i prenoseći zadarskim planinarima pozdrave smederevskih planinara čestitao na uspjesima.

Društvo je ovom godišnjom skupštinom slavilo i svoj prvi mali jubilej, petogodišnjicu podizanja svog planinarskog doma u Paklenici. U 1967. godini dovršeno je i potpuno dograđeno i drugo krilo doma, čime je povećan kapacitet doma, što je osnovni uvjet za dalji razvoj planinarstva u ovom području.

Društvo je svojim akcijama bilo pokretač za odlazak u prirodu i velikog broja neregistriranih planinara, radnika, građana i omladine.

Prema do sada uplaćenju članarini za ovu godinu proizilazi, da će se broj članova povećati na preko 700.

Na skupštini je odati priznanje svima onima, koji su na bilo koji način i u bilo kome vidu doprinijeli kod dovršenja i dogradnje drugog krila doma.

Protokle godine je u domu realizirano oko 2000 noćenja, dok je posjetilaca-izletnika bilo oko 4.600. Izgradnjom novih ugostiteljskih kapaciteta u Starigradu, broj posjetilaca će se znatno povećati, pa će se društvo u tom pravcu i organizirati i orijentirati.

U toku 1967. godine markirano je više putova, kao: Mala Močila—Crni Vrh, Crni Vrh—Velika Močila, Velika Močila—Borisov dom, a obnovljeno je i markiranje nekih starih staza.

I pored velikih poslova oko dovršenja doma priredjen je masovni kolektivni izlet u Iž, zatim po Velebitu, okolini Knina, pa i po Sloveniji.

Speleološka sekcija priredila je posjete otkrivenim spiljama. Ispitana su 4 ponora u predjelu Crvenog kuka i Vaganskog vrha, kao i neke spilje i ponori u Maloj Paklenici.

Propagandna sekcija radila je na uređenju izloga, prikupljanju fotodokumentacije, nabavi znački itd.

Omladinska sekcija je izvršila mnoge zadatke na dogradnji doma, a sada predstoji aktiviranje mladih u stvaranju ogranaka po svim brojnim zadarskim školama i poduzećima.

Pošto je staroj upravi dato puno priznanje i jednoglasna razrešenja, u novu upravu izabrani su: Branko Skoti, Čedo Alfirević, Miloslav Mihajlović, Lovre Kokić, Zivko Vodopija, Dino Kačić, Boško Grdović, Mirko Kordić, Ivica Valčić, Drago Vrhovec, Danka Aralica, Vjera Stipić i Blagoje Ristić. U Nadzorni odbor izabrani su: Ankica Piasevolli, Šime Friganović i Josip Leto.

Odlikovani su Dino Kačić zlatnom, a Branko Skoti i Lovre Kokić srebrenom značkom, koje im je u ime Planinarskog saveza uručio Zivko Vodopija.

Zadarsko planinarsko društvo jedno je od malobrojnih u Dalmaciji, koje do sada ima 10 odlikovanih članova.

Mita M. Stojkov

X MEMORIJAL JANKA MIŠIĆA

X. memorijal Janka Mišića okupio je rekordan broj natjecatelja. Ukupno je startalo 276 orijentacista! Na startu u Rudama nedaleko Samobora našla su se poznata imena orijentacijskog sporta: Smerke, Zunić, Cop, braća Cepelak, mladi Vanek, Semer, Marković i drugi. Zastupljena su bila sljedeća planinarska društva iz Hrvatske: Zagreb, Zeljezničar, Sljeme, Susegrad, Velebit, Runolist, Prijatelj prirode iz Zagreba, zatim Japetić iz Samobora, Orahovica iz Slavonske Orahovice, Krndija iz Našica i Platak iz Rijeke. S najvećim brojem ekipa nastupilo je PD »Japetić« iz Samobora. Njihovih ekipa bilo je 23. Po prvi puta na natjecanju je sudjelovao garnizon JNA iz Samobora sa sedam ekipa. Organizaciju natjecanja korektno je provelo planinarsko društvo Zeljezničar iz Zagreba.

Zadatak natjecatelja bio je da se u zatvorenom krugu po troje kreću terenom, tražeći kontrolne tačke. Plasman je ovisio o brzini kojom se ekipa kreće i snalažljivosti u pronalaganju kontrolnih tačaka. Tako su ekipe u seniorskoj konkurenciji trebale pronaći 5 KT, omladinci 3 KT, a pioniri 4 KT. Vrlo lijepo vrijeme 21. aprila omogućilo je da se razvije borba među ekipama. Dobra kondicija igrala je odlučujuću ulogu. Brzi i pokretni članovi Sljemena vodili su glavnu riječ. Oni su brali lovorike i u seniorskoj i omladinskoj konkurenciji. Ali ipak »stari zec« Zlatko Smerke pomrsio je račune mnogo mladim rivalima. U seniorskoj konkurenciji uspio je izbiti na čelo, dok su druga dva mjesta pripala ekipama Sljemena. U omladinskoj konkurenciji Sljemenaši su zadržali svoje prvo mjesto, dok su se iza njih svrstali mladi članovi iz Slavonske Orahovice, dokazavši da se s njima može računati u najjačim natjecanjima kao s favoritima. Kod najmlađih prvi su bili članovi Zeljezničara, a iza njih dvije ekipe domaćih, članovi Japetića.

Staze za natjecanje nisu bile orijentacijski teške, međutim zbog čestog križanja staza triju kategorija dolazilo je do pomutnje među natjecateljima kod dolaska na kontrolne tačke. Cilj natjecanja nalazio se na planinarskom domu pod Oštrcem, na koji su ekipe dolazile sa sljedećim prosječnim vremenom: u seniorskoj konkurenciji ono je iznosilo 190 minuta, u omladinskoj 200, a u pionirskoj 140 minuta. Kao organizaciono osoblje na natjecanju su se pored organizatora nalazili i članovi svih društava koja su nastupila u dužnostima kontrolora na KT i u natjecateljskoj komisiji pri izračunavanju rezultata. Ova je mjera poduzeta kako ne bi došlo do grešaka u toku natjecanja.

Na kraju ovog, po broju natjecatelja rekordnom takmičenju, podijeljene su nagrade i proglašeni rezultati. Za masovnost primilo je PD Japetić prelazni pokal Planinarskog saveza Hrvatske. Kako je već rečeno ovo je društvo nastupilo sa 23 ekipe, odnosno sa 69 pojedina. Postignuti su sljedeći rezultati:

SENIORI

1. PD »Zagreb-matica« (Smerke) 109 kaz. bodova
2. PD »Sljeme« (Zunić) 111
3. PD »Sljeme« (Cop) 143

OMLADINCI

1. PD »Sljeme« (Semer) 85
2. PD »Orahovica« (Marković) 92
3. PD »Orahovica« (Vanek) 109

PIONIRI

1. PD »Zeljezničar« (Novaković) 89
2. PD »Japetić« (Fresl) 90
3. PD »Japetić« (Pavlić) 85

B. Spoljarić

JUBILARNA GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »ZAGREB-MATICA«

Na dan 17. svibnja 1968. g. PD »Zagreb-matica« održalo je svoju jubilarnu godišnju skupštinu prigodom proslave 20-godišnjice osnivanja i uspješnog rada.

Nakon oslobođenja planinarska organizacija u Jugoslaviji nije sljedila svoj historijski put u jedinstvenoj organizaciji, već se našla rascjepkana i organizaciono razbijena unutar organizacije opće fizičke kulture, a u Hrvatskoj u Fiskulturnom savezu Hrvatske (FISAH). Nametnut je bio oblik rada koji je bio tud i protivnan suštini planinarstva i rada za ostvarenje planinarskih ciljeva. Planinarstvo se smatralo granom sporta i bilo podijeljeno na sportske sekcije kod više zagrebačkih sportskih društava.

Dokora se, međutim, uvidjela učinjena greška jer je izostao odgovarajući napredak planinarstva, a naročito masovnost, pa je već mjeseca svibnja 1948. g. osnovana samostalna planinarska organizacija prema tada usvojenom nacelu: u svakom gradu ili mjestu samo jedno društvo. Tako je u Zagrebu 20. svibnja 1948. g. bilo osnovano Planinarsko društvo »Zagreb«, dakle najstarije planinarsko društvo u Zagrebu poslije rata.

Novo samostalno društvo već je u prvoj godini rada prikupilo preko dvije tisuće članova, slijedeće godine broj se popeo na 12.342, a 1950. g. na impozantnu brojku od preko 19.000 članova. Ovaj broj članova svakako je bio prevelik da bi se društveni rad mogao s uspjehom razvijati. Slijedilo je odustajanje od načela: u svakom gradu ili mjestu samo jedno planinarsko društvo, pa se prišlo osnivanju novih planinarskih društava u Zagrebu sa članstvom koje se većinom izdvojilo iz PD »Zagreb«. Uslijed ovog historijskog čina PD »Zagreb« promijenilo je odnosno nadopunilo je svoj naslov u PD »Zagreb-Matrica«.

Nastavljajući tradiciju planinarskog pokreta staru već 20 godina, PD »Zagreb-Matrica« ispunilo je u prošloj godini postavljene zadatke.

Temeljitim pitanjima planinarske organizacije pozabavio se tajnički izvještaj na jubilarnoj skupštini, prikazujući način rada pet stručnih komisija u društvu, koje su po nacelu samoupravljanja imale svaka za sebe svoj upravni i nadzorni odbor. O odlukama upravnog odbora društva članstvo je obaviještavano posredstvom pročelnika sekcija, koji su obavezno prisustvovali sjednicama upravnog odbora društva, a po potrebi i izvršnog odbora.

Od osnutka 1948. g. pa do kraja 1967. g. u društvenim redovima našlo se 29.460 članova. U posljednje dvije godine broj članova osjetno je pao, pa je 1967. g. društvo imalo 2.442 člana i to 2.030 odraslih, 284 omladinaca i 138 pionira.

Pojava opadanja broja članstva svojstvena je danas i drugim planinarskim društvima, što međutim ne znači i smanjenje planinarskog rada. Naprotiv, broj aktivnih članova se povećao, a o tim članovima i njihovom radu ovisi i aktivnost društva.

Samostalne skupine odnosno sekcije bile su slijedeće: Skupina seniora, Skupina društvenih izleta, Grupa »Goranin«, Speleološki odsjek te Omladinsko-alpinističko-skijaška sekcija. Njihov uspješan rad u pojedinostima prikazan je u tajničkom izvještaju.

Društvo ima svoj planinarski dom »Ivan Pačkovski« na Puntijarki na Medvednici koji je 1967. g. posjetilo oko 30.000 planinara, a zabilježeno je u njemu 3.230 noćenja, zatim sklonište u Nerezinama na otoku Lošinju, kao i još neuređeno sklonište na Goršćici na istočnoj Medvednici.

Za predsjednika društva na skupštini ponovo je izabran Branislav Celap.

Dr I. L.

GODISNJA SKUPŠTINA PD »GREBEN-GRAD«

21. 4. 1968. održana je godišnja skupština društva na Greben gradu. Skupštinu je otvorio predsjednik društva M. Rihtarić koji je pozdravio prisutne delegate druga S. Brlečića iz PSH, poslanika Sabora Hrvatske drugaricu Agatu Pavlinić, predstavnik SORF-e Varaždin M. Merkaša, zatim delegate P. D. »Milen grad« iz Budinščine L. Hercega, predstavnika ogranka P. D. Sljeme iz Varaždina T. Roga.

Skupštini je prisustvovalo oko 200 učesnika. Referat o radu podnio je tajnik Vladimir Majnarić. On je iznio napredak društva u pogledu izgradnje i uređenja planinarskih kuća na Greben-gradu, zatim o izvršenim izletima, kojih je bilo oko 18 značajnih, kao npr. u Kra-

kov, Tatre, Matru, Bratislavu, Slet mladih planinara u Hrvatskom zagorju, zatim Ravna gora, Kuna gora, Medvednica, Pohorje, Andrejev dom itd. Svi ostali manji izleti izvršeni su u okolicu Greben-grada sa raznih strana. Društvo sada broji oko 170 vrlo aktivnih članova. Naročito se ispunjava suradnja sa bratskim planinarskim društvima Ravnom gorom i ogranakom Sljeme, Varaždin. Pripremljena je i održana planinarska izložba u Varaždinu i 25 predavanja sa kolor-dijapozitivima. U planu je otkup i treće kuće na Greben-gradu, da bi se ostvarilo planinarsko naselje, kako je to bilo pred 6 godina zamišljeno. Društvo posjeduje i priličan inventar.

Izvještaj omladinske sekcije čitao je drug Jakob Nadilo.

Na skupštini je podijeljena srebrna značka PSH zaslužnim članovima iz grupe osnivača društva drugovima Jakovu Nadilu i Hrvoju Majnariću. Društvo je podijelilo priznanja Nevenki Farkaš, Ivanu Lovrecu, Rudolfu Matiću, a Franji Sklepiću pohvala.

U novi odbor ušli su Milivoj Rihtarić kao predsjednik, kao podpredsjednici Marinko Arsenić i Milan Andrašek, kao tajnik Vladimir Majnarić, blagajnik Zvonko Farkaš, Zeljko Salopek i članovi: Rudolf Matic, Dragoslav Đorđević, Josip Petran, Jakov Nadilo, Hrvoje Majnarić, Petar Nadilo, Stjepan Horvatek, Bogdan Eremić i Vlado Dukarić.

Poslije skupštine razvila se planinarska veselica, kojoj je pridonijelo lijepo vrijeme, poslije čega su svi planinari dobro raspoloženi krenuli veseli svojim kućama.

VI. M.

PODACI IZ ŠVICARSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

Francuski planinarski časopis »La montagne« donio je u aprilskom broju izvještaj o Švicarskom planinarskom društvu (CAS) iz kojeg se vidi, da je CAS u 1966. imao 48.701 člana. Troškovi saveza i društava iznosili su ukupno 825.000 Sfr. za planinarske kuće, 460.000 Sfr za časopis Les Alpes, 353.000 Sfr za osiguranje. Troškovi sjedišta gorske službe spasavanja popeli su se na 146.000 Sfr.

CAS upravlja sa 139 planinarskih kuća u kojima ima 6853 kreveta, a u 1966. godini bilo je u njima 193.000 noćenja.

U listopadu prošle godine na godišnjoj skupštini organizacije izabran je novi odbor i kao predsjednik Hector Meier iz Züricha.

PLR

ISTRAŽIVANJE PAUKOVE JAME

Dana 31. 3. 1968. godine krenula je grupa speleologa SOPOS »Velebit« na istraživanje jame na putu Petehovac-Mrkopalj. O toj akciji NP su već obavijestile svoje čitaoce, a sada donosimo samo neke zanimljive pojedinosti. Do jame od Delnice ima sat i po hoda. Ta jama je već bila istraživana 23. 14. 1966, ali zbog nedostatka materijala svladana je tek do prve »police« na 70 m dubine. Do te dubine silaz je relativno lak, jer ljestvice slobodno vise u sredini zvonaste dvorane koja se širi prema dnu. Kad smo se spustili do »police« morali smo je očistiti od materijala, koji je smetao za daljnje napredovanje. Čišćenje je trajalo prilično dugo tako da smo daljnje istraživanje odgodili za drugi dan. Drugi dan smo spustili ljestve dalje. Spuštanje nije bilo više lako, jer su ljestve bile većim dijelom prislone uz blatnu vlažnu stijenu. Do dna jame bilo je još 62 m, te ukupna dubina iznosi 132 m. Obavivši mjerenje, crtanje i fotografiranje izašli smo iz jame i pomoću kolotura izvukli mate-

rijal. Jamu smo nazvali »Paukova jama« jer u njoj obitavaju mnogi pauzi.

Zanimljivo je da smo se za spuštanje i penjanje koristili samoosiguranjem uz pomoć karabinera i zamke tzv. »Bahmanom«. Ovo je prvo istraživanje kod kojeg smo upotrebili isključivo samoosiguranje kako kod spuštanja tako i kod penjanja. Prednosti ovog osiguranja su velike: navedivanje je brzo i lako. Nepotrebno je sporazumijevanje dovikivanjem »za-te-ži«, »po-pu-štaj« i slično, koje kod dubljih objekata postaje nerazumljivo. Napredovanje je brže, a kako se krećemo jednolikim tempom, to i manje zamara; također otpada nepotrebno čekanje kao kod klasičnog osiguranja da se zategne uža. Odjednom se u jamu može spustiti više članova ekipe, a ljestvama se odjednom može penjati više ljudi.

Miron Kovačić

46. SAVJETOVANJE ZPP NA VUGROVCU

Po prvi puta savjetovanje međudruštvenog savjeta ZPP održano je u nedjelju 30. 6. u planinarskom domu na Vugrovcu. Domaćin ovog savjetovanja bilo je PD »Sljeme« koje je redoviti saradnik ZPP-a iako nije direktno uključeno u trasu Zagorskog planinarskog puta.

Glavna tema ovoga savjetovanja bilo je analiziranje rezultata sleta na Ivančici. Svi prisutni delegati složili su se da su pripreme za slet bile temeljite i da je samo loše vrijeme pokvarilo pravi uspjeh.

U diskusiji je naglašeno da bi bilo dobro da se ubuduće kod sličnih manifestacija, u okolini malih domova pripreme improvizirana skloništa za slučaj kiše.

Osim toga raspravljalo se i o organiziranju omladinskog pohoda trasom ZPP koji prošle godine nije uspio zbog slabog odaziva omladine. U toku ove diskusije delegat PSH je upoznao prisutne s organizacijom štafete planinara Hrvatske. Nakon toga delegati su se složili da se pohod ove godine ne organizira, već da se umjesto toga organizira nošenje štafete po ZPP-u, kada zagorska regija dođe na red.

Planinarska aktivnost, međudruštvena saradnja i tekući poslovi bili su također predmet razgovora, a sa zaključkom o mjestu idućeg savjetovanja, savjetovanje je bilo završeno.

Zeljko Hlebec

PPPM PREDAN PD »ZANATLIJA«

Partizanski put po Medvednici je organizirao i otvorio 1966. godine Planinarski odbor Zagreba u spomen prve akcije Kalničkog odreda 1942. godine na Medvednici. Trasu ovog spomen-puta ili, kako je zovu, najmanje transverzale u Hrvatskoj, od Gornje Stubice do Gornje Bistre, markirala su Planinarska društva »Stubičan«, »Gračar« i »Zanatlija«. Svu brigu oko puta, značaka i dnevnika vodio je Planinarski odbor Zagreba.

Međutim nakon izvanredne skupštine POZ-a, kad je u biti promijenjena koncepcija rada ovog odbora i zauzeto stanovište da izvođači svih akcija budu isključivo planinarska društva, postavilo se i pitanje daljnjeg rukovođenja PPPM-om.

Na sjednici Glavnog odbora predloženo je planinarskom društvu »Zanatlija« da preuzme daljnju brigu o ovome putu, obzirom da trasa puta prolazi upravo pokraj njihovog objekta na Hunjki, a koji je ujedno i jedna kontrolna tačka.

Upravni odbor PD »Zanatlija« prihvatio je ovaj prijedlog, pa je tako cjelokupno poslovanje puta predano ovom društvu s obavezom POZ-a da će svake godine u financijskom planu predvidjeti stavku za PPPM. No u čitavom tom poslu primopredaje desila se jedna zanimljiva slučajnost. Kako je Edo Pavšić tajnik i POZ-a i PD »Zanatlije«, tako je on sam sebi »predao« poslovanje oko Partizanskog puta po Medvednici. Odsada se dnevnicu za PPPM mogu kupiti ili naručiti u prostorijama PD »Zanatlije«, Zagreb, Mažuranićev trg 13 — gdje se izdaju i spomen-značke.

Zeljko Hlebec

SLET PLANINARA SLAVONJE

Planinari PD »Petrov vrh« iz Daruvara bili su organizatori ovogodišnjeg sleta koji je održan u subotu i nedjelju 6. i 7. srpnja. Sletistište je uređeno u okolini planinarskog doma na Petrovom vrhu kraj Daruvara. Veliki broj učesnika sleta stigao je na sletistište već u subotu navečer, a također i skoro svi takmičari za orijentaciono takmičenje. Učesnici sleta bili su smješteni dijelom u domu, a većina ih je bila pod šatorima.

U subotu navečer planinarima su prikazivani filmovi, u čemu su prednjačili planinari iz Orahovice gdje je razvijen kino-amaterizam. Oni su između ostalog prikazali i nekoliko filmova s prijašnjih sletova.

U nedjelju jutro slet je svečano otvorio Zvonko Brkić, prvoborac, narodni heroj i pokrovitelj sleta. Slet su također pozdravili delegati iz svih planinarskih društava koja su prisustvovala. Planinari iz Daruvara ovom su prilikom svečano otvorili planinarski dom »Petrov vrh«, jer je upravo od dana sleta taj dom ponovo u planinarskim rukama.

Nakon toga delegati društava pozvani su na svečanu sjednicu, a za to vrijeme započelo je orijentaciono takmičenje koje je imalo niz nedostataka. Prvi je već bio u tome što je samo takmičenje počelo veoma kasno, nakon svečanog otvorenja sleta. To je bio i razlog da su neki takmičari naprosto napustili stazu da bi stigli na vrijeme na popodnevni vlak. Staza je između ostalog bila veoma dugačka, a pojedine kontrolne tačke bile su postavljene sa po nekoliko stotina metara razlike. Takmičenje je završilo kasno poslije podne, a pobijedila je ekipa PD »Zagreb-matica« pod vodstvom ing. Zlatka Smerkea.

Zeljko Hlebec

Dva nova skloništa na Velebitu

Ljubitelji Velebita obradovat će vijest da su na Velebitu u toku prošlog ljeta otvorena dva nova planinarska skloništa, koja će znatno olakšati posjećivanje ove velike planine. Oba su skloništa, u skladu s današnjim tendencijama u planinarstvu, smještena uz brdske ceste, tako da je do njih moguć prilaz motornim vozilima i redovnim autobusnim linijama.

1. SKLONIŠTE NA OŠTARIJAMA (924 m)

Sklonište je uređeno u kući Oštarca Jure Brkljačića, preko puta škole. To je prizemna zidana zgrada u kojoj se nalazi spavaonica s 8 kreveta i kuhinja opremljena potrebnim suđem. Ključ čuva stanar u susjednoj kući. Nekoliko koraka dalje nalazi se vodovod, 300 metara od kuće, uz autobusnu stanicu, je prodavaonica živih namirnica, a kod okolnog stanovništva može se kupiti mlijeka. Do kuće se najlakše dolazi autobusnom linijom Gospić—Karlobag, cestom čija je modernizacija i asfaltiranje upravo u završnoj fazi. Njezin položaj na dužinskoj velebitskoj stazi, na planinskom prijevoju gdje i za najveće ljetne žege vlada svježina, sjenata stabla koja je okružuju i dobre prometne veze čine, da je kuća pogodna i za duži boravak. Oštarije se nalaze na granici Srednjeg i Sjevernog Velebita i zato su vrlo pogodna baza za izlete u velik dio ove planine. Da spomenemo nekoliko najvažnijih tura. Alaginac (sat i po), Kiza (sat i po), Bačić kosa (2 i po), Bačić kuk (3 sata), Filipov kuk (1 sat), Sadikovac (sat i po). Dovođenjem nove ceste preko Oštarija ovo će mjesto ubrzo postati važno planinsko turističko središte, pa zato Planinarski savez Hrvatske ima u planu da u zajednici sa Šumarijom u Gospiću nadgradi na oštarijskoj lugarnici jedan kat s gostinjskim sobama.

2. SKLONIŠTE NA MALOM HALANU (1030 m)

Ovo je sklonište, slično kao i sklonište na Velikom Alanu, uređeno u lugarnici šumarije Gračac, koja je pokazala veliko razumijevanje za probleme planinarstva na Velebitu. U onoj polovini zgrade koju koristi Šumarija (korisnik druge polovine je poduzeće »Jadral« iz Obrovca) osposobljena je u prvom katu ovela prostorija i namještena novim pokućstvom. Uz osam kreveta tu se nalazi i kompletna kuhinjska oprema. Ključ je pohranjen kod lugara u Sv. Roku, a objekt je pod nadzorom mještanina, koji stanuje 300 m u pravcu Obrovca. Lugarnica se nalazi uz samu cestu Lovinac—Obrovac, kojom ljeti saobraća nekoliko autobusnih linija, tako da planinari mogu svoje pohode početi od baze na visini preko 1000 metara. Šta to znači, najbolje će ocijeniti oni, koji su pokušali na Velebit krenuti iz Primorja. Pored kuće je cisterna za vodu. Sklonište na M. Halanu je idealna baza za uspon na Sv. brdo (4 sata preko Liščanih bunara i Dušica) i Tulove grede (sat i po cestom), zatim za pohod u jugoistočni dio Velebita prema Čelavcu i Crnopolcu.

Oba nova skloništa uklopljena su u Velebitski planinarski put, čije se otvorenje predviđa za Prvi maj slijedeće godine. Njihovim uređenjem broj kuća i skloništa na Velebitu popeo se na deset i tako je davna želja planinara — neprekinuti lanac kuća duž Velebita — napokon ostvarena.

Dr. Ž. POLJAK

PLANINARSKA LITERATURA

Planinarski savez Hrvatske raspolaže sa slijedećim izdanjima planinarskog sadržaja (cijene u Novim dinarima):

Planinarstvo u Hrvatskoj, povijesna studija (prof. dr V. Blašković)	1,00
Geografska karta Sjevernog Velebita 1 : 25.000 (M. Marković)	1,00
Karta Risnjak-Snježnik u 4 boje s tekstem u prilogu	1,50
Karta Gorskog kotara I i II (u crno-bijeloj tehnici)	1,00
Vodič na Klek (Dr Ž. Poljak	1,00
Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju (Dr Ž. Poljak)	1,00
Učka i istarske planine (Dr Ž. Poljak) sa četvorbojnom kartom	3,00
Vodič na Klek (Dr Ž. Poljak)	1,00
Alpinistički vodič (Z. Smerke)	7,00
Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije (polivinilske korice)	5,00
Naše planine i planinarstvo (R. Kušić)	0,50
Poznavanje i gajenje cvijeća (A. N. Kusaković)	2,20
Prirodne rijetkosti naše zemlje (S. Grozdanić)	0,50
Zaštita prirode planina (D. Čolić)	1,50
Borba za Himalaju (R. Stefanović)	1,00
Postanak planina (K. Petković)	1,00
Uspon na Kilimandžaro (R. Kušić)	1,00
Slovenski Alpi (L. Dolinšek)	1,00
Prokletije i sandžačke planine (K. Jončić)	1,00
Karta Mosor-Kozjak-Biokovo 1 : 50.000	5,00
Camping — turističko šatorovanje (upute)	0,50
Naše planine, rasporeni brojevi od 1949—1966	0,30

Knjige se mogu kupiti u poslovnici Saveza, Zagreb Gajeva 2a polukat od 8—14 sati ili se mogu uplatiti čekom na račun Saveza broj 301-8-2231 (na poleđini označiti tražena izdanja) sa dodatkom od 0,50 dinara za poštarinu.

Osobita prilika

za prostorije planinarskih društava i domova i za privatne biblioteke!

Razni rasporeni brojevi »Naših planina« od 1949—1966. godine u paketu od 3 kg uključivo poštarinu samo 10,00